

**ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΜΥΘΟ ΚΑΙ
ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ**

ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΦΟΙΒΗ ΓΙΑΝΝΙΣΗ

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΘΕΟΔΩΡΑ ΧΑΤΖΗΠΕΤΡΟΥ

ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΜΥΘΟ ΚΑΙ ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2015 - 2016

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΦΟΙΒΗ ΓΙΑΝΝΙΣΗ

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΓΕΟΔΩΡΑ ΧΑΤΖΗΠΕΤΡΟΥ

ΒΟΛΟΣ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2015

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	9 - 11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : Η ΓΗ ΚΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ	
1.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	12 - 16
1.2. Ο ΧΡΥΣΟΣ ΑΙΩΝΑΣ.....	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΚΑΙ ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΚΕΙΜΕΝΑ	
2.1 ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΟΥ.....	18 - 20
2.1.1 ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ.....	20 - 25
2.2 ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΚΕΙΜΕΝΑ.....	26 - 28
2.2.1 ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΗ ΚΑΙ ΤΟ ΤΟΠΙΟ.....	28 - 39
2.2.2 Ο ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΤΟΠΙΟ.....	39 - 45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΓΕΩΜΥΘΟΛΟΓΙΑ	
3.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	46 - 48
3.2. ΟΙ ΜΥΘΟΙ ΤΩΝ ΚΑΤΑΚΛΥΣΜΩΝ.....	49 - 51
3.3. ΒΟΥΝΑ.....	52 - 53
3.4. ΝΕΡΟ.....	54
3.4.1. ΘΑΛΑΣΣΑ.....	55 - 56
3.4.2. ΠΗΓΕΣ.....	56

3.5. ΣΠΗΛΙΕΣ.....	57
3.6. ΑΡΓΕΙΑΚΗ ΓΗ ΚΑΙ ΓΕΩΜΥΘΟΛΟΓΙΑ	58
3.6.1 Ο ΗΡΑΚΛΗΣ ΣΤΗΝ ΑΡΓΕΙΑΚΗ ΓΗ.....	58 - 59
3.6.2. ΑΡΓΕΙΑΚΗ ΓΗ.....	59 - 61
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΤΑ ΦΥΤΑ ΚΑΙ Ο ΜΥΘΟΣ ΤΟΥΣ	
4.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	62 - 64
4.2. ΤΑ ΦΥΤΑ.....	65 - 87
4.2.1. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΜΥΡΩΔΙΚΩΝ ΣΤΟΥΣ ΜΥΘΟΥΣ.....	87 - 89
4.3. ΙΕΡΑ ΔΕΝΤΡΑ.....	90 - 126
4.3.1. ΜΥΘΟΣ ΤΟΥ ΑΔΩΝΗ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΜΒΟΛΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΜΕ ΤΗ ΒΛΑΣΤΗΣΗ.....	127 - 128
4.3.2. ΤΑ ΑΔΩΝΙΑ.....	128 - 131
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΟΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΕΛΛΗΝΑ ΓΙΑ ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΤΟΜΕΙΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ	
5.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	132
5.2. ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ.....	133 - 134
5.3. ΘΡΗΣΚΕΙΑ.....	135 - 138
5.4. ΙΑΤΡΙΚΗ.....	139
5.5. ΤΕΧΝΕΣ.....	140 - 142

5.6. ΚΟΙΝΩΝΙΑ.....	143 - 145
5.7. ΠΟΛΙΤΙΚΗ.....	146 - 147
5.8. ΓΕΩΡΓΙΑ.....	148 - 153
5.8.1.ΓΑΜΟΣ ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΙΑ.....	153 - 154
5.9. ΕΞΟΡΥΞΗ.....	154 - 155
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΑΝΘΡΩΠΙΝΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΤΟΠΙΟ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ	
ΕΛΛΑΔΑΣ	
6.1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	156
6.2. Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΚΗΠΟΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ.....	156 - 157
6.3. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ/ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΤΟΠΙΟ.....	158 - 161
6.4. ΤΟ ΓΕΩΡΓΙΚΟ ΤΟΠΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ.....	162 - 165
6.5. ΑΣΤΑΘΜΙΤΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ -ΑΜΕΛΕΙΑ ΑΝΘΡΩΠΩΝ.....	166 - 167
6.6. ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΕΣ.....	168
6.7. ΜΝΗΜΕΙΟ ΚΑΙ ΤΟΠΙΟ.....	169 - 171
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	172 - 177
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	178 -185

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η μελέτη της ιστορικής και πολιτισμικής πορείας ενός λαού βοηθά στη ολική κατανόηση του. Αντλώντας τα ιδανικά και τις αξίες που είχαν οι πρόγονοι μας, αλλά και γνωρίζοντας στοιχεία για το παρελθόν, βοηθούμαστε να μην επαναλάβουμε λάθη, να φτιάξουμε ένα καλύτερο μέλλον.

Για να μελετηθεί εις βάθος ένα στοιχείο, θα πρέπει να ερευνήσεις όλες τις πτυχές του. Στη περίπτωση της μελέτης του τοπίου στην αρχαία Ελλάδα ισχύει το ίδιο, θα πρέπει να μελετηθούν γραπτά, μύθοι, οτιδήποτε αφορά το δομημένο και μη-δομημένο τοπίο. Ο άνθρωπος είναι υπεύθυνος για την αλλαγή του τοπίου, είναι ο δημιουργός του κατασκευασμένου χώρου. Η πόλη είναι ένα δημιούργημα του ανθρώπου, μια επέμβαση του στο φυσικό τοπίο, που εμπεριέχει τις ιδεολογίες του και γίνεται το κέντρο της κοινωνικής και πολιτισμικής ζωής του. Οι πόλεις εκφράζουν την ταυτότητα ενός λαού. Η θρησκεία του και οι κοσμικές του αντιλήψεις ήταν η αιτία για τη δημιουργία πόλεων, η προσπάθεια μίμησης της ιερής κοσμογονίας από τους Θεούς τους. Ο Λαγόπουλος πίστευε ότι από τις διάφορες αντιλήψεις για τη μορφή του κόσμου προέκυψαν η ελληνική αρχιτεκτονική και η πολεοδομία.

Η ομορφιά του τοπίου της Ελλάδας αλλά και η ποικιλομορφία συχνά μας δημιουργεί το ερώτημα πώς έβλεπαν το τοπίο αυτό οι αρχαίοι Έλληνες, ποιες ήταν οι αντιλήψεις τους γι' αυτό και γενικότερα για τη βλάστησή του. Οι αρχαίοι συγγραφείς δεν εστίαζαν στη περιγραφή του τοπίου, ωστόσο αντλούμε πληροφορίες γι' αυτό μέσα από τις τραγωδίες τους. Στη φύση ο αρχαίος Έλληνας έβρισκε τον εαυτό του. Οι αρχαίοι Έλληνες γνώριζαν το τοπίο τους, αυτό φαίνεται μέσα από την αρχιτεκτονική τους, από την επιλογή των τοποθεσιών για να χτίζουν τα ιερά και τα θέατρα τους. Η αγάπη τους για το τοπίο φαινόταν από τις αναφορές σε δαπανηρές ενέργειες για τη φροντίδα των ιερών δέντρων, αλλά και από την δημιουργία μύθων για τα φυτά που τους περιτριγύριζαν για να εξηγήσουν τη θεϊκή προέλευσή τους. Η φύση ήταν παντού στη ζωή τους, στη καθημερινότητά τους.

Στόχος αυτής της μελέτης είναι να εντοπίσουμε ποιές ήταν οι αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων για το τοπίο της Ελλάδας, ποιες οι επεμ

βάσεις τους σε αυτό και πώς ήταν τελικά το τοπίο αυτό. Για την έρευνα, μελετήθηκαν ανθρωπολογικά, μυθολογικά και ιστορικά βιβλία και άρθρα, έργα βιολόγων-φυτολόγων, και τέλος πρωτότυπα αρχαία κείμενα.

1. Η ΓΗ ΚΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

1.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΗΣΙΟΔΟΣ Θεογονία (116-133)

ΑΡΧΑΙΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

ἦτοι μὲν πρῶτιστα Χάος γένετ'· αὐτὰρ ἔπειτα
Γαῖ' εὐρύστερνος, πάντων ἕδος ἀσφαλὲς αἰεὶ
ἀθανάτων οἳ ἔχουσι κάρη νιφόεντος Ὀλύμπου,
Τάρταρά τ' ἠερόεντα μυχῶ χθονὸς εὐρυοδείης,
ἡδ' Ἔρος, ὃς κάλλιστος ἐν ἀθανάτοισι θεοῖσι, 120
λυσιμελὲς, πάντων τε θεῶν πάντων τ' ἀνθρώπων
δάμναται ἐν στήθεσσι νόον καὶ ἐπίφρονα βουλήν.
ἐκ Χάεος δ' Ἔρεβός τε μέλαινά τε Νύξ ἐγένοντο·
Νυκτὸς δ' αὖτ' Αἰθήρ τε καὶ Ἡμέρη ἐξεγένοντο,
οὓς τέκε κυσαμένη Ἐρέβει φιλότῃ μιγεῖσα. 125
Γαῖα δέ τοι πρῶτον μὲν ἐγείνατο ἴσον ἑωυτῇ
Οὐρανὸν ἀστερόενθ', ἵνα μιν περὶ πάντα καλύπτει,
ὄφρ' εἴη μακάρεσσι θεοῖς ἕδος ἀσφαλὲς αἰεὶ,
γείνατο δ' οὖρεα μακρά, θεῶν χαρίεντας ἐναύλους
Νυμφέων, αἳ ναίουσιν ἄν' οὖρεα βησσήεντα, 130
ἡδὲ καὶ ἀτρύγετον πέλαγος τέκεν οἴδματι θυῖον,
Πόντον, ἄτερ φιλότῃτος ἐφिमέρου· αὐτὰρ ἔπειτα
Οὐρανῷ εὐνηθεῖσα τέκ' Ὠκεανὸν βαθυδίνην

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤ. ΓΚΙΡΓΚΕΝΗΣ

Στ' αλήθεια πρώτα το Χάος έγινε. Κι ύστερα
η πλατύστερνη η Γη, η σταθερή πάντοτε έδρα όλων των
αθανάτων που την κορφή κατέχουνε του χιονισμένου Ολύμπου,
και τα ζοφώδη Τάρταρα στο μυχό της γης με τους πλατιούς τους δρόμους.
Αλλά κι ο Έρωτας που ο πιο ωραίος είναι ανάμεσα στους αθάνατους θεούς,
αυτός που παραλύει τα μέλη και όλων των θεών κι ανθρώπων την καρδιά
δαμάζει μες στα στήθη και τη συνετή τους θέληση.
Κι από το Χάος έγινε το Έρεβος κι η μαύρη Νύχτα.
Κι από τη Νύχτα πάλι έγιναν ο Αιθέρας και η Ημέρα:
αυτούς τους γέννησε αφού συνέλαβε σμίγοντας ερωτικά με το Έρεβος. 125
Και η Γη γέννησε πρώτα ίσον μ' αυτή
τον Ουρανό που 'ναι γεμάτος άστρα, να την καλύπτει από παντού τριγύρω
και να 'ναι έδρα των μακαρίων θεών παντοτινά ασφαλής.
Γέννησε και τα όρη τα ψηλά, τις όλο χάρη κατοικίες των θεών Νυμφών
που κατοικούνε στα βουνά τα φαραγγώδη, 130
μα και το πέλαγος το άκαρπο γέννησε που ορμάει με το κύμα,
τον Πόντο, δίχως ζευγάρωμα ευφρόσυνο. Κι έπειτα
ξάπλωσε με τον Ουρανό και γέννησε τον Ωκεανό το βαθυδίνη

Ο Ησίοδος υποστήριζε ότι ο κόσμος είχε σφαιρική μορφή και αποτελείτο από τρεις περιοχές, τον ωκεανό, τα τάρταρα και τη γη με τον ουρανό. Υποστήριζε ότι η γη ήταν ένας δίσκος και ότι τα τάρταρα ήταν κάτω από αυτό το δίσκο και το ύψος τους ήταν ίσο με το ύψος του ουρανού που κάλυπτε τη γη. Πίστευε ότι η δημιουργία των βουνών και της θάλασσας ήταν αποτέλεσμα της ένωσης του ουρανού με τη γη. Ενώ, υπεύθυνοι για τη δημιουργία της πόλης, του χωριού αλλά και των σπιτιών είναι ο άνθρωπος.

Στους αρχαίους πολιτισμούς ύψιστη σημασία είχε η θρησκεία, ο άνθρωπος φρόντιζε να μην χάνει ποτέ την επαφή με το ιερό στοιχείο. Μεγαλώνοντας με κάποιες παραδόσεις και μεταδίδοντας τις στους απογόνους του, διατηρεί την επαφή του με το Θεό. Οι παραδόσεις αυτές είναι επηρεασμένες από τις πράξεις που παρουσιάζεται να έκανε ο Θεός σύμφωνα με τη μυθολογία (κοσμογονία). Μέσα από τις αντιλήψεις τους λοιπόν για το κόσμο, επηρεαζόταν και η αντίληψη τους για τον χώρο. Η εγκατάσταση σε ένα χώρο, το χτίσιμο της κατοικίας τους είναι μια αναπαράσταση της δημιουργίας του κόσμου σε μικρογραφία. Στη κοσμογονία η επέμβαση του Θεού στο άμορφο χάος καθίσταται ιερή. Το χάος είναι μια άμορφη έκταση χωρίς προσανατολισμό. Η επέμβαση του Θεού και η διαμόρφωση ενός χώρου από το χάος καθιστά αυτό το χώρο ως κάτι ιερό. Οι αρχαίοι λοιπόν θεωρούσαν ότι το να ζεις σε αυτό το δημιούργημα του Θεού ήταν κάτι ιερό και μιμούνταν τη πράξη αυτή, όπως προανέφερα, με το να εγκαθίστανται σε ένα χώρο και να τον διαμορφώνουν ώστε να τιμούν την πρώτη ιερή πράξη του Θεού. Οι αρχαίοι Έλληνες ταύτιζαν τα τοπία με Θεούς και έπλαθαν για αυτά μύθους, έτσι ώστε να τα κατανοήσουν καλύτερα.

Για την προέλευση της γης, το σχήμα της και για τα στοιχεία που περιλαμβάνει διατυπώθηκαν πολλές απόψεις στην αρχαιότητα. Εκτός από τον Ησίοδο πολύ διαδεδομένη ήταν και αυτή του Ομήρου. Ο Ομηρος παρουσίαζε τη γη ως ένα δίσκο που περιβαλλόταν από τον ωκεανό, από εκεί ξεπρόβαλε κάθε μέρα ο Ήλιος και υψωνόταν ψηλά στο θόλο του ουρανού. Υποστήριζε ότι όλα τα όντα προέρχονταν από τον ωκεανό. Ο ουρανός χωριζόταν σε 2 μέρη, ο “αιθήρ” ήταν ο χώρος όπου κινούνταν οι Θεοί και τα αστέρια και ο “αήρ” όπου κινούνταν τα σύννεφα. Ενώ, υποστήριζε ότι ο κόσμος-γη αποτελείτο από 5 ίσα κομμάτια, είχε ένα κέντρο που ονομαζόταν “ομφαλών θαλάσσης”, εκεί βρισκόταν η Ελλάδα. Κολόνες κρατούσαν σε απόσταση τη γη με τον ουρανό, τέτοια στοιχεία

θεωρούσαν τα βουνά ή τα δέντρα, κατακόρυφα στοιχεία που συνδέανε ουρανό και γη.

εικόνα 1: Χάρτης Κόσμου σύμφωνα με τον Όμηρο

Οι αρχαίοι ονόμασαν πολλά βουνά Όλυμπο και θεωρούνταν κατοικία των Θεών, οι βουνοκορφές ήταν αφιερωμένες στους Θεούς, ίσως γιατί ήταν απρόσιτες για τους θνητούς. Οι Θεοί του Ολύμπου ήταν για τους αρχαίους Έλληνες η προσωποποίηση των δυνάμεων της φύσης, τους παρουσίαζαν ως όντα με τέλειες ανατομίες αλλά με αδυναμίες. Με αυτή την εικόνα στο μυαλό τους έφτιαχναν τα αγάλματα τους, τους ναούς για να στεγάσουν τα αγάλματα αυτά. Είχαν μεγάλη ευγνωμοσύνη για τα δώρα που τους πρόσφεραν οι Θεοί μέσω της φύσης και τους τιμούσαν και τους λάτρευαν για το λόγο αυτό. Είχαν αντιστοιχήσει κάθε φυτό και κάθε ενέργεια της φύσης σε ένα θεό, στη Θεά Αθηνά απέδιδαν τη προέλευση της ελιάς, στον Διόνυσο το κλήμα και κατά συνέπεια το κρασί, στο Πάνα τα άγρια χόρτα και βότανα κ.τ.λ. Η Θεά Δήμητρα ωστόσο ήταν Θεά που είχε την κυριαρχία της φύσης και πρόσφερε στους ανθρώπους την απαραίτητη τροφή τους και αυτοί την τιμούσαν με πολλές τιμές. Το μεγαλύτερο δώρο φυσικά που πρόσφερε στους ανθρώπους ήταν τα δημητριακά.

Κατά το Λαγόπουλο, ο κόσμος που εκτυλίσσονται τα μυθικά γεγονότα είναι η εικόνα και η μορφή που είχε το τοπίο εκείνη την εποχή. Η μορφή του οικισμού ήταν βασισμένη στην αντίληψη που είχαν για τον κόσμο, δηλαδή το σύμπαν που αποτελείτο από τον ουρανό, τη γη και τον κάτω κόσμο. Επίσης, ο Λαγόπουλος υποστηρίζει ότι την εικόνα του κόσμου την μιμούνται ακόμη σε κάθε κτήριο τους και στο γεωγραφικό χώρο που περιβάλλει τον οικισμό. Έτσι οι αρχαίοι επεμβαίνουν στο τοπίο και το διαμορφώνουν εμπνευσμένοι από τα κοσμικά στοιχεία της μυθολογίας τους. Η ίδρυση οικισμού ή σπιτιού προσπαθεί να είναι μια πράξη λατρείας με το να αναπαριστά τη δημιουργία του κόσμου. Οι κοσμικές αντιλήψεις διαμόρφωναν τη πολεοδομία της πόλης και τη μορφή του οικισμού, Ο πολιτισμός και η κοινωνία του οικισμού επηρεάζονταν επίσης από αυτές.

“Η παρατήρηση της χλωρίδας της Ελλάδας δημιουργεί ένα κοσμικό, υρησκευτικό συναίσθημα, που σε συγκλονίζει, σε οδηγεί στη ποίηση, στο συμβολισμό, στην αλληγορία, άρα στο φόβο των Ελληνικών μύθων”.
Άλμπερτ Αϊνστάιν

1.2. Ο ΧΡΥΣΟΣ ΑΙΩΝΑΣ

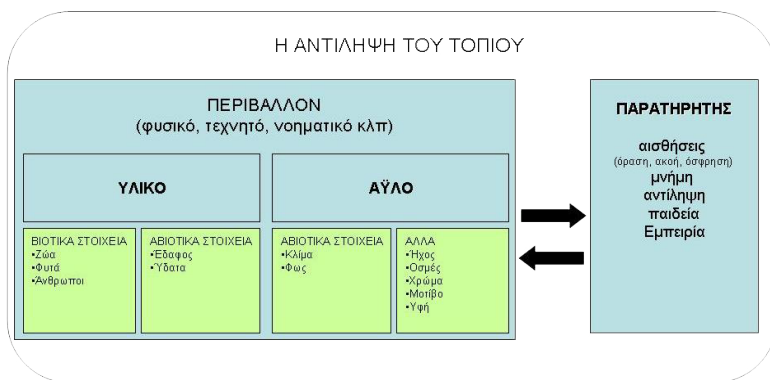
Ο χρυσός αιώνας ήταν αντίστοιχα ο κήπος της Εδέμ πριν το προπατορικό αμάρτημα. Αφού έγινε η κοσμογονία και δημιουργήθηκε η τελική μορφή της γης και αφού ήλθαν στην εξουσία οι Ολύμπιοι Θεοί μετά την τιτανομαχία, επικρατούσε ηρεμία. Οι αρχαίοι Έλληνες ζούσαν όπως και οι θεοί χωρίς να καταναλώνουν κρέας, δεν γνώριζαν την ερωτική συνεύρεση, δεν είχε δημιουργηθεί καν η γυναίκα, οι άντρες γεννιούνταν από τη γη όπως και το σιτάρι. Οι άνθρωποι γεννιούνταν με τον ίδιο τρόπο που φύτεωναν τα δημητριακά, τη χρυσή εποχή δεν γίνονταν τελετουργικά θυσιών, τα σιτηρά και οι καρποί υπήρχαν σε αφθονία χωρίς καν να τα καλλιεργούν. Οι άνθρωποι δεν αμάρταναν, οι Θεοί δεν τους τιμωρούσαν, θυσίες δεν χρειάζονταν για να συγχωρεθούν οι αμαρτίες τους και να πάρουν την εύνοιά τους.

Όταν καθορίστηκε από τον Προμηθέα το μερίδιο της τροφής ανάμεσα σε Θεούς και ανθρώπους ήρθε η ρήξη. Ο Τιτάνας έδωσε στους ανθρώπους το κρέας, ενώ στους Θεούς τη μυρωδιά των λιπών και των οστών του όταν καίγονται. Ο Δίας το θεώρησε άδικο και για να εκδικηθεί τους ανθρώπους τους έκρυψε τη φωτιά για να μην μπορούν να μαγειρέψουν το κρέας. Για ακόμη μία φορά ο Προμηθέας τους βοήθησε, κλέβοντας τη φωτιά και παίρνοντας την στους ανθρώπους κρυμμένη σε ένα κοτσάνι μάραθου. Ο Δίας εξοργισμένος με τον Προμηθέα που τον εξαπάτησε, έκρυψε το σπόρο του σιταριού βαθιά στη γη. Από τότε οι άνθρωποι έπρεπε να οργώνουν και να σπέρνουν τα χωράφια για να αποκτούν το σιτάρι. Οι άντρες έπρεπε να καταβάλουν κόπο για να καλλιεργήσουν τις τροφές τους και να επιβιώσουν. Η γέννηση των ανδρών από τη γη σταμάτησε. Ο Δίας δημιούργησε τη γυναίκα, η οποία γεννούσε τα παιδιά, ο άντρας έπρεπε να κοπιάσει για να τη γονιμοποιήσει και να διαιωνίσουν το είδος. Σύμφωνα με το μύθο η γυναίκα δημιουργήθηκε από πηλό, τονίζοντας την ομοιότητα της με τη γη. Ο Ηφαιστος τη μορφοποίησε κατ' εικόνα των αθάνατων γυναικείων θεοτήτων. Η πρώτη γυναίκα ήταν η Πανδώρα και ήταν η καταστροφή των αντρών. Ήταν μια παγίδα, μα ήταν τόσο ωραία που δεν μπορούσε να αποφευχθεί. Η γυναίκα ήταν η εκδίκηση του Δία για τον υβριστικό τρόπο που του συμπεριφέρθηκε ο Προμηθέας δωρίζοντας στους ανθρώπους όλα τα καλά.

2. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΚΑΙ ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

2.1 ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΟΥ

Το τοπίο είναι ένα περιεκτικό φαινόμενο σύμφωνα με τον Christian Norberg-Schulz, αποτελείται από στοιχεία τα οποία αποτελούνται από άλλα και πάει ούτω κάθε εξής. Για παράδειγμα το τοπίο αποτελείται από δάση, τα δάση από δέντρα κ.τ.λ. Το τοπίο είναι ένα σύνολο άυλων και υλικών μορφών, τα άυλα στοιχεία είναι το κλίμα, το φώς, ο ήχος, οι οσμές, το χρώμα, τα διάφορα μοτίβα και η υφή. Ενώ τα υλικά στοιχεία χωρίζονται σε βιοτικά και αβιοτικά στοιχεία, τα βιοτικά στοιχεία είναι τα ζώα, τα φυτά και οι άνθρωποι, ενώ τα αβιοτικά είναι το έδαφος και τα ύδατα. Όλα αυτά αλληλεπιδρούν μεταξύ με τις αισθήσεις, τη μνήμη, τη παιδεία και εμπειρία του ανθρώπου και δημιουργούν τις αντιλήψεις του για το τοπίο. Θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ο καλαίσθητος φυσικός χώρος που αποτελείται από κάποια χαρακτηριστικά και συμβάλει στην απόλαυση του ανθρώπου. Το τοπίο δηλαδή είναι η εντύπωση που δημιουργείται από τη συνεργασία όλων αυτών ερεθισμάτων (οσμές, θερμοκρασίες, ήχος, χρώμα, μορφές κ.λ.π.) σε συνεργασία με το συναισθηματικό κόσμο του ανθρώπου και τις μνήμες που ήταν συνδεδεμένο το τοπίο αυτό.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Η ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ

Ο τόπος είναι ένα αδιάσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας μας, όλες οι ενέργειες μας εκτυλίσσονται σε ένα τόπο. Ο άνθρωπος στη προσπάθεια του να αντιληφθεί το τοπίο, μελετά την εμπειρία του στο χώρο αυτό. Η ανθρώπινη ύπαρξη είναι μέρος της φύσης, αλληλοεξαρτώνται, συνδέονται μεταξύ τους και κάθε αλλαγή που γίνεται στον ένα παράγοντα, επηρεάζει και τον άλλο. Το τοπίο είναι ο χώρος όπου διαδραματίζετε η ζωή του ανθρώπου. Οι άνθρωποι από την αρχαιότητα όταν κατοικούσαν ένα τόπο, φρόντιζαν να αφήνουν το στίγμα τους σε αυτόν. Η γνωριμία ενός τόπου και η αντίληψη των χαρακτηριστικών που τον απαρτίζουν μπορεί να συσχετιστεί με τη γνωριμία ενός ατόμου. Το τοπίο επιτρέπει στον άνθρωπο με τις επεμβάσεις του να διαμορφώσει το χαρακτήρα του, να του δώσει ζωή και να εκπέμψει μια συγκεκριμένη ατμόσφαιρα που θα προκαλεί διάφορα βιώματα, διάφορα συναισθήματα σε αυτόν που τον κατοικεί ή τον επισκέπτεται ή τον σκέφτεται. Ο τρόπος που θα συμπεριφερθείς σε ένα τοπίο εξαρτάται από τα χαρακτηριστικά του τόπου, από το που βρίσκεται γεωγραφικά, από τη μορφολογία του, από την ευφορία του εδάφους του, το κλίμα που το κυριαρχεί.

Η τοπωνυμία αποδεικνύει τη σχέση που έχει ο άνθρωπος με το τοπίο, η αναφορά σε ένα τόπο με το όνομα του μοιάζει με την αναφορά σε ένα άνθρωπο, κάθε τοπίο όπως και κάθε άνθρωπος έχει τη δική του προσωπικότητα και χαρακτήρα.

Το τοπίο προκαλεί φόβο ή ηρεμία, αγαλλίαση η απέχθεια, ανάλογα με τα χαρακτηριστικά που έχει, με τα αισθήματα που προκαλεί όταν βρίσκεσαι σε αυτόν, με τα βιώματα που αποκτάς σε αυτόν. Ο Σωκράτης πίστευε ότι οι αισθήσεις ήταν το μέσο του εγκεφάλου για τη σύνδεσης του ανθρώπινου σώματος με τη φύση. Ο Πλάτωνας επίσης πίστευε ότι μέσω των αισθήσεων κατανοείται ο κόσμος. Ο άνθρωπος επικοινωνεί με τη φύση μέσω των αισθήσεων. Η φύση του προκαλεί ένα ερέθισμα το οποίο μέσω του εγκεφάλου μετατρέπεται σε αίσθημα, με βάσει αυτό το αίσθημα καταλαβαίνει τις γύρω καταστάσεις.

Ας δούμε όμως αναλυτικότερα μερικούς από τους παράγοντες που αναφέραμε πιο πάνω:

Το χρώμα και η υφή του τοπίου διαφοροποιείται από το είδος του εδάφους, αν δηλαδή το έδαφος αποτελείται από χώμα, νερό, άμμο, ή πέτρα. Το νερό έχει την ιδιότητα να σχηματίζει διάφορους χωρικούς σχηματισμούς, όπως είναι το νησί, το ακρωτήριο, η χερσόνησος, ο κόλπος και τα φιόρδ. Η ύπαρξη κάποιου καταρράκτη ή γοργού ποταμού

δίνει μια πιο δυναμική εικόνα στη φύση ενώ η ύπαρξη του νερού ακόμη και με ήρεμη μορφή προσδίδει ένα μυστήριο. Αντίστοιχα ανάλογα με το είδος της γης προκαλούνται διάφορα αισθήματα, το τοπίο μπορεί να αποτελείται απο πεδιάδες, κοιλάδες, λεκανοπέδια, χαράδρες, λόφους και βουνά, το καθένα απο αυτά έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά. Η πεδιάδα έχει την ιδιότητα να αναδεικνύει την έκταση, η κοιλάδα είναι ένας οριοθετημένος χώρος, το λεκανοπέδιο είναι μια κοιλάδα γύρω απο ένα κέντρο. Η κοιλάδα και το λεκανοπέδιο έχουν μεγάλη έκταση. Η χαράδρα αντίθετα, που θα μπορούσε να είναι είτε φαράγγι, είτε λαγκάδι, χαρακτηρίζεται απο μια στενότητα και προκαλεί ένα αίσθημα εγκλεισμού και παγίδευσης. Η χαράδρα έχει την ιδιότητα του “κάτω κόσμου”, είναι η σύνδεση μας με το εσωτερικό της γης. Όλες αυτές οι ιδιότητες και τα χαρακτηριστικά του έμπνευσαν τους αρχαίους και δημιουργούσαν μύθους για αυτά.

2.1.1 ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

“Όταν καθίσεις στις μαρμάρινες κερκίδες του θεάτρου του Διόνυσου, εκείνο το χλιαρό και γλυκό μάρμαρο που μοιάζει, να πάλλεται, βλέπεις τη φύση να συμπράττει στο ανθρώπινο έργο, γιατί διαπιστώνεις ότι τα βουνά ολόγυρα κι ο ίδιος ο ουρανός έρχονται να δώσουν στο έργο το τέλει νόημα του και να μεγαλύνουν την ύπαρξη του μέσα απο την οποία έγιναν πράξη οι αριθμητικές αρμονίες της αρχιτεκτονικής. Ο Έλληνας δε συντρίβεται μέσα στη φύση, ούτε την υποδουλώνει. Σε πλήρη αρμονία μαζί της, κρατάει τη δική του αυτονομία και πραγματώνει την ολοκλήρωση του είναι του.” Ρεϊμόν Κενώ

εικόνα 2: Το βουνό Όλυμπος

Το τοπίο της Ελλάδας είναι ένας συνδυασμός ενός εδάφους με ορεινή μορφολογία αλλά και με ανοικτές πεδιάδες. Σύμφωνα με έρευνες το κλίμα δεν έχει διαφοροποιηθεί πολύ από την αρχαιότητα και το τοπίο ήταν πιο δασώδης την εποχή του Οδυσσέα παρά σήμερα. Η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από ποικίλους γεωλογικούς σχηματισμούς, βιοτόπους και οικοσυστήματα. Αυτή η ποικιλόμορφη γεωγραφική διαμόρφωση αλλά και οι κλιματικές συνθήκες της χώρας μας είναι το ιδανικό περιβάλλον για την ανάπτυξη μιας πλούσιας χλωρίδας. Είναι επίσης φυσικό το Ελληνικό τοπίο με την πολύμορφη γεωλογία του πρόσφερε και γόνιμα και άγονα εδάφη. Τα βουνά της Ελλάδας, ο Όλυμπος, ο Ταΰγετος, ο Άθως και τα βουνά της Κρήτης, έχουν φυτά που δεν υπάρχουν πουθενά αλλού στο κόσμο. Τα βουνά της πρόσφεραν ξύλα και έτηρες για οικοδόμηση.

Από την αρχαιότητα οι Έλληνες ήξεραν πως η γεωμορφολογία της χώρας μας είναι πολύπλοκη. Σύμφωνα με πληροφορίες που αντλούμε από την γεωλογική ιστορία της Ελλάδας, πολλές γεωμορφολογίες βρέθηκαν εδώ σε μικρή κλίμακα, σε διάφορες χρονικές στιγμές, οι οποίες βρέθηκαν σε μεγαλύτερη κλίμακα σε άλλα μέρη του κόσμου. Η Ελλάδα σύμφωνα με τον Αριστοτέλη ήταν χώρα με ένα ανάγλυφο χαρακτήρα και με απουσία λεκανών απορροής προς τη θάλασσα με αποτέλεσμα μερικά τμήματα της να γεμίζουν με νερό και να δημιουργούνται εσωτερικές λίμνες. Δεδομένου λοιπόν ότι δεν υπήρχε άλλη διέξοδος για το νερό αυτό εισχωρούσε στο βάθος της γης.

Τα φυτά ήταν η πηγή ζωής των αγροτικών και αστικών οικισμών, με τη μελέτη τους μπορούμε να αντιληφθούμε περισσότερο τις διάφορες πτυχές της ζωής τους. Η αρχαιοβοτανική μελέτη είναι υψίστης σημασίας γιατί εκτός της καταγραφής των φυτών που υπήρχαν στην αρχαιότητα, μας δίνει πληροφορίες σχετικά με τον βαθμό της έμφαση που δινόταν στα διάφορα καλλιεργήσιμα φυτά.

Το κλασσικό τοπίο μπορεί να περιγραφεί ως το σύνολο αντιθετικών στοιχείων τα οποία όλα εμπεριέχουν νοήματα. Σύμφωνα με πηγές μπορούμε να καταλάβουμε την εικόνα του τοπίου των αρχαίων Ελληνικών πόλεων. Το μέγεθος των Ελληνικών πόλεων ήταν συχνά μικρό και ως αποτέλεσμα δεν είχαν συχνά τίποτα κοινό τα εδάφη της μιας πόλης με την άλλη. Σε αυτό συνέβαλλε και το γεγονός ότι η Ελλάδα έχει ποικίλες γεωμορφολογίες. Υπήρχαν πολλά διαφορετικά μέρη, με διαφορετική μορφολογία αλλά και με διαφορετική πυκνότητα κατοίκησης. Κανένα μέρος της Ελλάδας δεν είχε ακριβώς ίδιο πληθυσμό, ούτε ακριβώς ίδια

φυτά.

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη οι διάφορες ανθρώπινες ανάγκες αλλά και ο φόβος για τις διάφορες απρόβλεπτες ενέργειες της φύσης τους ανάγκαζαν να σχηματίζουν ομάδες και να δημιουργούν τα χωριά. Για κάλυψη περισσότερων αναγκών αργότερα τα χωριά αυτά ενώνονταν και δημιουργούσαν τη πόλη. Ο Στράβωνας υποστηρίζει πως ο Όμηρος αναφερόταν σε εδάφη και όχι σε πόλεις και πως οι διάσημες πόλεις δημιουργήθηκαν αργότερα με την ομαδοποίηση των διάσπαρτων χωριών. Για παράδειγμα η Μαντινεία σχηματίστηκε από 5 χωριά, η Τεγέα από εννέα, η Ηραία από εννέα, το Αίγιο από επτά ή οκτώ κοινότητες και η Δύμη από οκτώ. Σύμφωνα με τον Θουκυδίδη πριν τη βασιλεία του Θησέα, ακόμη και η Αθήνα ήταν διάφορες πόλεις διασκορπισμένες, με δικούς τους νόμους και συμβούλια. Με την άνοδο του Θησέα στην εξουσία, όλες αυτές οι πόλεις ενοποιήθηκαν σε μια ενιαία κοινότητα με ένα συμβούλιο και με κοινούς νόμους, η γη συνέχισε να ανήκει στους προκατόχους της απλά με τη μόνη διαφορά πως άνηκαν όλοι στην ίδια πόλη.

Σύμφωνα με αναφορές, οι οικισμοί τους οργανώνονταν σε μια κεντρική κατασκευή ή διάσπαρτα. Το να ζεις σε χωριά έκανε την καλλιέργεια των πεδιάδων πιο εύκολη. Η απειλή για πόλεμο δεν ήταν αρκετή για να σταματήσουν οι αγροτικές εργασίες. Η κατοίκηση σε ένα κέντρο, δηλαδή ο σχηματισμός μιας πόλης, δεν περιλαμβάνει αποδυνάμωση των δεσμών με τη γη, ούτε μειώνει τον αριθμό που ασχολούνται με αγροτικές εργασίες. Πόλη και εξοχή διεισδύουν η μια μέσα στην άλλη και η απόφαση της κατασκευής μιας πόλης δεν συνδέεται με την απόρριψη της εξοχής. Η κεντροποίηση παρέχει περισσότερη ασφάλεια σε περίπτωση πολέμου παρά όταν είναι διάσπαρτοι σε χωριά.

Σύμφωνα με τον Robin Osborne, η Θεσσαλία είχε μεγάλες εκτάσεις με ελαφρά κλίση ή εντελώς επίπεδες πεδιάδες, δεν είχε πρόβλημα έλλειψης καλλιεργήσιμης γης αλλά είχε συχνά προβλήματα αποστράγγισης. Λόγω των μεγάλων πεδιάδων που είχε, είχε κατακερματιστεί σε μεγαλύτερο βαθμό σε σχέση με άλλες περιοχές της Ελλάδας. Για αυτό και το τοπίο της είχε διαφορετική εμφάνιση από την νοτιότερη Ελλάδα. Στο νότο, οι πόλεις Φακίδα και Λοκρίδα ήταν χωμένες μέσα σε ένα ορεινό τοπίο. Επειδή δεν είχαν επίπεδες πεδιάδες να καλλιεργήσουν αλλά μόνο λόφους, έπρεπε να χτίζουν αναβαθμίδες πριν τη φύτευση δημητριακών η δένδρων. Στη Πελοπόννησο, συγκεκριμένα η Μαντινεία και η Τεγέα,

ήταν ορεινές πόλεις και δεν μπορούσαν να καλλιεργήσουν ελιές γιατί δεν αντέχουν το κρύο. Η πόλη Μαντίνεια όπως αναφέρει ο Ξενοφών βασιζόταν στην αγροτική ζωή των προαστίων. Το Άργος που βρισκόταν στη βόρεια Πελοπόννησο, είχε μια ευρεία πεδιάδα δίπλα στην ακτή η οποία ήταν κατάλληλα για καλλιέργεια και ήταν περικυκλωμένη από λόφους. Αναφορές του Ομήρου υπάρχουν και για την Αιγιίδα ως τόπο με πυκνά δάση. Αυτό επιβεβαιώνουν και μαρτυρίες για την ύπαρξη άγριων ζώων στη περιοχή. Στην αρχαιότητα το τοπίο ευνοούσε την ύπαρξη άγριων ζώων που σήμερα δεν υπάρχουν στην Ελλάδα, ή υπάρχουν σε περιορισμένο ποσοστό. Αρκούδες ζούσαν στη Πάρνηθα, πάνθηρες και λύκοι στη Θράκη και στη Μακεδονία, ενώ την ύπαρξη λιονταριών αναφέρουν και ο Αριστοτέλης αλλά και ο Ηρόδοτος. Ο Ηρόδοτος αναφέρει πως τα λιοντάρια κατασπάραξαν τις καμηλοπαρδάλεις του Ξέρξη όταν εισχώρησε στη Μακεδονία. Η Μακεδονία ήταν καλυμμένη με δάσος την αρχαιότητα και εμπορευόταν ξυλεία. Ο Όμηρος επίσης περιγράφει τη Ζάκυνθο ως ξυλώδη, στην Ιθάκη και στην Κεφαλονιά δεν τους δίνει κάποιο επίθετο, άρα συμπεραίνουμε ότι η Ζάκυνθος, όπως και σήμερα, είχε περισσότερα δάση από τις άλλες δύο περιοχές. Επίσης περιγράφει ως υλήεσσα τη Σαμοθράκη, που ακόμη και σήμερα είναι από τα πιο δασώδη νησιά του Αιγαίου. Ωστόσο οι περιγραφές του Ομήρου δεν είναι σίγουρο αν αναφέρονται στο τοπίο της Ελλάδας όπως ήταν την εποχή που ζούσε αυτός ή αν περιέγραφε το τοπίο της Ελλάδας όπως ήταν πριν από αυτόν. Ο Θεόφραστος αναφέρει στα έργα του δάση μεγάλων εκτάσεων στη Κρήτη από Κυπαρίσσια, δρυς, σφενδάμνους και πλατάνια. Στη Κρήτη αναφέρεται και ο Όμηρος στην Οδύσσεια και την περιγράφει ως ένα ωραίο νησί με πλούσια δάση. Ο Πλάτων αναφέρετε σε κυπαρίσσια στην άκρη του δρόμου της όταν διηγείται την βόλτα 3 ηλικιωμένων φιλοσόφων από την Κνωσό στο Ιδαίο σπήλαιο. Δεν ήξερε τίποτα για τη μορφολογία της Κρήτης και τη βλάστηση της απλά ήθελε να εμπλουτίσει τον φιλοσοφικό του λόγο με ευχάριστες εικόνες τοπίου.

Λίγες γραφές αναφέρουν πληροφορίες για τα φυτά που υπήρχαν στην αγορά της Αθήνας. Πηγές αναφέρουν ότι μετά την καταστροφή της Αθήνας από τους Περσικούς πολέμους, ο Κίμων δώρισε πλατάνια στη πόλη για να κάνουν βόλτες κάτω από τη σκιά τους. Αναφορές εξακριβώνουν την ύπαρξη Πλατανιών επίσης στην αγορά και λεύκων. Από αναφορές για ύπαρξη πελαργών στα αρχαία μνημεία της Αθήνας, συμπεραίνουμε ότι υπήρχαν πολλά ρυάκια και έλη στην περιοχή της Αττικής.

Η ύπαιθρος είχε και άλλο ρόλο εκτός από τη γη που καλλιεργείτο και εφοδίαζε τη πόλη, ήταν ο χώρος που υπήρχε ανάμεσα σε δύο κοινότητες, η σύνδεση αλλά και ο χωρισμός τους. Στο χώρο αυτό τοποθετούνταν αγάλματα του Ερμή που συμβόλιζε τη μετακίνηση, ούτως ώστε να δίνουν το μήνυμα της ελπίδας για καλό ταξίδι. Η πόλη και η ύπαιθρος ήταν πάντα συνδεδεμένες μεταξύ τους, αυτό μας διδάσκει η ιστορία. Η πόλη ήταν η οικιστική περιοχή και η ύπαιθρος ήταν η αγροτική επικράτεια.

Η “χαμένη” γη σύμφωνα με τον Graham Shipley και τον John Salmon, ήταν η γη που δεν άνηκε σε κάποιο ιδιώτη αλλά στην κοινότητα. Γη που υπήρχε στην αρχαιότητα και συμπλήρωνε την εικόνα του τοπίου της αρχαίας Ελλάδας. Η ακαλλιέργητη - “χαμένη” γη μπορούσε να χρησιμοποιηθεί από πολλούς ανθρώπους και ο καθένας τη χρησιμοποιούσε για διαφορετικό σκοπό. Ήταν πολύ σημαντική παρόλο που δεν καλλιεργείτο, με ότι την είχε προικίσει η φύση πρόσφερε εφόδια στους ανθρώπους. Από τους άγριους θάμνους της πρόσφερε ξυλεία και καύσιμο, από τα αρωματικά φυτά παρήγαγαν αρωματικά προϊόντα, ακόμη η γη αυτή ήταν χρήσιμη για βοσκή ή μελισσοκομία. Άγρια δέντρα που φύτρωναν σε αυτή χωρίς τη παρέμβαση του ανθρώπου, ήταν χρήσιμα και μεταφυτεύτηκαν σε χωράφια ιδιωτών ή ακόμη καλύτερα μπορούσαν να μετατραπούν σε ιερό άλσος. Η “χαμένη” γη μπορούσε να χρησιμοποιηθεί από την κοινότητα ως ιερό άλσος αν είχε αρκετούς άγριους θάμνους που μπορούσαν με φροντίδα να μετατραπούν σε δέντρα. Ακόμη μπορούσε να μετατραπεί σε καλλιεργήσιμη γη, για παράδειγμα όταν ένας λόφος θεωρείτο ακατάλληλος για καλλιέργεια τότε με την οργάνωση του σε αναβαθμούς μετατρέπεται σε κατάλληλη γη για να καλλιεργηθεί. Αυτή η γη ήταν πολύτιμη για την ανάπτυξη της αγροτικής καλλιέργειας και της κτηνοτροφίας. Έτσι όπως μπορούμε να συμπεράνουμε ήταν σημαντική για την οικονομία και την επιβίωση των ανθρώπων.

2.2 ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Οι αρχαίοι Έλληνες έφτιαχναν αγάλματα, μύθους, ποίηση, δράματα και ναούς για να εξυμνήσουν τους Θεούς τους. Συγκεκριμένα, η φιλοσοφία βοήθησε τους αρχαίους ώστε να κατανοήσουν καλύτερα τη φύση και τη κοινωνία τους. Οι τραγωδίες του Αισχύλου και του Σοφοκλή μετέτρεψαν αυτό που κάποτε ήταν μύθος και ιεροτελεστία σε δράμα και σε Θέατρο.

Οι περισσότερες τραγωδίες της κλασσικής περιόδου δεν αποτελούν πηγές για την αγροτική ζωή της εποχής. Οι φιλόσοφοι επέλεγαν τι να αναδείξουν με τα έργα τους, απόφευγαν την παρουσίαση της υπαίθρου και των αγρωτών της, έτσι οι πηγές που έχουμε για αυτή είναι ελάχιστες. Οι άνθρωποι της υπαίθρου παρουσιάζονται στις τραγωδίες ως υποστηρικτικοί ηθοποιοί για να βοηθήσουν να συνεχιστεί η πλοκή του έργου. Πολλοί συγγραφείς ακόμη έφταναν στο σημείο να μετασχηματίζουν το τοπίο για να εξυπηρετήσουν το έργο τους, όπως για παράδειγμα ο Μένανδρος στο έργο “Δύσκολος” και ο Ευριπίδης στο έργο του “Ηλέκτρα”, όπου το τοπίο του Άργους είχε κοινά στοιχεία με την πραγματικότητα αλλά ήταν διαμορφωμένο σε μεγάλο βαθμό από τη φαντασία του συγγραφέα για να εξυπηρετήσει τη δραματικότητα του έργου του. Το πανέμορφο και ποικιλόμορφο τοπίο της Ελλάδας εξίταρε τη φαντασία των αρχαίων, με αποτέλεσμα να δημιουργούν μυθικά πλάσματα για αυτό και να φτιάχνουν ιστορίες. Οι αρχαίοι ποιητές εμπνευσμένα από αυτά έβαζαν στα έργα τους νύμφες, δρυάδες, σάτυρους και άλλα πολλά μυθικά όντα. Είχαν δημιουργήσει μύθους για κάθε φυτό, για κάθε τοπίο που τους κέντριζε το ενδιαφέρον. Ωστόσο υπήρχαν και φιλόσοφοι, όπως ο Στράβωνας, που πίστευαν ότι η γη είναι η πηγή εισοδημάτων για τους ανθρώπους και πως η επιστημονική της προσέγγιση ήταν πιο σημαντική από τη μυθολογική. Μια σημαντική πηγή για το τοπίο ήταν ο Θεόφραστος, μας παρουσίασε τα φυτά της εποχής του, αλλά δεν αναφέρθηκε ωστόσο στον γεωργό και τον τρόπο που επέμβηκε στο τοπίο.

Εκτός της μετατροπής της εικόνας των τοπίων για να εξυπηρετήσουν τους σκοπούς του έργου τους, παρατηρείται πως τα αρχαία κείμενα δεν έχουν πολλές αναφορές στα άγρια τοπία της χώρας, όπου δεν επέμβηκε το ανθρώπινο χέρι. Ο Αριστοφάνης αλλά και άλλοι ποιητές θεωρούσαν ότι οι αναγνώστες τους είναι εξοικειωμένοι με το τοπίο που εκτυλίσσονταν οι τραγωδίες τους και δεν θεωρούσαν απαραίτητο να το περιγρά-

ψουν. Δεν αναφέρονταν στο τοπίο γιατί θεωρούσαν ότι τα έργα τους θα τα διάβαζαν μόνο στην εποχή τους και οι αναγνώστες θα ήξεραν το τοπίο.

Εκτός απο το τοπίο γενικότερα, οι φιλόσοφοι ασχολήθηκαν και με στοιχεία που το απαρτίζουν. Ένα απο αυτά ήταν η βλάστηση. Η βοτανική, η μελέτη που αφορά τα φυτά, πήρε το όνομα της εμπνευσμένη απο τον Όμηρο που ανέφερε ως βοτάνη τα χόρτα των λιβαδιών. Η μελέτη ωστόσο του Όμηρου σχετικά με τα φυτά αφορά μόνο τα ιερά δέντρα των Θεών, τα θαυματουργά βότανα που αναφέρονται στη μυθολογία και τα φυτά που χρησιμοποιούσε ο ίδιος στα έργα του για παραλληλισμό με τους πρωταγωνιστές του. Γενικότερα η μελέτη των φυτών τη τότε εποχή γινόταν βασισμένη σε μεγάλο ποσοστό στη μυθολογία, η επιστημονική μελέτη ξεκίνησε τα χρόνια του Αριστοτέλη. Ακόμη και ο Μέγας Αλέξανδρος είχε σε μεγάλη υπόληψη τη βοτανική μελέτη. Πιο επιστημονική μελέτη έκανε ο Θεόφραστος ο Ερέσιος (372 - 287 π.Χ), ο πατέρας της βοτανικής όπως τον χαρακτηρίζουν. Είναι ο πρώτος που ασχολήθηκε με την εξονυχιστική μελέτη των φυτών και είχε εξαιρετικές γνώσεις για αυτά. Στο έργο του "Περί Φυτών Ιστορίαι" φαίνεται η ολοκληρωμένη μελέτη του. Πήρε πληροφορίες απο αγρότες, υλοτόμους, μελισσοουργούς, ριζοτόμους, κ.τ.λ. σχετικά με τις ιδιότητες και χρήσεις των ξύλων, την αναπαραγωγή των φυτών, τη τεχνική του μπολιάσματος, τις αρρώστιες που κυριεύουν τα φυτά. Χώρισε σε κατηγορίες τα φυτά με βάση τους καρπούς τους. Επίσης ένα σημαντικό έργο περί βοτανικής ήταν αυτό του Διοσκουρίδη το "Περί Ύλης Ιατρικής", το οποίο αποτέλεσε πρότυπο για τη βοτανολογία στο Μεσαίωνα και ως τον 19ο αιώνα.

Σύμφωνα με τον Claude Calame, οι δημόσιοι χώροι της αρχαίας Ελλάδας ήταν κυρίως ιεροί τόποι ή άλση, χώροι που φτιάχνονταν για να τιμήσουν τους θεούς τους. Οι λατρευτικοί αυτοί χώροι, όπου γίνονταν οι διάφορες τελετές ήταν πηγή έμπνευσης για τους αρχαίους συγγραφείς. Τα ομηρικά έπη για παράδειγμα, έχουν περιγραφές τοπίων που μπορούν να μας βοηθήσουν να καταλάβουμε το τοπίο της εποχής. Στα έργα των λυρικών ποιητών, όπως είναι η Σαπφώ, παρουσιάζετε η αντίθεση μεταξύ άγριου και καλλιεργημένου τοπίου, ο πολιτισμός που επεμβαίνει ακόμα και στη φύση και την εξημερώνει. Ενώ ο Ξενοφών και ο Ησίοδος είναι απο τους λίγους που έχουν αναφορές για τον αγροτικό κόσμο. Ο Ξενοφών υποστηρίζει ότι η γεωργία βοηθά στο να παραμένει υγιές το ανθρώπινο σώμα και το νοικοκυριό του κάθε σπιτιού.

Ο Πλίνιος θεωρούσε τα δάση πολύ σημαντικά, ήταν για αυτόν το μεγαλύτερο δώρο που προσφέρθηκε στους ανθρώπους αφού κάλυπτε τις κυριότερες ανάγκες τους για τροφή και ρουχισμό. Για αυτό το λόγο οι άνθρωποι τα λάτρευαν και ήταν για αυτούς οι πρώτοι ναοί τους. Τα προϊόντα τους βελτίωσαν τη ζωή των ανθρώπων, το λάδι, το κρασί, τα φρούτα, το ξύλο, το ρετσίνι τους κ.τ.λ. Με το ξύλο έφτιαχναν πλοία και σπίτια, αλλά ήταν χρήσιμο για πολλές άλλες δουλειές ακόμη, κάτι που φανέρωνε και η ονομασία του απο τους αρχαίους ως “ύλη”.

“τα δέντρα και τα δάση υποτίθεται θα ήταν το υπέρτατο δώρο που απονέμεται απο τη φύση στον άνθρωπο (...) Αυτά του παρείχαν το φαγητό του, τα φύλλα τους ως μοκέτα στις σπηλιές του, το φλοιό τους ως ένδυμα (...)” Πλίνιος, Φυσική Ιστορία

2.2.1 ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΗ ΚΑΙ ΤΟ ΤΟΠΙΟ

Όλη η τραγωδία του Σοφοκλή “Οιδίπους επί Κολωνό” έχει ως κυρίαρχο θέμα τη πατρίδα, τον εξορισμό του Οιδίποδα απο τη πατρίδα του και τη περιπλάνηση του. Η σκηνή διαδραματίζεται στα σύνορα της πόλης, ανάμεσα στη πόλη και την ύπαιθρο, μεταξύ του πολιτισμού και της φύσης.

Η σημαντικότητα της ελιάς τονίζετε απο το χορικό του Σοφοκλή, όπως και η τριπλή της ιδιότητα, ως καρποφόρο δέντρο που εξημερώθηκε και έγινε καλλιεργήσιμο είδος, προϊόν του πολιτισμού, ως θρησκευτικό αντικείμενο σε τελετές και τέλος ως σύμβολο της πολιτικής ζωής. Η ελιά ήταν ένα άγριο δέντρο το οποίο οι αρχαίοι Έλληνες κατάφεραν να το μετατρέψουν σε ήμερο και καλλιεργήσιμο, ήταν σύμβολο της καλλιέργειας και του πολιτισμού, της εδραίωσης μιας κοινωνίας σε ένα χώρο.

Η αναφορά των φυτών σε μύθους και τραγωδίες και η απόκτηση πρωταγωνιστικού ρόλου σε αυτά δίνει στα φυτά μια ιδιαίτερη σημασία, γίνονται πιο σημαντικά. Ο Σοφοκλής επέλεξε κάποια φυτά απο τον απέραντο φυτικό κόσμο και τόνισε την ταυτότητα της πατρίδας του, της Αθήνας.

Ο Σοφοκλής στο έργο του, “Οιδίποδας επί Κολωνό” στους στίχους 668-706, τοποθετεί τον χορό, τους ντόπιους γέροντες, να περιγράφει την ομορφιά του φυσικού τοπίου της Αττικής.

εικόνα 3: Οιδίπους επι κολωνώ, Jean Antoine Theodore Giroust

ΧΟΡΟΣ

εύίππου, ξένε, τᾷσδε χώρας
ἵκου τὰ κράτιστα γᾶς ἔπαυλα,
τὸν ἀργῆτα Κολωνόν, ἔνθ' 670
ἀ λίγεια μινύρεται
θαμίζουσα μάλιστ' ἀηδῶν
χλωραῖς ὑπὸ βάσσαις,
τὸν οἰνωπὸν ἔχουσα κισσὸν
καὶ τὰν ἄβατον θεοῦ 675
φυλλάδα μυριόκαρπον ἀνήλιον
ἀνήγεμόν τε πάντων
χειμῶνων· ἴν' ὁ βακχιώτας
ἀεὶ Διόνυσος ἐμβατεύει
θεαῖς ἀμφιπολῶν τιθήναις. 680
θάλλει δ' οὐρανίας ὑπ' ἄχνας
ὁ καλλίβοτρυς κατ' ἥμαρ ἀεὶ
νάρκισσος, μεγάλαιν θεαῖν
ἀρχαῖον στεφάνωμ', ὃ τε
χρυσαιγῆς κρόκος· οὐδ' αὔπνοι 685
κρῆναι μινύθουσιν
Κηφισοῦ νομάδες ῥέεθρων,
ἀλλ' αἰέν ἐπ' ἥματι
ώκυτόκος πεδίῳ ἐπινίσσεται
ἀκηράτῳ σὺν ὄμβρῳ 690
στερνούχου χθονός· οὐδὲ Μουσᾶν
χοροὶ νιν ἀπεστύγησαν οὐδ' ἄ
χρυσάνιος Ἀφροδίτα.
ἔστιν δ' οἷον ἐγὼ γᾶς Ἀσίας οὐκ ἐπακούω 695
οὐδ' ἐν τᾷ μεγάλῃ Δωρίδι νάσῳ Πέλοπος πώποτε βλαστὸν
φύτευμ' ἀχείρωτον αὐτόποιον,
ἐγχεῶν φόβημα δαΐων,
ὃ τᾷδε θάλλει μέγιστα χώρᾳ, 700
γλαυκᾶς παιδοτρόφου φύλλον ἐλαίας·
τὸ μέν τις οὐ νεαρὸς οὐδὲ γῆρᾳ
συνναίων ἀλιώσει χερὶ πέρσας· ὁ γὰρ αἰέν ὀρῶν κύκλος
λεύσσει νιν μορίου Διὸς 705
χὰ γλαυκῶπις Ἀθάνα.

ΧΟΡΟΣ

Στης αλογοθροφούσας τούτης χώρας
το μέρος τ' ομορφότερο ήλθες, ξένε,
στον Κολωνό τον ασπροχώματ' όπου
το γλυκόλαλο αηδόνι κελαδάει
συχνάζοντας στα δροσερά φαράγγια,
πάνω στο μαύρο τον κισσό πετώντας
και του θεού τ' απάτητο το δάσος,
που κάνει πλήθος τους καρπούς κι' ούτ' ήλιος
ούτε κανένας άνεμος το πιάνει·
όπου συχνάζει πάντοτ' ο πατέρας
του μεθυσιού ο Διόνυσος, συντρόφους
πιστούς τις θείες έχοντας βυζάχτρες.
Και με την ουρανόσταλτη δροσιά μέρα τη μέρα
το φουντωτό μανούσι ανθίζει,
που δυο τρανών θεών παλιό στολίδ' είναι, κι' ο κρόκος,
που σαν χρυσάφι λαμπυρίζει·
και δε στερεύουν οι πηγές οι ακοίμητες, που θρέφουν
πλούσια του Κηφισού το ρέμα,
μα πάντα κάθε μέρα αυτός με τα νερά καθάρια
στης πλατοστήθας γης τους κάμπους
ξεχύνεται πιο γλήγορο το κάρπισμα να φέρη·
μήτε τη μίσησαν οι Μούσες,
μήτε κ' η χρυσοχάλινη τήνε μισεί Αφροδίτη.
Ανθίζει ακόμη δέντρο, που ως τα τώρα
μήτε και μέσ' στη χώρα της Ασίας
μήτε και στο τρανό του Πέλοπα νησί
δεν άκουσα, πως μόνο του φυτρώνει,
χωρίς να φυτευτή από ανθρώπου χέρι,
όντας στων εχτρών τάρματα φοβέρα,
που πιο πολύ στη χώρα τούτη ανθίζει,
η ασημοφυλλ' η ελιά, που θρέφει
τα παλληκάρια· αυτή κανένας νέος
ή γέρος αρχηγός δε θ' αφανίση
με τους πολεμιστές του κόβοντάς τη,
γιατί το μάτι, που όλα γύρω βλέπει,
του Δία, που είναι της ελιάς προστάτης,
τη φυλάει κ' η Αθηνά η γαλανομμάτα

Ο John Jones υποστηρίζει πως τα έργα του Σοφοκλή έχουν ως βαθύτερο νόημα την αλληλένδετη σχέση του ανθρώπου με το τοπίο. Στα πρώτα του έργα, Αντιγόνη και Τραχίναι, η έννοια του τοπίου είναι αδύνατη και ασαφής, ενώ στα έργα που έγραψε αργότερα, Ηλέκτρα, Φιλοκτήτης, Οιδίπους επί Κολωνό, η έννοια του τοπίου είναι δυνατή.

Στη τραγωδία του Φιλοκτήτη υπάρχουν λίγοι στοίχοι που περιγράφουν το τοπίο της Λήμνου, το τοπίο όπου ζούσε ο ήρωας του δράματος όταν εξορίστηκε. Απο αυτούς τους λίγους στοίχους της περιγραφής του τοπίου δεν μπορείς να σχηματίσεις πλήρη εικόνα για αυτό. Ωστόσο μπορείς να καταλάβεις τι σύνδεση του ήρωα με αυτό και τις αντιλήψεις του για τη φαρμακευτική ιδιότητα των φυτών.

ΑΡΧΑΙΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

ΝΕΟΠΤΟΛΕΜΟΣ

ἀλλ' εἰ δοκεῖ, χωρῶμεν, ἔνδοθεν λαβῶν
οὔτου σε χρειά καὶ πόθος μάλιστ' ἔχει.

645

ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ

ἀλλ' ἔστιν ὦν δεῖ, καίπερ οὐ πολλῶν ἄπο.

ΝΕΟΠΤΟΛΕΜΟΣ

τί τοὔθ' ὃ μὴ νεῶς γε τῆς ἐμῆς ἔπι;

ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ

φύλλον τί μοι πάρεστιν, ὦ μάλιστ' ἀεὶ
κοιμῶ τόδ' ἔλκος, ὥστε πραῖνεν πάνυ.

650

ΝΕΟΠΤΟΛΕΜΟΣ

ἀλλ' ἔκφερ' αὐτό. τί γὰρ ἔτ' ἄλλ' ἐρᾷ λαβεῖν;

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΑΝΔΡΕΑΣ ΛΑΠΠΑΣ

ΝΕΟΠΤΟΛΕΜΟΣ

Ας φύγουμε, όμως, αν θες, από μέσα ό,τι θέλεις
και ό,τι 'ναι για 'σέ ποθητό αφού πάρεις.

645

ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ

Υπάρχουν κάποια που θέλω, αν κι όχι πολλά.

ΝΕΟΠΤΟΛΕΜΟΣ

Τι 'ναι που δεν υπάρχει στο δικό μου το πλοίο;

ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ

Ένα βοτάνι, που με 'κείνο την πληγή μου
κοιμίζω, ηρεμία στον πόνο να δίνω.

650

ΝΕΟΠΤΟΛΕΜΟΣ

Φέρτο. Τάχα τι άλλο 'σύ να πάρεις ποθείς; (...)

εικόνα 4: Φιλοκτήτης στη Λήμνο, Guillaume Guillon Lethiere

ΑΡΧΑΙΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

ΧΟΡΟΣ

(...) λόγῳ μὲν ἐξήκουσ', ὅπῃπα δ' οὐ μάλα,
τὸν πελάταν λέκτρων ποτὲ τῶν Διὸς
κατὰ δρομάδ' ἄμπυκα δέσμιον ὡς ἔβαλεν παγκρατῆς Κρόνου παῖς· 680
ἄλλον δ' οὕτιν' ἔγωγ' οἶδα κλύων οὐδ' ἐσιδὼν μοῖρα
τοῦδ' ἐχθίονι συντυχόντα
θνατῶν, ὃς οὕτ' ἔρξας τιν' οὐ τι νοσφίσας,
ἀλλ' ἴσος ὦν ἴσοις ἀνὴρ, 685
ῶλλυθ' ὥδ' ἀναξίως.
τόδε τοι θαῦμά μ' ἔχει,
πῶς ποτε πῶς ποτ' ἀμφιπλάκτων ῥοθίων μόνος κλύων,
πῶς ἄρα πανδάκρυτον οὕτω βιοτὰν κατέσχεν· 690
ἴν' αὐτὸς ἦν πρόσουρος, οὐκ ἔχων βάσιν,
οὐδέ τιν' ἐγχώρων κακογείτονα,
παρ' ᾧ στόνον ἀντίτυπον βαρυβρῶτ' ἀποκλαύσειεν αἱματηρόν·
ὃς τὰν θερμοτάταν αἱμάδα κηκιομέναν ἐλκέων
ἐνθήρου ποδὸς ἠπίοισι 695
φύλλοις κατευνάσειεν, εἴ τις ἐμπέσοι,
φορβάδος ἐκ γαίας ἐλὼν·
εἶρπε γὰρ ἄλλοτ' ἄλλαχᾶ
τότ' ἂν εἰλυόμενος
παῖς ἄτερ ὡς φίλας τιθήνας ὅθεν εὐμάρει' ὑπάρχοι 700
πόρου, ἀνίκ' ἐξανείη δακέθυμος ἄτα·

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΑΝΔΡΕΑΣ ΛΑΠΠΑΣ

ΧΟΡΟΣ

Ἄκουσα, με τα μάτια μου, όμως, δεν το 'δα,
πως κάποτε ο γιος του Κρόνου ο πανίσχυρος
σ' έναν τροχό που γυρνά γύρω αδιάκοπα
έδεσ' αυτόν που πλησίασε του Δία την
κλίνη. Απ' τους ανθρώπους άλλον, ακουστά ή

βλέποντάς τον, δεν ξέρω να 'χει την κακή τη
μοίρα εκείνου που τόσο άδικα χωρίς
να 'χει βλάψει ή σκοτώσει χανόταν, όντας
ίσος σ' ίσους ανάμεσα. Όμως, αυτό με
ταλανίζει το βάσανο, πώς άντεξε μια
τόσο ζωή πολυδάκρυτη, μονάχος, τα
ορμητικά τα κύματα ακούγοντας που
ολόγυρα χτύπαγαν. Αυτός που 'ταν έρμος,
ανήμπορος και για τις συμφορές γείτονα δεν
είχε κανέναν που μαζί του θα στέναζε,
όταν απ' τον πόνο θ'αντιλαλούσε ο θρήνος
της αιματωμένης πληγής που τον έτρωγε,
κάποιον που θε να σταμάταγε τη ροή τ'
ολόζεστου αίματος που 'τρεχε απ' του ποδιού
τη θυμωμένη πληγή, με βότανα που τον
πόνο πραΰνουν, παρμένα, αν δυνόταν να τα
'βρει, απ' την τροφοδότρα τη γη. Εδώ σερνόταν
κι εκεί, κινούμενος σαν το σκουλήκι, καθώς το
παιδί μακριά απ' τη λατρευτή παραμάννα,
όπου 'βρισκε εύκολο πέρασμα, όταν ο
πόνος ο αβάσταχτος κόπαζε.

ΑΡΧΑΙΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

(...) οὐ φορβὰν ἱερᾶς γᾶς σπόρον, οὐκ ἄλλων
αἵρων τῶν νεμόμεσθ' ἄνδρες ἀλφησταί,
πλὴν ἐξ ὠκυβόλων εἴ ποτε τόξων
πτανοῖς ἰοῖς ἀνύσειε γαστρὶ φορβάν.
ᾧ μελέα ψυχά,
ὃς μηδ' οἶνοχύτου πώματος ἦσθη δεκέτει χρόνῳ,
λεύσσω δ' ὅπου γνοίῃ στατὸν εἰς ὕδωρ,
ἀεὶ προσενώμα (...)

710

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΑΝΔΡΕΑΣ ΛΑΠΠΑΣ

(...) να 'χει απ' τη γη την ιερή, ούτε απ' όσα
οι εργατικοί γεύοντ' οι άνδρες, αλλ' απ' τα
τόξα τα γρήγορα, αν κάποια φορά με τα
γοργόφτερα βέλη τροφή για το στομάχι
του έβρισκε. Δυστυχισμένη ψυχή, αυτός, που
δέκα χρόνια δε γεύτηκε μια κούπα κρασί.
Κοιτώντας πού πηγή στεκούμενη θα 'βρισκε
σερνόταν εκεί για νερό. (...)

710

ΑΡΧΑΙΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

(...) ὤ σχῆμα πέτρας δίπυλον, αὔθις αὖ πάλιν
εἴσειμι πρὸς σέ ψιλός, οὐκ ἔχων τροφήν·
ἀλλ' ἀύανοῦμαι τῷδ' ἐν αὐλίῳ μόνος,
οὐ πτηνὸν ὄρνιν οὐδὲ θῆρ' ὀρειβάτην
τόξοις ἐναίρων τοισίδ', ἀλλ' αὐτὸς τάλας
θανῶν παρέξω δαῖθ' ὑφ' ὧν ἐφερβόμην,
καί μ' οὔς ἐθήρων πρόσθε θηράσουσι νῦν·
φόνον φόνου δὲ ρύσιον τίσω τάλας
πρὸς τοῦ δοκοῦντος οὐδὲν εἰδέναι κακόν.
ὄλοιο--μή πω, πρὶν μάθοιμ' εἰ καὶ πάλιν
γνώμην μετοίσεις· εἰ δὲ μή, θάνοις κακῶς (...)

955

960

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΑΝΔΡΕΑΣ ΛΑΠΠΑΣ

(...) Ω δίπυλη πέτρα, πάλι άοπλος θα 'ρθω
σε 'σένα, τροφή δίχως να 'χω. Θα μαραθώ
μονάχος σ' αυτή τη σπηλιά, χωρίς πουλί να
σκοτώνω πετούμενο μ' αυτά μου τα τόξα,
ούτε βουνίσια αγρίμια, μα εγώ ο ίδιος
ο άμοιρος νεκρός τροφή θα δώσω σ' αυτά

955

που με 'τρέφαν. Αυτών τώρα που πριν κυνηγούσα
κυνήγι θα γίνω. Το τίμημα θα πληρώσω
ο δύσμοιρος, το φόνο με φόνο, γι αυτόν που το
κακό δε φαινόταν να γνώριζε. Ας πέθαινες
-όχι πριν μάθω αν πάλι γνώμη θ' αλλάξεις.
Ειδάλλως, μακάρι άθλια εσύ να χαθείς. (...)

960

ΑΡΧΑΙΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ

ᾧ πταναὶ θῆραι χαροπῶν τ'
ἔθνη θηρῶν, οὓς ὄδ' ἔχει
χῶρος οὐρεσιβώτας,
μηκέτ' ἀπ' αὐλίων φυγᾶ
πηδᾷτ'· οὐ γὰρ ἔχω χεροῖν
τὰν πρόσθεν βελέων ἀλκάν,
ᾧ δύστανος ἐγὼ τανῦν,
ἀλλ' ἀνέδην, ὃ δὲ χῶρος ἄρ' οὐκέτι
φοβητὸς οὐκέθ' ὑμῖν,
ἔρπετε· νῦν καλὸν
ἀντίφονον κορέσαι στόμα πρὸς χάριν
ἐμᾶς σαρκὸς αἰόλας·
ἀπὸ γὰρ βίον αὐτίκα λείψω.
πόθεν γὰρ ἔσται βιοτά; τίς ᾧδ' ἐν αὔραις τρέφεται,
μηκέτι μηδενὸς κρατύνων ὅσα πέμπει βιόδωρος αἶα;

1150

1155

1160

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΑΝΔΡΕΑΣ ΛΑΠΠΑΣ

ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ

(...)Πουλιά φτερωτά και κοπάδια άγριων ζώων
χαρούμενων που 'χει αυτός ο βουνίσσιος ο

χώρος, απ' την πέτρα τη δική μου μη φεύγετε.
Την πρότερη των βελών μου τη δύναμη πια
δεν έχω στα χέρια, ο δύστυχος, μα άφοβα 1150
τρέχετε, γιατί ο χώρος τρόμο σε σας πια
δε φέρνει. Τώρα, ευκαιρία για εκδίκηση
αίματος, να χορτάσει το στόμα σας απ'
τη μαραμμένη τη σάρκα μου. Απ' τη ζωή
φεύγω αμέσως. Γιατί τροφή από πού θε να
πάρω; μ' αέρα μόνο ποιος τρέφεται, χωρίς 1160
να' χει όσα στέλνει η τροφοδότρα η γη; (...)

ΑΡΧΑΙΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ

φέρει νυν στείχων χώραν καλέσω.
χαῖρ', ὦ μέλαθρον ξύμφρουρον ἐμοί,
νύμφαι τ' ἔνυδροι λειμωνιάδες,
καὶ κτύπος ἄρσην πόντου προβολῆς,
οὔτε πολλάκι δὴ τοῦμόν ἐτέγχθη
κρᾶτ' ἐνδόμυχον πληγαῖσι νότου,
πολλὰ δὲ φωνῆς τῆς ἡμετέρας
Ἑρμαῖον ὄρος παρέπεμψεν ἐμοὶ
στόνον ἀντίτυπον χειμαζομένῳ. 1460
νῦν δ', ὦ κρῆναι Λύκιόν τε ποτόν,
λείπομεν ὑμᾶς, λείπομεν ἤδη
δόξης οὔτε τῆσδ' ἐπιβάντες.
χαῖρ', ὦ Λήμνου πέδον ἀμφίαλον,
καὶ μ' εὐπλοία πέμψον ἀμέμπτως,
ἔνθ' ἡ μεγάλη Μοῖρα κομίζει
γνώμη τε φίλων χῶ πανδαμάτωρ
δαίμων, ὃς ταῦτ' ἐπέκρανεν.

ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ

(...)Εμπρός, τώρα, αναχωρώντας ας χαιρετήσω
τη χώρα. Χαίρε σπηλιά που πιστά με φρουρούσες,
ένυδρες νύμφες των υγρότοπων και κύμα του
ακρογιαλιού πολυθόρυβο, όπου πολλές
φορές στη σπηλιά το κεφάλι μου απ' του νοτιά
το φύσημα βράχισε και συχνά το βουνό τού
Ερμή έστελνε πίσω σε 'μένα το δύστυχο
τον αντίλαλο πόνο της δικής μου φωνής.
Τώρα, όμως, βρύσες και νερό της Λυκίας,
σας αφήνω, σας αφήνω πια χωρίς ποτέ
να 'χα αυτήν την ελπίδα. Χαίρε πεδιάδα
της Λήμνου περίβρεκτη και χωρίς κακό ούρια
στείλε με, όπου η μεγάλη μοίρα με πάει
και των συντρόφων μου η ευχή κι ο θεός ο
αδάμαστος, αυτός που αυτά τα 'χει ορίσει.

1460

2.2.2 Ο ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΤΟΠΙΟ

Ο Πausanias παρόλο που ήταν Ρωμαϊκής καταγωγής, ασχολήθηκε με μεγάλη προσήλωση με τους Έλληνες Θεούς και Ήρωες. Ύμνησε και θαύμαζε τα ελληνικά μνημεία της αρχαιότητας αλλά και της εποχής του. Τα ταξίδια του αλλά και το έργο του αφορούσε τα μνημεία αυτά και όχι το τοπίο της Ελλάδας. Ωστόσο λαμβάνουμε πληροφορίες για το τοπίο, αφού το περιγράφει λεπτομερώς με σκοπό να περιγράψει τα μνημεία. Η ακρίβεια που περιγράφει τα μνημεία έχει εξακριβωθεί από τις αρχαιολογικές ανασκαφές και αυτό προσδίδει μια αξιοπιστία στο έργο του. Στην προσπάθεια του να περιγράψει εξονυχιστικά τα μνημεία, παρεμβάλει και ιστορικές, μυθολογικές και γεωγραφικές πληροφορίες για αυτά. Το έργο του είναι ένας οδηγός για τα μεγάλα μνημεία της Ελλάδας και βοήθησε τους σύγχρονους μελετητές. Δεν είναι τυχαίο που οι τουριστικοί οδηγοί έχουν ομοιότητες με το έργο του Pausanias. Χαρακτηρίστηκε ως ιστορικός, ως μυθογράφος, ως ταξιδιωτικός συγγραφέας, ως

γεωγράφος, ως χαρτογράφος και ως εθνογράφος. Το ενδιαφέρον στο έργο του Πausανία είναι όταν οι γεωγραφικές αναφορές ενώνονται με τις μυθολογικές. Περιγράφει τα μνημεία υπό το φως της μυθολογικής τους προσέγγισης. Η τεχνική του Πausανία να ζωντανεύει τους Θεούς και τους ήρωες σε κάθε πέρασμα του από οποιοδήποτε τοπίο βοήθησε στο να κρατήσει το πολιτισμικό παρελθόν της Ελλάδας ζωντανό.

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ - ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΑ 2.1.4-6

Σε αυτό το απόσπασμα μπορούμε να διακρίνουμε τη πεποίθηση ότι όλα κρίνονταν από τους Θεούς. Αυτοί ήταν σύμφωνα με το Πausανία οι δημιουργοί των πάντων και δεν γινόταν τίποτα χωρίς τη συγκατάθεσή τους. Επίσης στο απόσπασμα αυτό φαίνεται η τεχνική του Πausανία να ενώνει μυθολογικές και ιστορικές αναφορές μέσα από την περιγραφή του ταξιδιού του.

ΑΡΧΑΙΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

[4] ἔστι δὲ ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς ἀρχῆς, ἔνθα ὁ ληστής Σίνις λαμβανόμενος πιτύων ἦγεν ἐς τὸ κάτω σφᾶς· ὁπόσων δὲ μάχῃ κρατήσκειν, ἀπ' αὐτῶν δῆσας ἀφῆκεν ἂν τὰ δένδρα ἄνω φέρεσθαι· ἐνταῦθα ἑκατέρα τῶν πιτύων τὸν δεθέντα ἐφ' αὐτὴν εἴλκε, καὶ τοῦ δεσμοῦ μηδετέρωσε εἵκοντος ἀλλ' ἀμφοτέρωθεν ἐπ' ἴσης βιαζομένου διεσπᾶτο ὁ δεδεμένος. τοιούτῳ διεφθάρη τρόπῳ καὶ αὐτὸς ὑπὸ Θησεύς ὁ Σίνις· ἐκάθηρε γὰρ Θησεὺς τῶν κακούργων τὴν ὁδὸν τὴν ἐς Ἀθήνας ἐκ Τροιζῆνος, οὓς τε πρότερον κατηρίθμησα ἀνελών καὶ ἐν Ἐπιδαύρῳ τῇ ἱερᾷ Περιφύτῃν Ἥφαιστου νομιζόμενον, κορύνῃ χαλκῇ χρώμενον ἐς τὰς μάχας.

[5] καθήκει δὲ ὁ τῶν Κορινθίων ἰσθμὸς τῇ μὲν ἐς τὴν ἐπὶ Κεγχρέαις, τῇ δὲ ἐς τὴν ἐπὶ Λεχαιῷ θάλασσαν· τοῦτο γὰρ ἡπειρον ποιεῖ τὴν ἐντὸς χώραν. ὃς δὲ ἐπεχείρησε Πελοπόννησον ἐργάσασθαι νῆσον, προαπέλιπε διορύσσων ἰσθμόν· καὶ ὅθεν μὲν διορύσσειν ἤρξαντο δῆλόν ἐστιν, ἐς δὲ τὸ πετρῶδες οὐ προεχώρησαν ἀρχήν· μένει δὲ ὡς πεφύκει καὶ νῦν ἡπειρος ὤν. Ἀλεξάνδρῳ τε τῷ Φιλίππου διασκάψαι Μίμαντα ἐθελήσαντι μόνον τοῦτο οὐ προεχώρησε <τὸ> ἔργον· Κνιδίους δὲ ἡ Πυθία τὸν ἰσθμὸν ὀρύσσοντας ἔπαυσεν. οὕτω χαλεπὸν ἀνθρώπῳ τὰ θεῖα βιάσασθαι.

- ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΠΑΥΣΑΝΙΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΑΡΚΑΔΙΑ
- ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΠΑΥΣΑΝΙΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΑΧΑΪΑ
- ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΠΑΥΣΑΝΙΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΚΟΡΙΝΘΙΑ ΚΑΙ ΑΡΓΟΛΙΔΑ
- ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΠΑΥΣΑΝΙΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΦΩΚΙΔΑ
- ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΠΑΥΣΑΝΙΑ ΣΕ ΑΛΛΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

εικόνα 5: έργα του Πausανία και τα ταξίδια του στην Ελλάδα

[6] τὸ δὲ οὐ Κορινθίοις μόνον περὶ τῆς χώρας ἐστὶν εἰρημένον, ἀλλὰ ἐμοὶ δοκεῖν Ἀθηναῖοι πρῶτοι περὶ τῆς Ἀττικῆς ἐσεμνολόγησαν· λέγουσι δὲ καὶ οἱ Κορίνθιοι Ποσειδῶνα ἐλθεῖν Ἠλίῳ περὶ τῆς γῆς ἐς ἀμφισβήτησιν, Βριάρεων δὲ διαλλακτὴν γενέσθαι σφίσιν, ἰσθμὸν μὲν καὶ ὅσα ταύτῃ δικάσαντα εἶναι Ποσειδῶνος, τὴν δὲ ἄκραν Ἠλίῳ δόντα τὴν ὑπὲρ τῆς πόλεως. ἀπὸ μὲν τούτου λέγουσιν εἶναι τὸν ἰσθμὸν Ποσειδῶνος.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

[4] Στην αρχή του ισθμού βρίσκεται το μέρος, όπου ο ληστής Σίνις πιάνοντας τα πεύκα τα λύγιζε προς τα κάτω και, αφού ἔδενε σ'αυτά ὅποιον νικούσε στη μάχη, ἀφήνε τα δέντρα να τιναχτοῦν προς τα πάνω• ἔτσι καθένα ἀπὸ τα δύο πεύκα τραβούσε προς το μέρος του τον δεμένο, αφού τα δεσμά οὔτε ἀπὸ το ἓνα οὔτε ἀπὸ το ἄλλο δεν λύνονταν, ἀλλὰ καθὼς τραβιόταν το ἴδιο και ἀπὸ τις δύο πλευρές σχιζόταν ο δεμένος. Με τέτοιο τρόπο σκοτώθηκε και ο ἴδιος ο Σίνις ἀπὸ τον Θησέα. Ο Θησέας λοιπὸν ἀπάλλαξε τον δρόμο ἀπὸ την Τροιζήνα στην Αθήνα ἀπὸ τους κακούργους, σκοτώνοντας ὅσους ἀπαρίθμησα προηγουμένως, καθὼς και τον Περιφήτη στην ιερὴ Εἰδαυρο, θεωρούμενος γιος του Ηφαίστου, που χρησιμοποιοῦσε χάλκινο ρόπαλο, ὅταν μαχόταν.

[5] Ο ἰσθμός της Κορίνθου βρίσκεται ἀνάμεσα στις θάλασσες των Κεγχρεῶν ἀπὸ τη μία και του Λεχαιῶν ἀπὸ την ἄλλη• αὐτὸς κάνει ηπειρωτικὸ μέρος τη χώρα που βρίσκεται μέσα ἀπ'αὐτόν. Ὅποιος προσπάθησε να κάνει την Πελοπόννησο νησί, ἐγκατέλειψε το σκάψιμο του ἰσθμοῦ, πριν το ολοκληρώσει• και το σημεῖο ὅπου ἀρχισαν να σκάβουν φαίνεται καθαρὰ, ἀλλὰ δεν προχώρησαν στο πετρώδες μέρος. Εξακολουθεῖ, λοιπὸν, και τώρα να εἶναι ἡπειρος, ὅπως εἶναι στη φυσικὴ της κατάσταση. Και ο Αλέξανδρος, ο γιος του Φιλίππου, που θέλησε να σκάψει τη χερσόνησο Μίμαντα, ἀπέτυχε μόνο σ'αὐτὸ ἀπὸ τα ἔργα του. Και η Πυθία σταμάτησε τους Κνιδίους που ἐσκάβαν τον ἰσθμὸ τους.

[6] Εἶναι δύσκολο λοιπὸν να ἀντιταχθεῖ ὁ ἄνθρωπος στους θεούς. Δεν εἶναι μόνο οἱ Κορίνθιοι που λένε αὐτὰ για τη χώρα τους, ἀλλὰ μου φαίνεται ὅτι πρῶτοι οἱ Ἀθηναῖοι καυχήθηκαν για την Ἀττικὴ. Λένε λοιπὸν και οἱ Κορίνθιοι ὅτι ο Ποσειδῶνας και ὁ Ἥλιος φιλονίκησαν για τη χώρα τους, ὥσπου ο Βριάρεως διευθέτησε τη διαμάχη και ἀποφάσισε να πάρει ο Ποσειδῶνας τον ἰσθμὸ και τα γύρω μέρη, ἐνὼ στον Ἥλιο ἔδωσε τον λόφο πάνω ἀπὸ την πόλη. Λένε ὅτι ἀπὸ τότε ἀνήκει ο ἰσθμός στον Ποσειδῶνα.

Καθώς ταξιδεύει ο Πausanías θυμάται και αναφέρει ιστορικά γεγονότα για το τοπίο που διασχίζει, ωστόσο δεν δίνει μεγάλη σημασία σε αυτό, δεν μας το περιγράφει. Δεν σταματά για να περιγράψει το τοπίο που βλέπει, αλλά μέσα από τις μυθολογικές και ιστορικές του αναφορές παίρνουμε κάποιες πληροφορίες, για παράδειγμα μπορεί να μην σταματά να περιγράψει ένα βουνό αλλά όταν περιγράφει τα αγάλματα και τους βωμούς που βρίσκονται σε αυτά, μπορούμε να αντλήσουμε κάποιες πληροφορίες για το τοπίο. Η μετακίνηση του γίνεται με βάση την απόσταση και την τοποθεσία μιας περιοχής, ούτως ώστε να υπάρχει μια ροή. Αυτή τη ροή διακόπτουν μυθολογικά και ιστορικά γεγονότα που παρεμβάλλει στο έργο του, χωρίς να έχουν κάποιο σωστό χρονοδιάγραμμα.

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ - ΑΡΚΑΔΙΚΑ 8.8.1-4

Σε αυτό το απόσπασμα φαίνετε για ακόμη μια φορά το σμίξιμο μυθολογικών και ιστορικών αναφορών για ένα τοπίο. Το σημαντικότερο είναι ότι αναφέρεται στη σοφία των αρχαίων Ελλήνων να μιλούν με αινίγματα και να δημιουργούν μύθους, κάτι που αρχικά το θεωρούσε ανόητο, αλλά με τη περιήγηση του στο ελληνικό τοπίο άλλαξε γνώμη.

ΑΡΧΑΙΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

VIII. τόδε μὲν ἡμῖν ἐγένετο ἐπεισόδιον τῷ λόγῳ: μετὰ δὲ τὰ ἐρείπια τῆς Νεστάνης ἱερὸν Δήμητρός ἐστιν ἅγιον, καὶ αὐτῇ καὶ ἐορτὴν ἀνὰ πᾶν ἔτος ἄγουσιν οἱ Μαντινεῖς. καὶ κατὰ τὴν Νεστάνην ὑπόκειται μάλιστα, Μοῖρα μὲν καὶ αὐτὴ τοῦ πεδίου τοῦ Ἀργοῦ, χορὸς δὲ ὀνομάζεται Μαιρᾶς. τοῦ πεδίου δὲ ἐστὶν ἡ διέξοδος τοῦ Ἀργοῦ σταδίων δέκα. ὑπερβὰς δὲ οὐ πολὺ ἐς ἕτερον καταβήσῃ πεδίον: ἐν τούτῳ δὲ παρὰ τὴν λεωφόρον ἐστὶν Ἄρνη καλουμένη κρήνη.

[2] λέγεται δὲ καὶ τοιάδε ὑπὸ Ἀρκάδων, Ῥέα ἡνίκα Ποσειδῶνα ἔτεκε, τὸν μὲν ἐς ποιμήνῃ καταθέσθαι δίαίταν ἐνταῦθα ἔξοντα μετὰ τῶν ἀνθρώπων, ἐπὶ τούτῳ δὲ ὀνομασθῆναι καὶ τὴν πηγὴν, ὅτι περὶ αὐτὴν ἐποimaίνοντο οἱ ἄρνες: φάναι δὲ αὐτὴν πρὸς τὸν Κρόνον τεκεῖν ἕπτον καὶ οἱ πῶλον ἕπτου καταπιεῖν ἀντὶ τοῦ παιδὸς δοῦναι, καθὰ καὶ ὕστερον ἀντὶ τοῦ Διὸς λίθον ἔδωκεν αὐτῷ κατελιγμένον σπαργάνοις.

[3] τούτοις Ἑλλήνων ἐγὼ τοῖς λόγοις ἀρχόμενος μὲν τῆς συγγραφῆς εὐηθείας ἔνεμον πλέον, ἐς δὲ τὰ Ἀρκάδων προεληλυθώς πρόνοιαν περὶ αὐτῶν τοιάνδε ἐλάμβανον: Ἑλλήνων τοὺς νομιζομένους σοφοὺς δι' αἰνιγμάτων πάλαι καὶ οὐκ ἐκ τοῦ εὐθέως λέγειν τοὺς λόγους, καὶ τὰ εἰρημένα οὖν ἐς τὸν Κρόνον σοφίαν εἶναι τινα εἵκαζον Ἑλλήνων. τῶν μὲν δὴ ἐς τὸ θεῖον ἡκόντων τοῖς εἰρημένοις χρησόμεθα.

[4] Μαντινέων δὲ ἡ πόλις σταδίους μάλιστά που δώδεκά ἐστιν ἄπωτέρω τῆς πηγῆς ταύτης. Μαντινεὺς μὲν οὖν ὁ Λυκάονος ἐτέρωθι φαίνεται οἰκίσας τὴν πόλιν, ἣν ὀνομάζουσι καὶ ἐς ἡμᾶς ἔτι <Πτόλιν> οἱ Ἀρκάδες· ἐκεῖθεν δὲ Ἀντινόη Κηφέως τοῦ Ἀλέου θυγάτηρ κατὰ μάντευμα ἀναστήσασα τοὺς ἀνθρώπους ἡ-γαγεν ἐς τοῦτο τὸ χωρίον, ὄφιν--ὄποϊον, οὐ μνημονεύουσιν-- ἡγεμόνα ποιη-σαμένη τῆς ὁδοῦ· καὶ διὰ τοῦτο ὁ παρὰ τὴν πόλιν ῥέων τὴν νῦν ποταμὸς Ὀφισ ὀνομα ἔσχηκεν.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

[1] Μετά τα ερεῖπια της Νεστάνης υπάρχει ένα ιερό της Δήμητρας ἅγιο, και τελούν και γιορτή γι' αυτή κάθε χρόνο οι Μαντινεῖς. Κάτω από τη Νεστάνη κυρίως βρίσκεται το ονομαζόμενο χοροστάσι της Μοίρας που αποτελεί κι αυτό μέρος του Αργού πεδίου· ο δρόμος δια μέσου του Αργού πεδίου έχει μήκος δέκα σταδίων. Ἐπειτα, αφού κανεῖς αηφορίσει ὀχι πολύ, κατεβαίνει σ' ἄλλη πεδιάδα, στην οποία είναι η λεγόμενη Ἀρνη κρήνη, πλάι στον κύριο δρόμο:

[2] οι Αρκάδες ἔχουν τη παράδοση πως η Ρέα, ὅταν γέννησε τον Ποσειδῶνα, τον ἄφησε σ' ἓνα κοπάδι για να μεγαλώσει με τα πρόβατα· ἀπὸ τα πρόβατα (τους ἄρνας) που βοσκούσαν γύρω εἶχε το ὄνομά της η πηγὴ. Τον Κρόνο η Ρέα ισχυρίστηκε πως εἶχε γεννήσει ἄλογο και ἔδωσε σ' αὐτόν να καταπιεῖ πουλάρι αλόγου ἀντὶ του παιδιοῦ, ὅπως αργότερα του ἔδωσε πέτρα σπαραγανωμένη ἀντὶ του Δία.

[3] Τις ἐλληνικὲς παραδόσεις του εἴδους αὐτοῦ, ὅταν ἀρχισα να γράφω το ἔργο μου, τις θεωρούσα μάλλον ἀνόητες, ὅταν ὁμως ἔφτασα στα Αρκαδικά, σχημάτισα τη γνώμη γι' αὐτές πως τον παλιό καιρό οι Ἕλληνες που λογαριάζονταν ως σοφοὶ ἔλεγαν ὅ,τι εἶχαν να πουν με αἰνίγματα και ὀχι με σαφεῖς ἐκφράσεις· υποθέτω λοιπόν πως για τον Κρόνο ὅ,τι εἶπαν ἦταν ἓνα εἶδος σοφίας των Ἑλλήνων. Τα σχετικὰ με το θεῖο λοιπόν θα τα ἀναφέρουμε ὅπως τα ἔχουν πει.

[4] Η πόλη των Μαντινέων βρίσκεται σ' απόσταση δώδεκα περίπου σταδίων από την πηγή αυτή. Ο Μαντινεύς, ο γιος του Λυκάονα είναι φανερό πως είχε κάνει αλλού το συνοικισμό της πόλης, στο μέρος που και επί των ημερών μας το ονομάζουν οι Αρκάδες Πτόλιν· απ' αυτού πήρε τους ανθρώπους, σύμφωνα με χρησμό, η Αντιγόνη, κόρη του Κηφεά, γιου του Αλέου, και τους έφερε στη θέση τούτη χρησιμοποιώντας ως οδηγό για την πορεία ένα φίδι, του οποίου δεν θυμούνται το είδος. Γι' αυτό το ποτάμι που περνάει κοντά στην πόλη ονομάζεται σήμερα Όφεις.

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ - ΑΤΤΙΚΑ 1.21.3

Σε αυτό το απόσπασμα ο Πausanias περιγράφει μια πέτρα σε μια σπηλιά κάτω από Ακρόπολη, όπου σφάγιασε τα παιδιά της Νιόβης η Άρτεμις και ο Απόλλωνας, η πέτρα αυτή μοιάζει με γυναίκα που πενθεί. Σε αυτή του την περιγραφή τονίζετε η τεχνική του να παρεμβάλλει μυθολογικές και γεωγραφικές πληροφορίες για ένα τοπίο ή για ένα στοιχείο του. Ο Pausanias άναγε τα φυσικά φαινόμενα και ότι προκαλείτο στη γη, στους Θεούς.

ΑΡΧΑΙΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

οὗτος μὲν ταῦτα ἔλεγεν· ἐπὶ δὲ τοῦ Νοτίου καλουμένου τείχους, ὃ τῆς ἀκροπόλεως ἐς τὸ θέατρον ἐστὶ τετραμμένον, ἐπὶ τούτου Μεδούσης τῆς Γοργόνης ἐπίχρυσος ἀνάκειται κεφαλὴ, καὶ περὶ αὐτὴν αἰγὶς πεποιῆται. ἐν δὲ τῇ κορυφῇ τοῦ θεάτρου σπηλαιὸν ἐστὶν ἐν ταῖς πέτραις ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν· τρίτους δὲ ἔπεστι καὶ τούτῳ· Ἀπόλλων δὲ ἐν αὐτῷ καὶ Ἄρτεμις τοὺς παῖδας εἰσὶν ἀναιροῦντες τοὺς Νιόβης. ταύτην τὴν Νιόβην καὶ αὐτὸς εἶδον ἀνελθὼν ἐς τὸν Σίπυλον τὸ ὄρος· ἡ δὲ πλησίον μὲν πέτρα καὶ κρημνὸς ἐστὶν οὐδὲν παρόντι σχῆμα παρεχόμενος γυναικὸς οὔτε ἄλλως οὔτε πενθοῦσης· εἰ δέ γε πορρωτέρω γέναιοι, δεδακρυμένην δόξεις ὄρᾱν καὶ κατηφῇ γυναῖκα.

3. ΓΕΩΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

3.1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ

“Οι Έλληνες θεωρούσαν ότι ο άνθρωπος είναι μέρος της φύσης και ότι ο ρόλος του είναι να προσπαθεί να την κατανοεί και όχι να κυριαρχεί πάνω σε αυτήν.” JEAN-PIERRE VERNANT

“Η Ελληνική Μυθολογία αντιπροσωπεύει την παλαιότερη ιστορία των κατοίκων που έζησαν στον τόπο που αργότερα ονομάστηκε Ελλάδα. Πρόκειται δηλαδή για την προϊστορία των Πρώτων Ελλήνων ή των Προελλήνων. Ένα μεγάλο τμήμα της Ελληνικής Μυθολογίας ταυτίζεται με την φυσιογεωλογική εξέλιξη του Ελλαδικού χώρου. Συνεπώς, η Ελληνική Μυθολογία έχει πέραν των άλλων και μια φυσιογεωλογική ή γεωμυθολογική διάσταση.” ΗΛΙΑΣ ΜΑΡΙΟΛΑΚΟΣ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

“Ο προϊστορικός άνθρωπος υπήρξε μάρτυρας περιβαλλοντικών αλλαγών και η μυθολογική διήγηση εκφράζει σε πολύ μεγάλο βαθμό αυτό που ο προϊστορικός άνθρωπος βίωσε. Η κωδικοποίηση αυτής της αρχικά προφορικής παράδόσης απο γενιά σε γενιά, αποτέλεσε το πλούσιο υλικό της μυθολογίας, που μεταξύ άλλων, συμβολίζει τις διαφορές φάσεις εξέλιξης του γεωπεριβάλλοντος.” ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΠΑΝΤΕΚΑΣ, ΓΕΩΛΟΓΟΣ

Στο πέρασμα των χρόνων υπήρχαν συνεχώς κλιματικές αλλαγές, με μεγαλύτερη αυτή που συνέβηκε πριν 15.000 περίπου χρόνια, στο τέλος της τελευταίας εποχής των παγετώνων. Αυτή η μεγάλη κλιματική αλλαγή επέφερε αλλαγές στις παλαιολιθικές κοινωνίες, άρχισε η ανάπτυξη της γεωργίας και η αστικοποίηση, με αποτέλεσμα να αρχίσει η ανάπτυξη των πρώτων πολιτισμών. Επήλθε η λήξη της παλαιολιθικής εποχής, ξεκίνησε μια νέα εποχή, η Νεολιθική. Ο άνθρωπος για να επιβιώσει έγινε κυνηγός ή αγρότης και τη τροφή του την παρείχε η φύση. Η στάθμη της θάλασσας αυξήθηκε, άρχισαν να επικρατούν νέες κλιματικές συνθήκες, επήλθαν νέες γεωγραφικές και γεωλογικές αλλαγές. Οι κάτοικοι της Ανατολικής Μεσογείου και του Αιγαίου φοβισμένοι και απορημένοι απο τα φαινόμενα αυτά προσπάθησαν να τα δικαιολογήσουν επινοώντας μύθους με πρωταγωνιστές Θεούς και Ήρωες.

Σήμερα οι επιστήμες παίρνουν το ρόλο της μυθολογίας και εξηγούν τα φαινόμενα αυτά. Οι αρχαίοι Έλληνες ωστόσο μη έχοντας τότε τις γνώσεις και τα μέσα να τα εξηγήσουν τα ένταζαν μέσα σε μύθους που αιτιολογούσαν το τί συνέβη. Μέσα στους μύθους αυτούς συνδύαζαν τη φαντασία με τη πραγματικότητα, ήταν μια προσπάθεια ερμηνείας των μεταβολών του φυσικού περιβάλλοντος. Οι Μύθοι αυτοί εξιστορούνταν απο γενιά σε γενιά και μέσα σε αυτούς εμπεριείχε πολλά ιστορικά γεγονότα π.χ. Τρωικός πόλεμος, Μυκήνες, Κνωσός, κ.λ.π. Εκτός απο στόμα σε στόμα ευτυχώς αρχαίοι συγγραφείς τα κατέγραψαν, έτσι αναφέρονται στα Ομηρικά έπη, τη Θεογονία και σε άλλα αρχαία συγγράμματα. Η ύπαρξη τους εξακριβώθηκε μέσα απο αρχαιολογικές ανασκαφές, γι' αυτό μπορούμε να πούμε με σιγουριά ότι μέσα απο τους μύθους μπορούμε να αντλήσουμε ιστορικά στοιχεία. Η μυθολογία είναι η παλαιότερη ιστορία των Ελλήνων και σε ένα μεγάλο μέρος της μας εξιστορεί τη γεωφυσική εξέλιξη του Ελλαδικού χώρου. Μερικοί μύθοι που αφορούν γεωλογικές μεταβολές στην Ελλάδα είναι για παράδειγμα η τιτανομαχία, η γιγαντομαχία, ο μύθος του κατακλυσμού του Δευκαλίωνα και της Πύρρας, η γέννηση του Έλληνα, του Αμφικτύονα, η δράση του Ηρακλή και του Αχιλλέα κ.τ.λ.

Η μυθολογία τονίζει τη παρατηρητικότητα που είχαν οι αρχαίοι Έλληνες. Όποιο γεγονός τους φαινόταν περίεργο προσπαθούσαν να το εξηγήσουν με μύθους. Το άγνωστο τους προξενούσε μεγαλύτερο φόβο, η εξοικείωση τους μέσω των μύθων περιόριζε το φόβο. Ακόμη και απο την εύρεση οστών προϊστορικών ζώων που στην εποχή τους δεν υπήρ-

χαν, έπλαθαν μύθους για αυτά. Ένα παράδειγμα μύθου που προσπαθούσε να εξηγήσει τα περίεργα ευρήματα ήταν αυτός του Ομήρου που αναφερόταν στο μονόφθαλμο κύκλωπα Πολύφημο. Πιθανότατα οι αρχαίοι είχαν εντοπίσει οστά του ελέφαντα και το κρανίο του ζώου αυτού με την τρύπα της προβοσκίδας οδήγησε τη φαντασία τους σε ένα μεγάλο κεφάλι γίγαντα με ένα μάτι. Την τρύπα της προβοσκίδας την ερμήνευσαν ως οφθαλμικό κοίλωμα και έτσι έπλασαν ένα μυθικό άνθρωπο.

Η φύση αποτελείται από αλληλοεξαρτώμενα στοιχεία που δίνουν στο τοπίο διάφορα νοήματα, νοήματα που γίνονται βάση στους μύθους. Ο άνθρωπος της αρχαιότητας ήταν συνεχώς κοντά στη γη και λάμβανε από αυτή διάφορα νοήματα. Ανάλογα από τα στοιχεία που αποτελούσαν ένα τοπίο, αυτό έκπεμπε διαφορετική εικόνα και προκαλούσε διαφορετικά αισθήματα, από φόβο μέχρι θαλπωρή. Οι αρχαίοι προσωποποίησαν τα στοιχεία αυτά που επηρέαζαν τόσο το κόσμο που τους περιτριγύριζε και έβλεπαν σε αυτά την αποκάλυψη κάποιου Θεού. Ανάλογα λοιπόν με την ιδιότητα του κάθε χώρου άνηκε και σε ένα θεό. Τα εδάφη που ήταν γόνιμα σχετίζονταν με την Θεά Δήμητρα και τη Θεά Ήρα, τα εδάφη όπου το ανθρώπινο πνεύμα έλαμπε σχετίζονταν με τον Θεό Απόλλωνα, τα βουνά με πανοραμική θέα σχετίζονταν με τον Θεό Δία και τέλος τα άλση κοντά σε νερό ή οι βαλτώδεις περιοχές σχετίζονταν με τη Θεά Άρτεμη. Ακόμη και το φώς, θεωρείτο ως βασικό στοιχείο του τοπίου τους, πίστευαν ότι συμβόλιζε τη γνώσης και το συσχέτιζαν με το Θεό Απόλλωνα. Σχετίζοντας τη φύση με ανθρωπόμορφους Θεούς και με τα χαρακτηριστικά του ανθρώπου, οι αρχαίοι κατάφεραν να συμφιλίσουν τον άνθρωπο και τη φύση.

Η επιστήμη που συνδέει τις γεωλογικές - γεωγραφικές - κλιματικές μεταβολές μιας περιοχής με τους μύθους που αναφέρονται σε αυτή ονομάζεται γεωμυθολογία. Η γεωμυθολογία λοιπόν ασχολείται:

1. με την περιβαλλοντική και γεωλογική ερμηνεία της μυθολογίας.
2. με το τοπίο και το κλίμα που επικρατούσε στην περιοχή τη περίοδο που αφορά ο μύθος.

3.2. ΟΙ ΜΥΘΟΙ ΤΩΝ ΚΑΤΑΚΛΥΣΜΩΝ

Πριν απο 15.000 χρόνια λοιπόν, όταν ξεκίνησε η αύξηση της θερμοκρασίας και η αύξηση της στάθμης της θάλασσας ξεκίνησε και η περίοδος των κατακλυσμών. Οι κατακλυσμοί αναφέρονται σε μύθους πολλών λαών. Στην Ελληνική Μυθολογία αναφέρονται τουλάχιστον 3 περίοδοι κατακλυσμών:

- του Δάρδανου
- του Δευκαλίωνα
- του Ωγύγη

Ο ΚΑΤΑΚΛΥΣΜΟΣ ΤΟΥ ΩΓΥΓΗ

Ο παλαιότερος κατακλυσμός που αναφέρεται στην ελληνική μυθολογία ονομάστηκε Ωγύγιος κατακλυσμός. Συνέβη όταν βασίλευε ο Ωγύγης στην Βοιωτία. Η ετοιμολογία του ονόματος πιθανότατα σημαίνει πολύ αρχαίος, αρχέγονος. Σύγχρονοι επιστήμονες αποδίδουν τον κατακλυσμό αυτό ως στην απότομη υπερχείλιση της λίμνης Κωπαΐδας στην περιοχή. Άλλες πηγές σχετίζουν αυτό τον κατακλυσμό με την Αττική.

Ο κατακλυσμός αυτός αναφέρθηκε σε πολλές αρχαίες πηγές με διαφορετική χρονολογία, ο Πλάτωνας έγραψε ότι έγινε το 9.500 π. Χ. , ο Βάρρων το 2.136 π.Χ. και ο Αφρικανός το 1.796 π.Χ.

Ο ΚΑΤΑΚΛΥΣΜΟΣ ΤΟΥ ΔΑΡΔΑΝΟΥ

Σύμφωνα με τον Διονύσιο τον Αλικαρνασσεύς, η Σαμοθράκη δημιουργήθηκε μετά τον κατακλυσμό του Δάρδανου. Ο Δάρδανος και η οικογένεια του κατέληξαν σε μια βουνοκορφή για να σωθούν, το έδαφος πλημμύρησε, μόνο η βουνοκορφή δεν καλύφτηκε απο νερό και έτσι δημιουργήθηκε το νησί της Σαμοθράκης. Όταν σταμάτησε ο κατακλυσμός, ο Δάρδανος πήγε στη Μικρά Ασία όπου ο εγγονός του ο Τρως έχτισε την Τροία.

Ο ΚΑΤΑΚΛΥΣΜΟΣ ΤΟΥ ΔΕΥΚΑΛΙΩΝΑ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΥΡΡΑΣ

Ο Δίας βλέποντας πόσο κακοί είχαν γίνει οι άνθρωποι αποφάσισε

να τους εξαφανίσει με ένα μεγάλο κατακλυσμό. Ο Προμηθέας, γνωρίζοντας τα σχέδια του Δία, συμβούλεψε το γιό του Δευκαλίωνα, να κατασκευάσει ένα καράβι για να επιβιώσει. Κλείστηκε λοιπόν μέσα στο καράβι με την γυναίκα του και έτσι σώθηκαν. Η βροχόπτωση ήταν τέτοια που οι πεδιάδες χάθηκαν κάτω από το νερό, στο τέλος το μόνο που δεν καλυπτόταν από νερό ήταν μερικές βουνοκορφές. Όταν σταμάτησε να βρέχει και τα νερά αποτραβήχτηκαν, ο Δευκαλίων και η Πύρρα βγήκαν στη στεριά και έκαναν μια θυσία προς τον Δία. Ο Δίας αποδέχτηκε τη προσφορά τους και προσφέρθηκε να πραγματοποιήσει μια επιθυμία τους. Τότε ο Δευκαλίωνας και η Πύρρα του ζήτησαν να δημιουργήσει και άλλους ανθρώπους. Ο Θεός πραγματοποίησε την ευχή τους, τους είπε να πάρουν πέτρες από τη γη και να τις ρίχνουν πίσω τους καθώς προχωρούν, χωρίς να κοιτάζουν πίσω ούτε μια φορά. Από τις πέτρες αυτές δημιουργήθηκαν άνθρωποι, άντρες από αυτές που έριχνε ο Δευκαλίωνας και γυναίκες από αυτές που έριχνε η Πύρρα. Έτσι από τότε οι άνθρωποι ονομάστηκαν λαός γιατί δημιουργήθηκαν από τις πέτρες (αρχαία Ελληνικά: Λάας = πέτρα).

Τα παιδιά του Δευκαλίωνα και της Πύρρας, εκτός από αυτά που γεννήθηκαν από τις πέτρες που έριχναν, ήταν ο Έλληνας, ο Αμφικτύωνας, η Πρωτογένεια, η Μελάνθεια, η Θυία και η Πανδώρα ο νεότερη. Ο Έλληνας ίδρυσε την πόλη Ελλάδα. Ο Έλλην απόκτησε με την Ορθηίδα 3 γιούς, τον Ξούθο, τον Δώρο και τον Αίολο, οι οποίοι ήταν οι πρώτοι αρχηγοί των Ελλήνων. Ο Ξούθος ήταν βασιλιάς της Πελοποννήσου και είχε 2 γιούς, τον Αχαιό και τον Ίωνα, από τους οποίους πήραν τα ονόματά τους οι Αχαιοί και οι Ίωνες. Ο Αίολος ήταν βασιλιάς της Θεσσαλίας και οι πολίτες της, ονομάστηκαν Αιολείς. Τέλος ο Δώρος βασίλεψε στις ανατολικές περιοχές του Παρνασσού και οι πολίτες του ονομάστηκαν Δωριείς.

Η δημιουργία των Θεών οφείλεται στην αντίληψη του homo sapiens για την ύπαρξη κακών δυνάμεων που εξουσιάζουν το περιβάλλον και ευθύνονται για τις μεταβολές του, με το πέρασμα των χρόνων αυτές τις κακές δυνάμεις τις προσωποποίησαν και τα φανταστικά όντα που δημιούργησαν ήταν οι Τίτάνες, οι γίγαντες. Όταν το κλίμα σταθεροποιήθηκε και σταμάτησε να μεταβάλλετε αρνητικά εις βάρος των ανθρώπων, δηλαδή πριν 6.000 - 4.000 χρόνια, οι αρχαίοι Έλληνες υπέθεσαν ότι οι κακοί Θεοί (Τίτάνες και Γίγαντες) ηττήθηκαν από τους "καλούς" Θεούς, τους Ολύμπιους. Συμπερασματικά, οι Θεοί των αρχαίων Ελλήνων γεννήθηκαν όλοι μέσα από τη φύση.

εικόνα 6: “Δευκαλίων και Πύρρα”, Giovanni Maria Bottalla

3.3. BOYNA

Σύμφωνα με τον Richard Buxton, οι μύθοι αντικατοπτρίζουν τις αντιλήψεις για τη καθημερινή ζωή των αρχαίων Ελλήνων, καθρεφτίζουν την πραγματικότητα. Οι μύθοι επεξεργάζονται, μεγεθύνουν ή συρρικνώνουν την πραγματικότητα. Βέβαια τα βουνά παρουσιάζονται πιο ακραία στους μύθους απο ότι είναι στα αλήθεια. Όπως ίσχυε και στη πραγματικότητα, παρουσιάζονταν σε διάφορες πηγές να είναι ο χώρος όπου κατοικούσαν οι βοσκοί, αυτά ήταν η πηγή ξυλείας και πρώτων υλών για οικοδομήσεις και κατασκευές καραβιών. Σύμφωνα με τη μυθολογία η κατασκευή της Αργούς έγινε απο ξύλα του Πηλίου. Ακόμη αναφέρεται ότι ήταν το τοπίο απο όπου περνούσαν οι ταξιδιώτες και οι κυνηγοί. Ενώ είχαν το πρωταγωνιστικό ρόλο και σε ιστορικά γεγονότα, αφού σε αυτά διαδραματίστηκαν πολλές πολεμικές επιχειρήσεις, μια απο αυτές ήταν η μάχη των Θερμοπυλών.

Τα βουνά στους μύθους, όπως και στη πραγματικότητα, είναι ο τόπος όπου προκαλεί ταραχή, διαταράζει την ηρεμία. Παρουσιάζουν μια εικόνα με τρείς πτυχές στους μύθους. Η μια πτυχή των βουνών είναι αυτή που παρουσιάζονται ως απόμακρα και σε αυτά κατοικούν μόνο περιθωριακά στοιχεία(κατοικία Κένταυρων, κατοικία Σφίγγας). Όταν κάποιος δεν τηρεί τους κοινωνικούς κανόνες, διώκεται και βρίσκει καταφύγιο στα βουνά, επικρατούσε η αντίληψη ότι άνηκε εκεί, όπου δεν υπήρχαν κανόνες. Στη δεύτερη πτυχή παρουσιάζονται ως η πρώτη κατοικία των ανθρώπων καθώς προϋπήρχαν πριν απο αυτόν. Τέλος, στη τρίτη πτυχή παρουσιάζονται να είναι ένας χώρος όπου γίνονταν ανατρεπτικά πράγματα, απρόοπτα, απρόσμενα, συναντήσεις που έπρεπε να γίνουν κρυφά, συνάντηση του Θείου με το ανθρώπινο, παράνομες ερωτικές συναντήσεις, διάφορες μεταμορφώσεις. Πολλά είναι τα παραδείγματα με μεταμορφώσεις στα βουνά. Ο Τειρεσίας όπως αναφέρει ο μύθος κυνηγούσε στον Κιθαιρώνα όταν είδε καταλάθος την Θεά Αθηνά να λούζετε και τυφλώθηκε. Το ίδιο και ο Ακταίος, κυνηγούσε όταν είδε την Θεά Άρτεμη γυμνή και τιμωρήθηκε μεταμορφώνοντας τον σε ελάφι.

Η γη θεωρείτο ως πηγή ζωής, είχαν την αντίληψη ότι η γη μπορούσε να θρέψει ένα άνθρωπο, να τον προστατεύσει, ενώ ο ουρανός είχε κοσμικές ιδιότητες και ήταν ο χώρος των θεοτήτων. Τα βουνά είναι η σύνδεση ουρανού και γης, το σημείο όπου μπορείς να μεταβείς απο ένα κόσμο σε άλλο. Αυτή η αντίληψη δημιουργήθηκε γιατί τα βουνά

ανήκουν στη γη αλλά είναι τόσο ψηλά που αγγίζουν τον ουρανό. Εκτός από το βουνό, ένα ακόμη στοιχείο της φύσης το οποίο επιτυγχάνει την ένωση ουρανού και γης, είναι το δέντρο. Αυτή η αντίληψη επικράτησε γιατί όπως και τα βουνά, τα δέντρα είναι ένας κατακόρυφος άξονας που ξεκινά από τη γη αλλά υψώνετε προς τον ουρανό.

Στα βουνά χτίστηκαν ιερά και υπήρχαν ιερά άλση, χώροι μεγάλης θρησκευτικής αξίας. Ο Δίας αναφέρεται ότι γεννήθηκε και ανατράφηκε σε βουνό. Κάτι που τονίζει τη σημαντικότητα που είχαν τα όρη για τον αρχαίο Έλληνα, αφού αυτό επέλεξε ως τόπο γέννησης του βασιλιά των Θεών του, μέσα από τη μεγάλη γκάμα επιλογών που είχε.

εικόνα 7: ο Οιδίποδας και η Σφίγγα, Francois Xavier Fabre

3.4. ΝΕΡΟ

Η αρχαία Ελληνική μυθολογία είναι η επιστήμη που βοηθούσε να ερμηνεύσουν τη σχέση του ανθρώπου με τη φύση και τα φαινόμενα της. Το νερό ήταν ακόμη ένα σημαντικό στοιχείο του τοπίου κατά τους αρχαίους. Παρόλο που η ύπαρξη του αναιρούσε το τοπίο, προκαλούσε την απώλεια εδαφών, ήταν ένα στοιχείο το οποίο έδινε ζωή στο τοπίο και στους ανθρώπους και ήταν απόλυτα απαραίτητο. Η εξάρτηση του ανθρώπου από το νερό άρχισε από το ξεκίνημα της ζωής των ανθρώπων. Η επιλογή τοποθεσίας για την εγκατάστασή τους γινόταν με βάση το νερό, ήταν απαραίτητη η ύπαρξη κάποιου ποταμού, ρυακιού ή πηγής κοντά στην κατοικία τους. Οι ποταμοί ήταν ένα φυσικό σύνορο, οριοθετούσε τις περιοχές και πρόσφερε προστασία σε αυτές, μια άμυνα. Το νερό ήταν επίσης χρήσιμο για την άρδευση των χωραφιών, για την υγιεινή του ανθρώπινου σώματος, την ιατρική, για τις θρησκευτικές τελετές και για τη διαμόρφωση του τοπίου.

Οι αρχαίοι προσπάθησαν να μελετήσουν το νερό, να το ελέγξουν. Οι παρατηρήσεις τους για αυτό αντανakλώνται πολλές φορές μέσα από τους μύθους τους. Οι αρχαίοι φιλόσοφοι θεωρούσαν το νερό ως ένα από τα τέσσερα στοιχεία που συνιστούσαν το σύμπαν, νερό, φωτιά, αέρας και γη. Πίστευαν ότι η δημιουργία των πραγμάτων βασιζόταν στη σύνθεση τεσσάρων στοιχείων της φύσης. Η μορφή του αντικειμένου εξαρτιόταν από την αναλογία των στοιχείων αυτών. Υπήρχε ακόμη και η ακραία πεποίθηση ότι όλα είχαν ξεκινήσει από το νερό.

Ο καθαρκός με νερό εφαρμοζόταν σε σημαντικές στιγμές στη ζωή ενός ανθρώπου, στη γέννηση του, στο γάμο του και στον θάνατο του, καθαρκός σε αυτόν που θα έπαιρνε χρησμό αλλά και σε αυτόν που θα έδινε, καθαρκός σε αυτόν που διέπραξε φόνο. Το λούσιμο της νύφης την ημέρα του γάμου της από νερό πηγής ή ποταμιού παρέπεμπε στην γονιμότητα της, αφού το νερό συσχετιζόταν με το να δίνει ζωή αλλά και την καρποφορία που εξασφάλιζε στη γη. Στα ομηρικά έπη υπάρχουν αναφορές για το πλούσιο πριν από την προσευχή, τη σπονδή και τη θυσία, ήταν απαραίτητο να πλύνουν τα χέρια τους πριν εισέλθουν στο ναό αλλά και πριν τη τελετή της θυσίας.

3.4.1. ΘΑΛΑΣΣΑ

Οι αρχαίοι Έλληνες παρατήρησαν την αστάθεια της θάλασσας, τους είχε κεντρίσει το ενδιαφέρον. Ο διφορούμενος χαρακτήρας της θάλασσας εκφραζόταν και στους μύθους, απεικόνιζαν και την γαλήνια της πλευρά αλλά και την άγρια.

Ο ποιητής Σημωνίδης ταύτιζε τον ωκεανό με ένα είδος γυναίκας που ναι μεν φαινόταν εξημερωμένο αλλά μπορούσε σε απρόσμενη στιγμή να αγριέψει και να προκαλέσει σοβαρές καταστροφές. Έκαναν θυσίες πριν απο κάθε ταξίδι για να κατευνάσουν την μανία της και να φτάσουν ασφαλείς στο προορισμό τους. Οι τελετουργίες των αρχαίων που γίνονταν στην ακτή προσδοκούσαν μια καινούργια αρχή, κάτι για το οποίο εννοούσε ο μύθος που αναφερόταν στην επαφή με τη θάλασσα. Στη μεσόγειο η εμφάνιση παλιρροιών είναι σπάνια, για αυτό και οι ακτές είναι στενές, είναι μια γραμμή όπου ενώνει δύο αντίθετα στοιχεία. Θεωρείτο ως ο χώρος μετάβασης απο το αμαρτωλό στο αγνό. Στη μυθολογία η ακτή είναι ο χώρος όπου το ανθρώπινο έρχεται σε επαφή με το μαγικό στοιχείο. Είναι ο τόπος όπου ανήκει αυτός που δεν είναι ζωντανός αλλά ούτε έχει πεθάνει οριστικά.

εικόνα 8: Ποσειδώνια, Henryk Sienkiewicz

Η Θάλασσα όπως και το βουνό σύμφωνα με τον Richard Buxton, θεωρούνταν άγριοι τόποι, τόποι όπου συνέβαιναν απρόσμενες εξελίξεις. Ωστόσο η θάλασσα θεωρείτο πιο ελπιδοφόρα από ότι το βουνό, τα ευρήματα της θάλασσας ήταν απαραίτητα για την επιβίωση του ψαρά, ενώ ο βοσκός ότι βρει το θεωρούσε χαμένο και δεν εξαρτιόταν η ζωή του από αυτό.

3.4.2. ΠΗΓΕΣ

Οι πηγές θεωρούνταν ως ένα μέσο εξαγνισμού, γεμάτο μυστήριο, ήταν βασικό στοιχείο του ιδανικού τοπίου. Οι αντιλήψεις αυτές επιβεβαιώνονται από τη χρήση του νερού από πηγή για να εξασφαλίσουν το αγνό ξεκίνημα της ζωής ενός βρέφους αλλά και του ανδρόγυνου μετά το γάμο.

Οι αρχαίοι έβλεπαν στις πηγές την ύπαρξη θεϊκών δυνάμεων και τις λάτρευαν ως κάτι ιερό. Γι' αυτό η επιλογή τοποθεσίας για χτίσιμο των ναών επηρεαζόταν από την ύπαρξη πηγής. Το νερό ήταν απαραίτητο για τις τελετές του ναού αλλά και για τους πιστούς. Επιπλέον οι οικισμοί επιλέγονταν να ιδρυθούν σε ένα τοπίο με κάποια πηγή κοντά, ούτως ώστε οι γυναίκες να έχουν πρόσβαση σε νερό για τις οικιακές τους δουλειές. Ήταν μια ακόμη ευκαιρία για να βγαίνουν εκτός σπιτιού, ο τόπος συνάντησής τους, όπου μπορούσαν να κοινωνικοποιηθούν μεταξύ τους.

Οι πηγές σε μύθους παραπέμπουν σε κίνδυνο, για παράδειγμα ο μύθος του Ακταίου ή του Τειρεσία που είδαν τις Θεές Άρτεμη και Αθηνά, αντίστοιχα, να λούζονται και τιμωρήθηκαν από αυτές. Ωστόσο οι δυνάμεις της πηγής συνήθως παρουσιάζονται στη μυθολογία ως επωφελείς για τους αρχαίους.

3.5. ΣΠΗΛΙΕΣ

Οι σπηλιές μαζί με τη θάλασσα και τα βουνά είναι αυτά που χαρακτηρίζουν το τοπίο της Αρχαίας Ελλάδας. Το διφορούμενο σχήμα που τη χαρακτηρίζει είναι ότι ανήκει και στο μέσα και στο έξω. Μπορούσε να βρίσκεται και κάτω απο τη γη αλλά και υπέργεια, μέσα στη θάλασσα ή πάνω στο βουνό, σε άγριες περιοχές ή σε κατοικημένες. Μια σπηλιά συνδυάζει στοιχεία της κατοικίας αλλά δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως κατοικία. Προσφέρει κατάλυμα αλλά βρίσκεται έξω στη φύση, ανοιχτή προς κάθε κίνδυνο, γεμάτη μυστήριο. Αυτές οι ασάφειες και οι αντιθετικοί όροι ήταν πηγή έμπνευσης για τη δημιουργία της μυθολογίας. Οι αρχαίοι Έλληνες θεώρησαν αυτή τη μυστηριακή φύση της σπηλιάς να σχετίζεται με κάτι ιερό, γι' αυτό και τη χρησιμοποίησαν ως την είσοδο προ το κάτω κόσμο. Χρησιμοποιούνταν ως σύμβολα στους μύθους.

Δεν είχαν καμία οικονομική σημαντικότητα και χρησιμοποιούνταν συχνά ως καταφύγιο για βοσκούς και ερωτευμένους, όπως και το βουνό. Σύμφωνα με πηγές, ήταν το μέρος όπου έβρισκαν καταφύγιο τα περιθωριακά στοιχεία της κοινωνίας και γενικότερα του κόσμου, όπως για παράδειγμα ο Φιλοκτήτης, η Καλυψώ, οι Κύκλωπες κ.τ.λ. Οι αρχαίοι θεωρούσαν πως η σπηλιά υπόθαλπε ενέργειες που ήταν εκτός των κοινωνικών κανόνων που επικρατούσαν. Ενέργειες όπως η παράνομες ή προγαμιαίες ερωτικές συνενυρέσεις. Παραδείγματος χάρη η ένωση της Σελήνης και του Ενδυμίωνας, ο βιασμός της Κρέουσας από τον Απόλλωνα, η καταπάτηση του όρκου παρθενιάς που είχε δώσει η Ροδόπη. Ακόμη ένα κοινό στοιχείο με το βουνό είναι ότι και στα δύο εγκατέλειπαν τα βρέφη οι γονείς που δεν τα ήθελαν για κάποιο λόγο. Η εγκατάλειψη σε ένα βουνό ήταν πιο πιθανή γιατί δεν εξασφαλιζόταν καμία ασφάλεια για τα παιδιά και οδηγούνταν σε πιο πιθανό θάνατο, ενώ η εγκατάλειψη σε μια σπηλιά πρόσφερε ένα καταφύγιο, μια προστασία. Επιπλέον, μια ομοιότητα των βουνών με τις σπηλιές είναι ότι και αυτές υπήρχαν απο παλιά και κατοικούνταν μέχρι να αποκτήσουν το πολιτισμό οι άνθρωποι. Η ύπαρξη τους απο πολύ παλιά ταυτίστηκε με τη γέννηση.

3.6. ΑΡΓΕΙΑΚΗ ΓΗ ΚΑΙ ΓΕΩΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

Μερικά τοπία της αρχαίας Ελλάδας ήταν πολύ σημαντικά για τους ανθρώπους της τότε εποχής. Η σημαντικότητα τους αποδεικνύεται από την ύπαρξη τους σε πολλούς σημαντικούς μύθους. Ένα τέτοιο τοπίο είναι και η Αργολίδα (Μυκήνες, Άργος, Επίδαυρος, είναι μόνο μερικές από τις σημαντικές τοποθεσίες που περιλαμβάνει), τόπος γέννησης πολλών Θεών και Ηρώων. Παρακάτω ακολουθούν κάποιοι μύθοι σχετικοί με το Άργος, οι οποίοι διαμόρφωσαν τη γεωλογία της αργολικής γης.

3.6.1 Ο ΗΡΑΚΛΗΣ ΣΤΗΝ ΑΡΓΕΙΑΚΗ ΓΗ

Σύμφωνα με τη μυθολογία, ο Ηρακλής σκότωσε τη γυναίκα του και τα παιδιά του αφού τον τρέλανε η Ήρα. Για να εξαγνιστεί πήγε στο μαντείο των Δελφών από όπου πήρε χρησμό ο οποίος έλεγε ότι έπρεπε να υπηρετήσει για 12 χρόνια των βασιλιά της Τίρυνθας, τον Ευρυσθέα. Μέσα σε αυτά τα 12 χρόνια έφερε εις πέρας 12 άθλους, που οι περισσότεροι έγιναν σε τοπία της Πελοποννήσου, κυρίως κοντά στο Άργος. Πιο κάτω θα αναφερθούμε σε δύο μύθους που αφορούν τους άθλους και τα προσπαθήσουμε να αντλήσουμε πραγματικά γεγονότα και πληροφορίες για το τοπίο.

Δεύτερος άθλος από τους 12 για την εξιλέωση του Ηρακλή ήταν η εξόντωση της Λερναίας Ύδρας. Η Λερναία Ύδρα ήταν ένα τέρας με 9 κεφάλια, οκτώ από αυτά ήταν θνητά και το ένα αθάνατο. Το τέρας αυτό ήταν δημιούργημα του Τυφώνα και της Εχιδύας και ζούσε στη λίμνη Λέρνη, κοντά στο Άργος. Δυσκόλευε τη ζωή των κατοίκων της Αργολίδας καταστρέφοντας τις καλλιέργειες τους, σκότωνε τα ζώα τους ή ακόμη και τους ίδιους. Ένας από τους άθλους του Ηρακλή λοιπόν ήταν να απαλλάξει τους κάτοικους της Αργολίδας από αυτό το τέρας. Μόλις όμως έκοβε ένα κεφάλι, της ξαναφύτρωναν δύο. Ωστόσο βρήκε τη λύση καυτηριάζοντας με φλεγόμενους δαυλούς το κάθε κεφάλι τη στιγμή που το έκοβε. Το κεντρικό κεφάλι ήταν το αθάνατο και το άφησε τελευταίο, το έκοψε και το έθαψε στη γη για να μην ξαναζωντανέψει. Φυσικά πίσω από το μύθο αυτό υπάρχει μια γεωμυθολογική ερμηνεία. Η Λερναία Ύδρα συμβόλιζε τα εννιά κεφαλόβρυσα της περιοχής, το κάθε κεφάλι αντιστοιχεί σε μια πηγή. Όπως όταν κλείσεις το στόμιο μια πηγής εκ-

βάλει σε δύο σημεία, δεξιά και αριστερά, απο το κλειστό στόμιο, έτσι και όταν κοβόταν ένα κεφάλι, ξαναφυτρώναν δύο. Το στόμιο μέχρι και σήμερα το ονομάζουμε κεφαλόβρυσο. Η κοπή όλων των κεφαλιών της Λερναίας Ύδρας και η ταφή του κεντρικού της κεφαλιού συμβολίζει την ένωση όλων των πηγών σε ένα κεντρικό αγωγό. Η ενέργεια αυτή είχε ως αποτέλεσμα την αποξήρανση των ελών και τη σωτηρία από την ελονοσία, δηλαδή το δηλητήριο της Λερναίας Ύδρας. Ο Ηρακλής συμβολίζει τους Μυκηναίους μηχανικούς που προσπαθούσαν να τιθασεύσουν τη φύση και το νερό, εκτρέποντας ποταμούς, χτίζοντας φράγματα, κ.τ.λ.

Στον πέμπτο άθλο του ο Ηρακλής έπρεπε να καθαρίσει τους στάβλους του Αυγεία, βασιλιά της Ηλίδας, οι οποίοι είχαν 3.000 βόδια και για 30 χρόνια δεν τους είχε καθαρίσει κανείς. Ο Ηρακλής το πέτυχε στρέφοντας τα νερά του ποταμού Πηνειού και Αλφειού προς τους στάβλους. Ωστόσο στην Ηλεία δεν έχει βρεθεί τέτοιο τεχνικό έργο, μόνο στη Τίρυνθα, αυτό και το ότι ο Ηρακλής κατοικούσε στη Τίρυνθα για 12 χρόνια αυξάνουν τις υποψίες ότι το πραγματικό ιστορικό υπόβαθρο του μύθου αυτού είναι το φράγμα στη Τίρυνθα και το κανάλι εκτροπής του το οποίο υπάρχει ακόμη μέχρι σήμερα.

3.6.2. ΑΡΓΕΙΑΚΗ ΓΗ

Στο Άργος, οι κάτοικοι πίστευαν ότι κατάγονταν απο τον τοπικό ποταμό Ίναχο. Θεωρούσαν ότι ήταν ο πατέρας όλων αφού ήταν ο ευεργέτης της περιοχής, ορίζοντας την, καθαρίζοντας την και στηρίζοντας με τα νερά του την χλωρίδα, την πανίδα και τους ανθρώπους της. Ο ποταμός είναι ένα φυσικό σύνορο που ορίζει και χωρίζει τόπους.

Ωστόσο υπήρξε διαμάχη του Ποσειδώνα και της Ήρας για το ποιός θα εξουσιάζει το Άργος, κριτές ήταν οι ποταμοί Ίναχος, Κηφισός και Αστερίωνας. Ο μύθος αυτός αιτιολογεί την λειψυδρία της περιοχής που συνεχίζει να υπάρχει μέχρι σήμερα. Ανακηρύσσοντας νικήτρια την Ήρα, εξόργισαν τον Ποσειδώνα, Θεό των Υδάτων, με αποτέλεσμα να τους μετατρέψει σε ξεροπόταμους. Οι αρχαίοι Έλληνες θεωρούσαν τον Θεό Ποσειδώνα κύριο υπεύθυνο για τη γεωλογική διαμόρφωση της Ελλάδας. Υποστήριζαν ότι εξουσιάζοντας τα ύδατα και έχοντας τον έλεγχο της δι- ακίνησης τους, πάνω και κάτω απο την επιφάνεια της γης σχημάτιζε νησιά, βουνά, χαράδρες, λεκάνες και πεδιάδες. Σύμφωνα με τη μυθολογία

για τη μορφή που έχει η κοιλάδα των Τεμπών ευθύνεται ο Ποσειδώνας, ο οποίος άνοιξε τη κοιλάδα του στα δύο με την τρίαινα του.

Ακόμη ένας μύθος που σχετίζεται με το Άργος και συσχετίζει μυθολογικά γεγονότα με τη πραγματικότητα, ήταν αυτός της Δανάης. Σύμφωνα με το μύθο η Δανάη ήταν κόρη του βασιλιά του Άργους, Ακρίσιου και της Ευρυδίκης. Ο πατέρας της είχε λάβει χρησμό, ότι θα δολοφονηθεί από τον εγγονό του, γι' αυτό και αποφάσισε να την κλειδώσει σε μια υπόγεια φυλακή. Ο Δίας ερωτευμένος με τη Δανάη και επιδιώκοντας την ένωση τους, μεταμορφώθηκε σε χρυσή βροχή και εισχώρησε στην υπόγεια φυλακή. Από την ένωση τους γεννήθηκε ο Περσέας. Ο εγκλεισμός της Δανάης και η εγκυμοσύνη της συμβολίζει τον ετήσιο κύκλο της βλάστησης, όπου ο καρπός είναι χωμένος βαθιά μέσα στο έδαφος και ωστόσο ανθίζουν και καρποφορούν μετά από ένα χρονικό διάστημα και αφού προηγήθηκε η ένωση τους με το νερό.

εικόνα 9: Δανάη και η χρυσή βροχή, Henri Fantin-Latour

4. ΤΑ ΦΥΤΑ ΚΑΙ Ο ΜΥΘΟΣ ΤΟΥΣ

4.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

“Αναβίωση της ελληνικής αρχαιότητας, της μυθολογίας και του πολιτισμού μέσω των φυτών της αρχαίας Ελλάδας” Cahiers Optima

“Οι Αρχαίοι Έλληνες γνώριζαν πάνω από 1000 διαφορετικά φυτά που περιέγραψαν ο Αριστοτέλης, ο Ιπποκράτης, ο Πλίνιος, ο Ηρόδοτος, ο Θεόκριτος, ο Όμηρος κ.τ.λ. “Χλωρίς” ήταν το όνομα της θεάς της βλάστησης. Απο τη μυθολογία ξέρουμε πως οι Ωκεανίδες φρόντιζαν για την ανάπτυξη των φυτών, ενώ ο Ζευς έστελνε αστραπές και βροντές απο τα ύψη του Ολύμπου, ποτίζοντας έτσι λιβάδια και χωράφια. Η Δήμητρα φρόντιζε για το ωρίμασμα των καρπών και ο ετήσιος κύκλος της εμφάνισης και της εξαφάνισης της βλάστησης ήταν δημιούργημα των Θεών.” Bunder Zeitung

Η σπουδαιότητα του φυτικού κόσμου για την επιβίωση των αρχαίων ήταν μεγάλη. Για αυτό και η σχέση του ανθρώπου με το κόσμο των φυτών είναι τόσο παλιά όσο και η ανθρωπότητα. Η σχέση αυτή εμφανίζεται πρώτη φορά στους Ελληνικούς μύθους. Οι μύθοι αυτοί εξιστορούν την προέλευση των φυτών μέσα απο γεγονότα που είχαν πρωταγωνιστές Θεούς και ήρωες. Για αυτό και πολλά φυτά έχουν ονόματα Θεών και ηρώων. Στο κεφάλαιο αυτό θα αναφερθούν τα φυτά αυτά και η προέλευση τους μέσα απο τους μύθους.

Υπάρχουν πολλές θεότητες για τα διάφορα στοιχεία του τοπίου. Η “Χλωρίς” ήταν η θεάς της βλάστησης. Βασικοί βοηθοί στο δύσκολο έργο της ήταν οι Ώρες, ο Ζέφυρος, οι Ωκεάνιδες, οι νύμφες, ο Δίας, η Άρτεμις, ο Απόλλωνας και η Δήμητρα. Οι Ώρες, κόρες της Θέμιδας και του Δία και ακόλουθοι του Ηλίου, ήταν υπεύθυνες να ρυθμίζουν τις τέσσερις εποχές και να προστατεύουν την βλάστηση ώστε να έχει μια ομαλή ανάπτυξη. Ο Ζέφυρος ήταν η προσωποποίηση του δυτικού ανέμου, έφερνε την ανοιξιάτικη βροχή ώστε να ξυπνήσει τη φύση. Οι Ωκεανίδες ήταν νύμφες και προστάτιδες των νερών και είχαν την ευθύνη της ανάπτυξης των φυτών. Εκτός όμως απο τις νύμφες των υδάτων, υπήρχαν και οι νύμφες των δασών οι οποίες φρόντιζαν για τη προστασία των δέντρων. Ο Δίας βοηθούσε στην ανάπτυξη της βλάστησης μέσω των αστραπών και βροντών του, βρέχοντας τη γη. Η Θεά Άρτεμις, προστάτιδα της άγριας φύσης και των ζώων, δρόσιζε τα φυτά με την πάχνη της νύχτας, και ο αδελφός της ο Θεός Απόλλωνας έστελνε στα φυτά τις απαραίτητες ηλιακές ακτίνες για την ανάπτυξή τους. Η Θεά Δήμητρα ήταν η Θεά της γεωργίας και ήταν υπεύθυνη για το ωρίμασμα των καρπών. Τέλος η κόρη της, Περσεφόνη, δεν βοηθούσε στην ανάπτυξη των φυτών αλλά με τη κάθοδο της το μισό χρόνο στον Άδη ,κάτω απο τη γη, συμβόλιζε την εξαφάνιση τους. Οι μύθοι και οι Θεοί μπορεί να είναι φανταστικοί, αλλά οι αρχαίοι τους δημιούργησαν παρατηρώντας το κόσμο τους, έτσι κρύβουν κάποιες αλήθειες για το πως ήταν το τοπίο της αρχαίας Ελλάδας.

Οι Θεότητες που λάτρεψε ο αρχαίος Έλληνας, τα φυσικά φαινόμενα που τον τρόμαζαν, ο θάνατος που τον προβλημάτιζε, όλα είχαν άμεση σχέση με τη μητέρα - γη. Αντιστοιχισε τα φυσικά φαινόμενα με μυθολογικά γεγονότα όπου πρωταγωνιστές ήταν Θεοί για να τα εξηγήσει και τα λάτρευε για να τα κατευνάσει και να προστατευτεί απο αυτά. Άρχισε να καλλιεργεί τη γη με τη βοήθεια της Θεάς Δήμητρας ώστε να επιβιώσει.

Παρατήρησε ότι θάβοντας τους νεκρούς κάτω από τη γη, πως από το κορμί τους ξεφύτρωνε βλάστηση και φαντάστηκε, πως η αθάνατη ψυχή τους συνέχιζε να ζει υπό άλλη μορφή και έτσι συνειδητοποίησε την αφθαρσία της φύσης.

Οι αρχαίοι συγγραφείς που ασχολήθηκαν με τα φυτά και την βοτανολογία ήταν ο Θεόφραστος, ο Αριστοτέλης, ο Διοσκουρίδης, ο Γαληνός, ο Φάνιος και ο Πλίνιος. Αυτοί μας μετέφεραν μέσα από τα γραπτά τους τις γνώσεις των προγόνων τους για τα βότανα και τις χρήσεις τους ως φυτικά φάρμακα, καλλυντικά αλλά και λαχανικά απλά για τροφή. Δυστυχώς δεν υπάρχουν γραπτά κείμενα για τα βουνίσια λουλούδια της αρχαιότητας γιατί ο Θεόφραστος και ο Διοσκουρίδης δεν ανέβηκαν στον Όλυμπο, με αποτέλεσμα να μην μελετήσουν τα φυτά της αλπικής ζώνης και να μην γράψουν τίποτα για αυτά.

Ο Θεόφραστος κατηγοριοποίησε τα φυτά σε δέντρα, δενδρύλλια, υπο-δενδρύλλια, ποώδη φυτά, σε καλλιεργούμενα και άγρια είδη, σε χερσαία και υδρόβια είδη. Τους έδινε ονόματα βάση ενός χαρακτηριστικού τους, τη μορφή του λουλουδιού, το σχήμα του σπόρου τους, με αποτέλεσμα η αναγνώριση των άπειρων φυτών να γίνεται πιο εύκολα. Με την ίδια λογική έδιναν στα φυτά θεραπευτικές ικανότητες για ένα μέλος του ανθρώπινου σώματος αν το σχήμα του φυτού έμοιαζε με το όργανο αυτό. Ένα από τα πολλά παραδείγματα είναι το κυκλάμινο το οποίο πήρε το όνομα του από τον κύκλο επειδή περιτυλίζουν τον καρποφόρο μίσχο τους σπειροειδώς, σε ομόκεντρους κύκλους. Από τον τρόπο που ονόμαζαν τα φυτά, αποδεικνύεται ότι η παρατηρητικότητα που είχαν οι αρχαίοι Έλληνες όσο αφορά τη φύση.

Ακόμη υπάρχουν αναφορές για τα φυτά σε λυρικά περάσματα π.χ. ύμνος Σοφοκλή στον Οιδίποδα επί Κολωνό, που δείχνουν την αγάπη τους για τα λουλούδια που γοητεύουν τον επισκέπτη.

4.2. ΦΥΤΑ

Τα φυτά δεν ήταν για τους αρχαίους απλά κάτι που υπήρχε στο τοπίο για να το ομορφαίνει. Έδιναν σε αυτά θεϊκές ιδιότητες και τα χρησιμοποιούσαν σε πολλούς τομείς της ζωής τους. Οι αρχαίοι Έλληνες στόλιζαν τα σπίτια τους και τους εαυτούς τους με στεφάνια. Τα στεφάνια τα δημιουργούσαν από λουλούδια, φύλλα και κλαριά ανάλογα με το σκοπό που τα χρειάζονταν, υπήρχαν κανόνες για το είδος στεφανιού που άρμοζε σε κάθε περίπτωση. Ήταν απαραίτητα σε θρησκευτικές τελετές και λιτανείες. Το ότι παρουσίαζαν τους Θεούς τους να φορούν στεφάνια από αειθαλή φυτά σαν σύμβολο της αιωνιότητάς τους, δείχνει το θαυμασμό που είχαν προς τη φύση που μπορούσε να ζει αιώνια. Τους αρχαίους κήπους τους, τους στόλιζαν με λουλούδια που υπάρχουν ακόμη μέχρι σήμερα, με κρίνους, βιολέτες, υάκινθους, ανεμώνες, κυκλάμινα, ίριδες, τουλίπες, νάρκισσους, μαργαρίτες. Από όλα το πιο αγαπημένο ήταν το τριαντάφυλλο. Τέλος τα φυτά ήταν το θεραπευτικό τους μέσο ενάντια στις αρρώστιες που και τότε κυριαρχούσαν ενάντια στους ανθρώπους.

Οι αρχαίοι Έλληνες παρατηρούσαν το γύρω περιβάλλον τους και έπλαθαν μύθους εμπνευσμένοι από αυτό για να εξηγήσουν κάποια περίεργα φαινόμενα. Έδιναν ονομασίες στα φυτά εμπνευσμένοι από την εμφάνιση- το σχήμα τους ή κάποιο χαρακτηριστικό τους το οποίο τους θύμιζε κάτι άλλο και δημιουργούσαν μύθους για τη προέλευση τους αλλά και για τη χρήση τους λόγω κάποιων ιδιοτήτων τους.

Τα 4/5 της Ελλάδας σήμερα δεν είναι καλλιεργήσιμα, και καλύπτονται με τους χαρακτηριστικούς θάμνους της Μεσογείου. Ωστόσο σε αυτό το 1/5 της χώρας υπάρχει ένας ποικιλόμορφος φυτικός κόσμος. Φυτά τα οποία επιβίωσαν πολλούς αιώνες και συνεχίζουν να υπάρχουν μέχρι σήμερα υπενθυμίζοντας μας τις ρίζες μας. Φυτά τα οποία αποτελούν ένα μέρος της ιστορίας μας και μας συνδέουν με το παρελθόν μας πρωταγωνιστώντας σε μύθους που συνεχίζουν να μας μαγεύουν.

Αυτά τα φυτά λοιπόν θα μελετήσουμε σε αυτό το κεφάλαιο, προσπαθώντας να τα μάθουμε καλύτερα. Θα αναφερθούμε στους μύθους που τα αφορούν και τη χρησιμότητά τους στα αρχαία χρόνια. Την αντίληψη των αρχαίων για αυτά και πως αυτές οι αντιλήψεις οδήγησαν σε πράξεις που επηρέασαν θετικά ή αρνητικά την ανάπτυξη τους και κατέπλεκτα τη διαμόρφωση του τοπίου.

Όταν ένας μύθος επαινούσε ένα φυτό προκαλούσε και θετικές αλλά και αρνητικές επιπτώσεις στο τοπίο. Θετικές γιατί οι αρχαίοι προστάτευαν το τέλειο αυτό φυτό και φρόντιζαν να το καλλιεργούν για να μην εξαφανιστεί. Αρνητικές γιατί η καλή φήμη που του είχε δημιουργήσει ο μύθος προκάλεσε μεγάλη ζήτηση και μερικές φορές η ανεξέλεγκτη συλλογή του οδηγούσε στην εξαφάνιση του. Αντίστοιχα όταν ο μύθος δυσφημούσε ένα φυτό προκαλούσε αρνητικές αντιλήψεις για το φυτό αυτό και αντίστοιχα αρνητικές και θετικές αλλαγές στο τοπίο. Θετικό ήταν ότι δεν έκοβαν το φυτό αυτό και έτσι αυξανόταν χωρίς να έχει τον κίνδυνο να εξαφανιστεί αλλά ταυτόχρονα αυτή η εξάπλωση του είχε την αρνητική συνέπεια να αναπτύσσονται εις βάρος άλλων φυτών. Μερικές φορές το ότι δεν έκοβαν το φυτό δεν αρκούσε για να μην εξαφανιστεί, η δυσφήμιση του όμως προκαλούσε την αποφυγή της καλλιέργειας του και της προστασίας του με αποτέλεσμα εν τέλει να εξαφανιστεί.

ΝΑΡΘΗΚΑΣ

Ο Νάρθηκας παρουσιάζεται στη μυθολογία μέσα από το μύθο της μεταφοράς της φωτιάς από τον Προμηθέα στους ανθρώπους. Ο Προμηθέας ήταν αυτός που δημιούργησε τους ανθρώπους και τους δίδαξε ξυλουργική και γεωργία για να επιβιώσουν. Όταν ο Δίας έκρυψε τη φωτιά από τους ανθρώπους, ο τιτάνας Προμηθέας την έκλεψε από τον Ήφαιστο και την μετέφερε κρυφά σε αυτούς μέσα στο φυτό νάρθηκα. Στο εσωτερικό του φυτού, υπάρχει μια άσπρη, σπογγώδης ψίχα που όταν ξεραθεί καίγεται αργά σαν φυτίλι χωρίς να επηρεάζει τον εξωτερικό φλοιό. Οι αρχαίοι Έλληνες χρησιμοποιούσαν το νάρθηκα ως συνεργό στις διονυσιακές τελετές, ήταν το σύμβολο του Θεού Διόνυσου και των αγώνων που έδωσε ο Θεός ώστε να εδραιωθεί η λατρεία του. Στις τελετές του λοιπόν, οι συνοδοί του Θεού Διόνυσου, οι μαινάδες κρατούσαν ένα ραβδί Θύρσου ως λάβαρο της εκστατικής τους μανίας. Θύρσος ήταν οι ξεροί βλαστοί του νάρθηκα με ένα κουκουνάρι στη κορυφή και στολισμένοι με φύλλα κισσού. Ο Νάρθηκας θεωρείτο ως φυτό που γεφυρώνει τον ουρανό και τη γη, λύνοντας τις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ Θεών και ανθρώπων.

εικόνα 10: Προμηθέας και η φωτιά, Heinrich Fueger

ΑΣΦΟΔΕΛΟΣ

Ο Ασφόδελος είναι ένα φυτό με άσπρα λουλούδια, λεπτά φύλλα και μια δυσάρεστη μυρωδιά. Οι αρχαίοι συνδέανε το φυτό αυτό με το βασίλειο του Πλούτωνα. Πρώτος ο Όμηρος αναφέρετε σε λιβάδια γεμάτα με ασφοδέλους που συμβολίζουν τις ψυχές των ηρώων, στη συνέχεια και άλλοι ποιητές το παρουσίαζαν ως τις ψυχές των νεκρών που περιπλανιούνταν αδικαίωτες στις όχθες του Αχέροντα. Το φυτό αυτό φυτευόταν στα νεκροταφεία, με την πεποίθηση ότι προσφερόταν στους νεκρούς τροφή για την τελευταία τους κατοικία αφού στη ρίζα του είχε άμυλο. Ήταν ακατάλληλο για βοσκή γιατί οι βλαστοί του περιέχουν μικρές κρυστάλλινες βελόνες, έτσι τα ζώα το απέφευγαν, με αποτέλεσμα να έχει μεγάλη εξάπλωση. Αυτή του η εξάπλωση επιβεβαίωσε το γεγονός ότι η βοσκή αποτρέπει την ανάπτυξη πολλών φυτών και αν είναι ανεξέλεγκτη μπορεί να συμβάλει και στην εξαφάνιση τους. Επίσης με το να μην συναντά ένα φυτό κάποιο εμπόδιο, αναπτύσσεται εις βάρος της υπόλοιπης βλάστησης, κάτι το οποίο έγινε και με τους ασφοδέλους. Η αναφορά πολλών λιβαδιών γεμάτα με ασφοδέλους από τους αρχαίους ποιητές παρουσιάζει την διαταραγμένη ισορροπία της φύσης εκείνης της εποχής. Ο ασφόδελος κυριαρχούσε εις βάρος άλλων φυτών και ίσως να συνέβαλε και στην εξαφάνιση τους.

Η αρνητική σύνδεση των ασφοδέλων με τον κάτω κόσμο ίσως ευθύνεται στο γεγονός ότι το φυτό αυτό εξαπλώνετε γρήγορα σε μεγάλες εκτάσεις αφού είναι ακατάλληλο για βοσκή με αποτέλεσμα να κυριαρχεί εις βάρος άλλων φυτών και να δημιουργεί εκτάσεις μονότονες που μας προκαλούν πλήξη.

Ο Πλούταρχος ονόμασε το φυτό αυτό “Ευτελές βρώμα”, δηλαδή τροφή χαμηλής αξίας, ενώ ο Διοσκουρίδης ο συστήνει ως φάρμακο σε πολλές παθήσεις.

Ο Πλίνιος στη Φυτική Ιστορία αναφέρει: “... όταν ο ασφόδελος φυτεύεται μπροστά από την εξώθυρα, κρατά σε απόσταση κάθε ενέργεια κακόβουλης μαγείας”

ΑΦΙΟΝΙ - ΟΠΙΟ

Την ηρεμιστική ιδιότητα του οπίου οι αρχαίοι θέλησαν να την εκφράσουν μέσα από το μύθο της απαγωγής της Περσεφόνης. Ο μύθος

λοιπόν λέει ότι η μητέρα της Περσεφόνης, η Θεά Δήμητρα μετά την αρπαγή της κόρης της απο τον Άδη, χρησιμοποίησε τον χυμό του αφιονιού για να γιατρέψει τον αβάσταχτο της πόνο. Την ιδιότητα του φυτού αυτού, δικαίως όπως αποδείχτηκε στις μέρες μας, υποστήριζε και ο Θεός της Ιατρικής Ιπποκράτης.

ΛΕΟΝΤΙΚΗΝ

Το φυτό Λεοντικήν σχετίζεται με το μύθο του Θησέα και του μινώταυρου. Αφού ο Θησέας σκότωσε το μινώταυρο, ο μόνος τρόπος για να βρει την έξοδο απο τον λαβύρινθο ήταν ο μίτος της Αριάδνης. Σκοπός του λαβύρινθου ήταν να μπερδεύει τα θύματα του μινώταυρου, ούτος ώστε μόλις μπουν να μην μπορούν να βρουν την έξοδο ξανά. Ο μίτος της Αριάδνης λοιπόν ήταν κλωστή φτιαγμένη απο ινώδη βλαστάρια του φυτού Λεοντικήν την Λεοντοπέταλον. Την κλωστή αυτή την άφηνε στο πέρασμα του ο Θησέας απο τι στιγμή που μπήκε στο λαβύρινθο με σκοπό να την ακολουθήσει αφού τελειώσει το έργο του και να τον οδηγήσει και πάλι στην είσοδο.

ΚΑΠΟΥΤΣΙΝΟ

Σύμφωνα με το μύθο μετά το τέλος του Τρωικού πολέμου, υπήρξε μια διαμάχη ανάμεσα στον Οδυσσέα και τον Αίαντα για τη διεκδίκηση των όπλων του Αχιλλέα, τα οποία τελικά πήρε ο Οδυσσέας. Ο Αίας θεώρησε αυτή την απόφαση άδικη και προσβλητική και θέλησε να σκοτώσει τον Οδυσσέα και τους Ατρείδες. Η Θεά Αθηνά για να τον αποτρέψει τον τρέλανε και αυτός σκότωνε κοπάδια ζώων νομίζοντας ότι είναι οι εχθροί του. Όταν συνήλθε απο την τρέλα αυτή, ντροπιασμένος, αυτοκτόνησε και απο το αίμα του φύτρωσε ένα λουλούδι με τα αρχικά του ονόματος του ήρωα στα πέταλα του. Το λουλούδι αυτό είναι το Καπουτσίνο.

ΧΕΙΡΩΝΙΑΣ

Χειρωνιάς ή αίμα Ηρακλέους ή “μέγα κενταυρίων” είναι φαρμακευτικό φυτό, σύμφωνα με τον Διοσκουρίδη είναι κατάλληλο για πληγές. Το φυτό αυτό πήρε το όνομα του απο τον κένταυρο Χείρωνα. Σύμφωνα με τον μύθο, όταν ο Ηρακλής τον τραυμάτισε κατά λάθος, ο Χείρωνας χρη-

σιμοποίησε αυτό το βότανο για να γιατρέψει την πληγή του, κάτι που δεν έγινε, με αποτέλεσμα ο κένταυρος να επιλέξει να παραιτηθεί από την αθανασία του και να δώσει τέλος στους πόνους του.

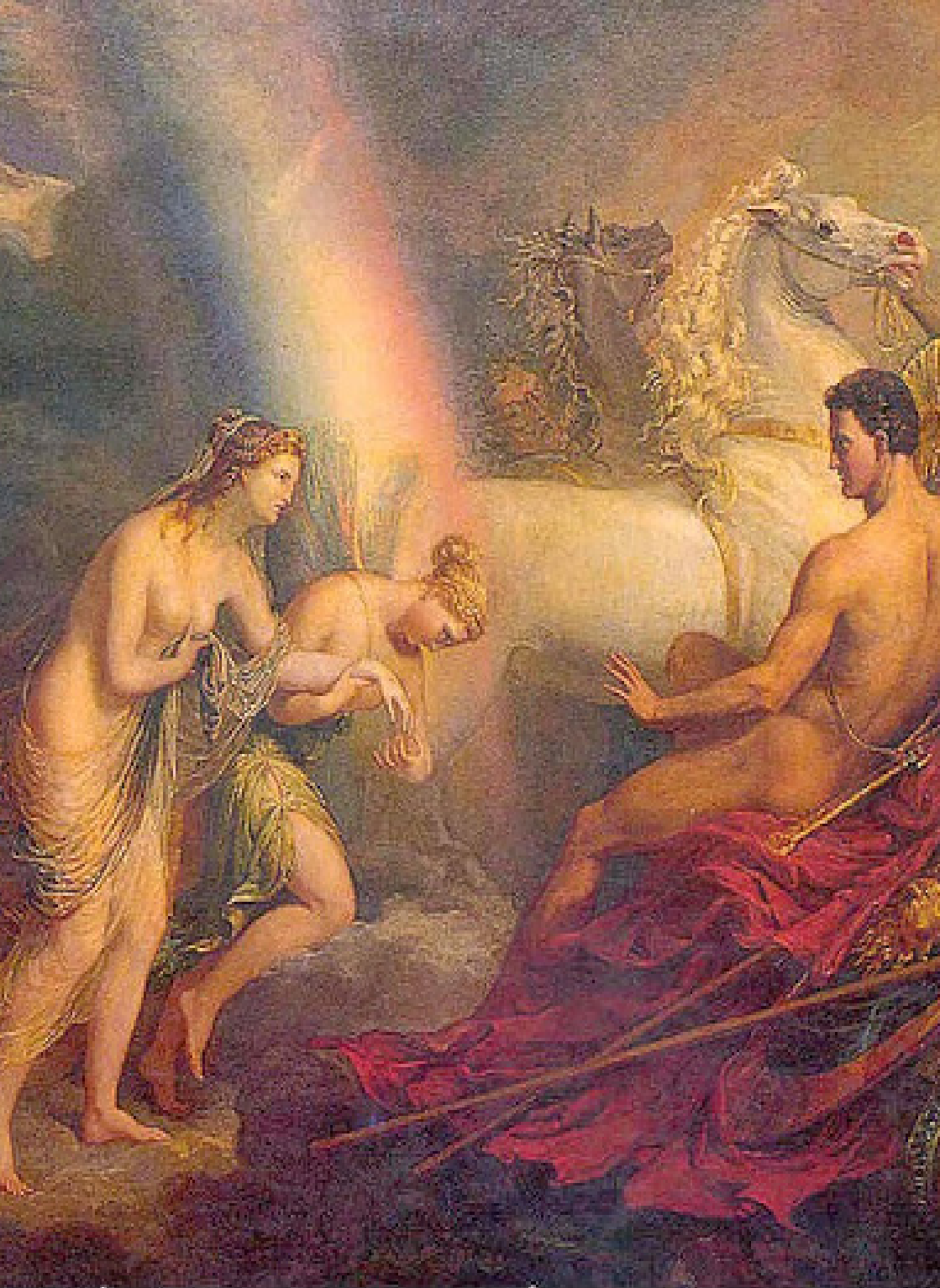
ΚΡΙΝΟΙ - ΙΡΙΣ

Υπάρχουν πολλά είδη κρίνων, όλοι όμως και άγριοι και ήρεμοι εντάσσονται στο γένος Ίρις. Το όνομα τους το πήραν από τη Θεϊκή αγγελιαφόρο των θεών Ίριδα. Ο δρόμος που χαρασσόταν πίσω της μεταφέροντας μηνύματα των Θεών ή τις ψυχές των θνητών στον Άδη ήταν επτάχρωμος, αυτό που εμείς σήμερα λέμε ουράνιο τόξο. Η Ιρις λοιπόν ήταν η προσωποποίηση του ουράνιου τόξου, από όπου περνούσε σκορπούσε λουλούδια και χρώματα. Έτσι δεν θα μπορούσε αυτό το λουλούδι με τα διάφορα έντονα χρώματα του να μην συσχετιστεί με την Θεά αυτή. Ο πρώτος που αναφέρει το φυσικό φαινόμενο του ουράνιου τόξου με την προσωπομυία Ίρις ήταν ο Όμηρος. Ο συσχετισμός αυτής της Θεότητας με το φυσικό φαινόμενο ίσως να έγινε επειδή και τα δύο συνδέανε τον ουρανό με τη γη, η Ίρις με το να κινείται ανάμεσα σε Θεούς και ανθρώπους και το ουράνιο τόξο με τη χάραξη του.

Οι αγριοκρίνοι λοιπόν είναι λουλούδια σε διάφορα έντονα χρώματα, με ασυνήθιστη κατασκευή αφού δεν υπάρχει διάκριση σε σέπαλα και πέταλα, μπορούν να φτάσουν το 80 εκατοστά και καλλιεργούνται σε πολλά μέρη. Ο μύθος ότι η Ίριδα μετέφερε της ψυχές των νεκρών στον Άδη, ίσως είναι ο λόγος που το λουλούδι αυτό επιλέγεται να στολίζει μέχρι και σήμερα τους τάφους.

ΧΡΥΣΑΝΘΕΜΟ

Στην αρχαιότητα το χρυσάνθεμο το έλεγαν και αμάρακον. Πήρε το όνομα Χρυσάνθεμο γιατί είχε χρυσά λουλούδια ενώ το όνομα αμάρακος αιτιολογεί ένας μύθος . Ο Αμάρακος ήταν γιός του βασιλιά της Κύπρου Κινύρα και ήταν αρωματοποιός. Ήταν υπεύθυνος να φτιάχνει τα αρώματα για τις τελετές της Αφροδίτης. Μια μέρα του έπεσε το κουτί με το άρωμα και έσπασε, οι Θεοί για να τον τιμωρήσουν που χύθηκε το άρωμα στο πάτωμα τον μεταμόρφωσαν στο ομώνυμο λουλούδι.

εικόνα 11: Ίρις η αγγελιαφόρος των Θεών

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΕΣ

Δικαιολογημένα το τριαντάφυλλο αναφέρεται σε πολλές πηγές ως ο “ βασιλιάς των λουλουδιών”, αφού όπως αναφέρεται ήταν το πιο αγαπημένο λουλούδι. Σχετίζονται αρκετοί μύθοι με τη δημιουργία του λουλουδιού αυτού και είναι αφιερωμένο στην Θεά Αφροδίτη, στον έρωτα και στον Άδωνα. Σε αρκετούς τους μύθους το τριαντάφυλλο παρουσιάζεται ως λευκό και γίνεται κόκκινο απο το αίμα κάποιου ερωτευμένου ανθρώπου.

Ο πιο διαδεδομένος μύθος για τη δημιουργία του τριαντάφυλλου είναι αυτός που το δημιούργησε η Θεά Χλωρίδα, η Θεά των λουλουδιών και της βλάστησης. Σύμφωνα με το μύθο, η Θεά Χλωρίδα βρήκε νεκρή μια νύμφη του δάσους και τη μεταμόρφωσε σε λουλούδι. Τότε κάλεσε την Θεά Αφροδίτη να της χαρίσει ομορφιά και τον Θεό Διόνυσο να της χαρίσει γλυκιά ευωδία με τη προσθήκη νέκταρ. Συνεργοί στη δημιουργία του λουλουδιού αυτού ήταν και ο Ζέφυρος με τον Απόλλωνα, ο πρώτος ως Θεός του ανέμου, έσπρωξε τα σύννεφα μακριά ώστε να περάσουν οι ακτίνες του Ήλιου που διαχειριζόταν ο Θεός Απόλλωνας, για να φωτίσουν το λουλούδι και να ανθίσει.

Το τριαντάφυλλο σύμφωνα με ένα δεύτερο μύθο προήλθε απο τη μεταμόρφωση της νεαρής Ροδάνθης απο τη Θεά Άρτεμη. Σύμφωνα με το μύθο η όμορφη και έξυπνη Ροδάνθη είχε διοργανώσει ένα συμπόσιο όπου οι φίλοι της είχαν μεθύσει όλοι, όταν αυτή τους είπε ότι η σοφία είναι προνόμιο των γυναικών και ότι γι’ αυτό ήταν γυναίκα η Θεά της σοφίας, αυτοί προσβλήθηκαν. Τότε οι φίλοι της εξαγριωμένοι απο τη βλασφημία κυνήγησαν τη Ροδάνθη, εκείνη για να γλιτώσει κατέφυγε σε ένα ναό της Θεάς Άρτεμης. Οι εξαγριωμένοι φίλοι της δεν σεβάστηκαν τον ιερό χώρο και μπήκαν στο ναό με σκοπό να της κάνουν κακό, η νεαρή κοπέλα τότε γραπώθηκε απο το άγαλμα της Θεάς και παρακαλούσε να την βοηθήσει, η Θεά εισάκουσε τις προσευχές της και τη μεταμόρφωσε σε αυτό το πανέμορφο και ευωδιαστό λουλούδι και της έδωσε τα αγκάθια ώστε να πληγώνει αυτούς που προσπαθούσαν να την πειράξουν. Ο πρώτος απο αυτούς που την κυνηγούσαν που προσπάθησε να την πιάσει, έβγαλε κραυγές πόνου.

Σε ένα τρίτο μύθο αναφέρεται το τριαντάφυλλο ως το φυτό που δημιουργήθηκε απο το αίμα της Θεάς Αφροδίτης που έτρεξε απο το πληγωμένο της πόδι όταν έτρεξε να σώσει το βαριά πληγωμένο αγαπημένο

της Άδωνη, όταν ο Θεός Άρης μεταμορφωμένος σε κάπρο τον τραυμάτισε. Άλλη παραλλαγή του μύθου είναι ότι το τριαντάφυλλο δημιουργήθηκε απο τα δάκρυα της Θεάς Αφροδίτης καθώς έκλεγε πάνω απο το άψυχο σώμα του Άδωνη.

Εκτός απο τους μύθους για τη δημιουργία του βασιλιά των λουλουδιών, γίνονται αναφορές και σε αυτό και σε άλλους μύθους που διαδραματίζει σημαντικό ρόλο. Σύμφωνα με ένα απο αυτούς, οι Θεοί υποδέχτηκαν τη Θεά Αφροδίτη που αναδύθηκε απο τη θάλασσα, δωρίζοντας της μια τριανταφυλλιά. Η Θεά Αφροδίτη όμως τρυπήθηκε απο τα αγκάθια του φυτού και το αίμα της έβαψε τα λευκά μέχρι τότε άνθη της τριανταφυλλιάς και απο τότε φύτρωναν κόκκινα. Ενώ ακόμη μια σημαντική αναφορά στο λουλούδι αυτό γίνεται και στην Ιλιάδα ως το λουλούδι της Αφροδίτης, το οποίο θεράπευσε τις πληγές του Έκτορα με το λάδι του.

Υπάρχουν αναφορές για το νησί της Ρόδου, ότι καλλιεργούσε σε μεγάλο βαθμό τριανταφυλλιές που οι ναυτικοί που πλησίαζαν το νησί, πρώτα μύριζαν την ευωδία του λουλουδιού και μετά έβλεπαν τη γη. Γι' αυτό εξάλλου πήρε το όνομα του το νησί απο το λουλούδι αυτό. Υπήρχαν αναφορές καλλιέργειας του και στο Παγγαίο απο τον βασιλιά Μίδα. Στην αρχαιότητα υπήρχε το άγριο τριαντάφυλλο το σημερινό τριαντάφυλλο των κήπων καλλιεργήθηκε αργότερα. Το τριαντάφυλλο ήταν το μόνο λουλούδι που έπρεπε να καλλιεργείται εντατικά.

ΚΩΝΕΙΟΝ:

Σύμφωνα με το Θεόφραστο, αυτός που ανακάλυψε πως το κώνειο πρόσφερε ένα ήρεμο θάνατο ήταν ο Θρασύας απο τη Μαντινεία. Ενώ ο Αθηναίος στρατηγός και πολιτικός Θηραμένης ήταν αυτός που εγκαινίασε αυτό το τρόπο εκτέλεσης. Τα χρόνια μετά τον Πελοποννησιακό πόλεμο, οι εκτελέσεις με κώνειο ήταν πολύ διαδεδομένες. Πολλοί που εκτελέστηκαν με αυτό το τρόπο μας είναι γνωστοί, ο πιο ξακουστός είναι ο φιλόσοφος Σωκράτης. Εκτός απο δηλητήριο όμως το κώνειο χρησιμοποιείτο για φαρμακευτικούς και καλλωπιστικούς σκοπούς. Ανακούφιζε τις νευραλγίες, θεράπευε όγκους, οιδήματα και φλεγμονές, αλλά επίσης εμποδίζε την ωριμότητα του στήθους των νεαρών κοριτσιών, σύμφωνα με τα πρότυπα ομορφιάς της εποχής. Τέλος αναφέρεται ως καταπραυντικό για τις ερωτικές επιθυμίες.

ΔΕΝΤΡΟΛΙΒΑΝΟ

Το δεντρολίβανο είναι αρωματικό φυτό αφιερωμένο στη Θεά Αφροδίτη, όπως και όλα τα αρωματικά φυτά. Σύμφωνα με το μύθο η Θεά Αφροδίτη βγήκε από τον αφρό της θάλασσας τυλιγμένη με κλωνάρια δεντρολίβανου. Το φυτό αυτό ήταν δώρο της Θεάς προς τους ανθρώπους. Στην αρχαιότητα θεωρείτο ελιξίριο της νεότητας και σύμβολο της ομορφιάς. Θεωρούσαν ότι έχει διεγερτικές ικανότητες, ότι βοηθούσε στη καλύτερη κυκλοφορία του αίματος και ότι τόνωνε τη μνήμη, για αυτό και πολλοί άνθρωποι που ασχολούνταν με τη πνευματική εργασία φορούσαν στεφάνια από δεντρολίβανο. Ακόμη, το δεντρολίβανο παρυσιάζεται να χρησιμοποιείται σε θυσίες προς τους Θεούς, πίστευαν ότι η μυρωδιά του, τους ευχαριστούσε.

ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

Το λουλούδι που έκοψε η Περσεφόνη πριν εμφανιστεί μπροστά της ο Άδης.

Ο Νάρκισσος ήταν γιος του ποταμού Κηφισού και της νύμφης Λειριώπης. Ήταν ένας πανέμορφος νέος που τον είχαν ερωτευτεί όλες τις νύμφες, αυτός όμως αδιαφορούσε για αυτές, ήταν ερωτευμένος με τον εαυτό του. Οι Θεοί αποφάσισαν να τον τιμωρήσουν για την υπεροψία του και έτσι μια μέρα όταν έβλεπε τον εαυτό του να αντικατοπτρίζεται στα νερά του ποταμού Ελικώνα, προσπάθησε να πιάσει τη μορφή που έβλεπε στο νερό, έπεσε μέσα στο ποταμό και πνίγηκε. Στο σημείο αυτό φύτεψε το ομώνυμο λουλούδι. Μέχρι σήμερα ο Νάρκισσος φυτρώνει στις όχθες ποταμών με το κεφάλι του να γέρνει πάνω από το νερό.

ΓΑΡΥΦΑΛΛΙΑ

Το αρχαιοελληνικό όνομα της άγριο-γαρυφαλλιάς ήταν Δίανθος, τα άνθη του Δία δηλαδή. Οι αρχαίοι έδωσαν αυτό το όνομα στο φυτό θέλοντας να αιτιολογήσουν την τελειότητα του, αφού ήταν πανέμορφο και μύριζε υπέροχα. Η γαρυφαλλιά καλλιεργείται από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα και είναι από τα παλαιότερα καλλωπιστικά φυτά, υπάρχουν αναφορές και στο έργο του Θεόφραστου «Περί φυτών ιστορία».

εικόνα 12: Ο Νάρκισσος και η Ηχώ, John William Waterhouse

ΔΙΨΑΚΟΣ

Ο Διοσκουρίδης ονόμασε το φυτό Δίψακο ως “λουτρό της Αφροδίτης γιατί οι κοπέλες που πίνουν το νερό απο τα φύλλα του ομορφαίνουν. Ο Δίψακος πήρε το όνομα του απο το γεγονός ότι συλλέγει νερό, έτσι ο περιηγητής μπορεί να ξεδιψάσει απο αυτόν. Σύμφωνα με σύγχρονες πηγές το νερό που συλλέγει αυτό το φυτό είναι θεραπευτικό σε πολλές παθήσεις και κυρίως σε δερματικές παθήσεις, ιδιότητες που παρατήρησε και ο Διοσκουρίδης από ότι φαίνεται.

ΛΕΥΚΟΪΟΝ

Το Λευκόϊον - το σημερινό σκουλαρίκι φύτεψε κατά το μύθο με διαταγή της γης για να θρέψει την Ιώ, την οποία είχε μεταμορφώσει σε αγελάδα η Ήρα όταν ανακάλυψε πως ο Δίας ήταν ερωτευμένος μαζί της.

ΠΑΡΘΕΝΙΟ

Αυτό το φυτό κατά τον μύθο έδειξε στον Περικλή η Θεά Αθηνά για να θεραπεύσει ένα εργάτη που έπεσε απο τη στέγη του Παρθενώνα ενώ δούλευε σε αυτή. Το ίδιο φυτό ο Διοσκουρίδης το ονόμασε “ελξίνη”. Στις μέρες μας ονομάζεται περδικάκι.

ΑΝΕΜΩΝΗ

Όταν ο Θεός Άρης ανακάλυψε την ερωτική σχέση της Θεάς Αφροδίτης και του Άδωνη ζήλεψε τόσο πολύ που αποφάσισε να τον σκοτώσει. Μεταμορφώθηκε λοιπόν σε κάπρο που σκορπούσε τον πανικό και τον θάνατο σε χωριά της Κύπρου. Ο Άδωνης όντας κυνηγός ήθελε να απαλλάξει τους συμπολίτες του απο αυτό το βάσανο, έτσι προσφέρθηκε να τον κυνηγήσει και να τον σκοτώσει. Νικητής στη μάχη αυτή ήταν ο κάπρος, ο οποίος πλήγωσε θανάσιμα τον Άδωνη. Απο το αίμα που έτρεξε απο τη πληγή του Άδωνη στη γη, φύτεψαν οι ανεμώνες. Το λουλούδι αυτό έχει σύντομη ζωή, ίσως γι’ αυτό το λόγο οι αρχαίοι Έλληνες το συσχέτισαν με τον μύθο αυτό και τον Άδωνη. Συμβολίζει τον πρόωρο θάνατο του νεαρού και το γρήγορο πέρασμα της νεότητας.

εικόνα 13: Θάνατος του Άδωνη, John William Waterhouse

ΥΑΚΙΝΘΟΣ

Ο Υάκινθος ήταν ένα νεαρός απο τη Σπάρτη, ο οποίος ήταν σύντροφος του Θεού Απόλλωνα και του Θεού Ζέφυρου. Όταν ο Θεός των ανέμων αντιλήφθηκε πως ο Υάκινθος προτιμούσε τη παρέα του Απόλλωνα, εξοργίστηκε και αποφάσισε να τον σκοτώσει. Καθώς μάθαινε δισκοβολία ο Απόλλωνας στον Υάκινθο, ο Ζέφυρος άλλαξε τη πορεία του ανέμου σπρώχνοντας το δίσκο προς τον Υάκινθο και χτυπώντας τον θανάσιμα. Η θλίψη του Απόλλωνα ήταν μεγάλη, πλησίασε τον νέο και απο το αίμα του δημιούργησε ένα λουλούδι που σε κάθε πέταλο του έγραφε "ΑΙ", ένα επιφώνημα που έκφραζε πόνο.

ΠΗΓΟΥΝΙΑ - ΠΑΙΩΝΙΑ

Ο Παίωνας θεράπευσε τον Άρη και τον Άδη όταν τραυματίστηκαν στο Τρωικό πόλεμο απο τον Ηρακλή και τον Διομήδη. Έτσι προς τιμή του ονόμασαν το φυτό που έβαλε στις πληγές τους Παιώνια. Ένας άλλος μύθος για τη προέλευση του φυτού αυτού ήταν η μεταμόρφωση του Παίωνα σε φυτό απο τον Δία για να τον σώσει απο τον Ασκληπιό που ήταν αποφασισμένος να τον σκοτώσει. Ο Παίωνας ήταν μαθητής του Ασκληπιού και όταν η Θεά της γονιμότητας, Λητώ, του εκμυστηρεύτηκε μια μαγική ρίζα για να μην πονάνε οι γυναίκες στο τοκετό, ο Ασκληπιός ζήλεψε τόσο πολύ που θέλησε να σκοτώσει τον μαθητή του.

Το φυτό αυτό θεωρείτο απο τους αρχαίους γιατρούς ως η θεραπεία σε πολλές ασθένειες. Ο Γαληνός πίστευε ότι μπορούσες να προστατευτείς απο την επιληψία αν κρεμούσες ένα κομμάτι του φυτού στο λαιμό σου. Για αυτούς τους λόγους το φυτό είχε μεγάλη ζήτηση και ο ανεξέλεγκτος ξεριζωμός του μπορούσε να το εξαφανίσει, για να το αποτρέψουν αυτό οι αρχαίοι Έλληνες, άρχισαν να διαδίδουν αναληθείς μύθους για το φυτό ώστε οι άνθρωποι να το αποφεύγουν και να το θεωρούν επικίνδυνο φυτό.

ΣΚΟΡΔΟ

Στους αρχαίους ναούς απαγορευόταν να εισέλθει όποιος είχε φάει σκόρδο γιατί σύμφωνα με το μύθο οι Θεοί περιφρονούσαν τη μυρωδιά του. Σύμφωνα με τον Αριστοφάνη ήταν σύμβολο σωματικής δύναμης.

εικόνα 14: Θάνατος Υάκυνθου, Nicolas-Rene Jollain

ΚΑΛΑΜΙΑ

Τη ανακάλυψη του καλαμιού ως όργανο μουσικής εξηγεί ένας αρχαιοελληνικός μύθος. Η καλαμιά δημιουργήθηκε απο τη μεταμόρφωση της νύμφης Σύριγγας. Τη νύμφη την είχε ερωτευτεί ο Πάνας και ήθελε να την κατακτήσει. Την κυνηγούσε ασταμάτητα ώπου η νύμφη απελπίστηκε και ζήτησε τη βοήθεια των αδελφών της, οι οποίες την μεταμόρφωσαν σε καλαμιά στις όχθες του ποταμού Λάδωνα. Στο φύσημα του ανέμου η καλαμιά έβγαζε ένα γλυκό βούισμα, έτσι ο Πάνας έκοψε μερικά καλάμια και τα ένωσε με κερί ώστε να ακούει αυτή τη γλυκιά μελωδία και να θυμάται την αγαπημένη του. Αυτό το μουσικό όργανο που δημιουργησε ονομάστηκε σύριγγα απο το όνομα της νύμφης, στα αρχαία ελληνικά σύριγξ.

ΑΤΡΟΠΙΝΗ

Το φυτό πήρε το όνομα της απο την Άτροπο, η οποία ήταν μια απο τις τρεις Μοίρες. Ο ρόλος της ήταν ο πιο σκληρός και απο τις τρεις, ήταν εκείνη που έκοβε το νήμα της ζωής. Τα ονόματα που δίνονταν στα φυτά δεν ήταν τυχαία, σύμφωνα με ιδιότητες του φυτού συσχετιζόταν με ένα πρόσωπο της μυθολογίας και έπαιρναν το όνομα του. Έτσι και η ατροπίνη συσχετίστηκε με την Άτροπο λόγω της ιδιότητας της να είναι επικίνδυνη για την υγεία του ανθρώπου αν δεν ξέρει να τη διαχειριστεί.

Η Ατροπίνη ονομάζεται επίσης “bella donna”, δηλαδή όμορφη κυρία, γιατί, την εποχή της Αναγέννησης, πολλές Ιταλίδες συνήθιζαν να βάζουν λίγο απο τον χυμό της στα μάτια τους, ούτως ώστε να διαστέλλεται η κόρη και να είναι πιο ελκυστικές. Σήμερα χρησιμοποιείται απο τους οφθαλμίατρους ώστε να μπορούν να εξετάσουν με περισσότερη ευκολία τη κόρη του ματιού.

ΚΑΠΑΡΗ

Η κάπαρη ήταν αγαπημένο έδεσμα απο τα αρχαία χρόνια μέχρι σήμερα. Ο Θεόφραστος υποστηρίζει πως η άγρια κάπαρη είναι καλύτερης ποιότητας απο αυτή που καλλιεργείται. Λέγεται πως η ζήτηση της κάπαρης ήταν τόσο που η Φρύνη, πριν την ερωτευτεί ο Πραξιτέλης, συντηρούσε τον εαυτό της με το να συλλέγει και να πουλά κάπαρη.

εικόνα 15: Ο Πάνας και η Σύριγγα, Jean François de Troy

ΜΑΝΙΤΑΡΙΑ

Οι αρχαίοι θεωρούσαν τα μανιτάρια ως τεχνάσματα της φύσης και τους ήταν αδιανόητος ο τρόπος που φύτρωναν με τόσο αιφνιδιαστικό τρόπο. Πολλοί αρχαίοι συγγραφείς αναφέρονται στα μανιτάρια. Ο Όμηρος τα χαρακτήριζε ως ένωση ουρανού και γης. Ο Αθηναίος συσχέτιζε το μέγεθος και τη συχνότητα εμφάνισης διαφόρων ειδών μανιταριών ανάλογα με τον αριθμό και τη δύναμη των κεραυνών. Ο Διοσκουρίδης κατατάσσει τα μανιτάρια σε δηλητηριώδη και βρώσιμα. Δηλητηριώδη θεωρούσε αυτά που ήταν κοντά σε σκουριασμένα καρφιά ή σε φωλιές φιδιών.

ΛΩΤΟΦΑΓΟΙ

Ο Όμηρος δίνει σε αυτό το φυτό τον τίτλο, “ο καρπός της λήθης” και το επεξηγεί σε ένα μύθο περιπλάνησης του Οδυσσέα. Σε μια απο τις περιπλανήσεις του Οδυσσέα και των ναυτών του, έφτασαν στο νησί των Λωτοφάγων. Οι ναύτες περιπλανώμενοι στο εσωτερικό του νησιού για να βρουν τροφή, συνάντησαν τους κάτοικους του νησιού. Οι ντόπιοι τους πρόσφεραν το καρπό αυτού του φυτού, οι ναύτες δοκιμάζοντας το καρπό αυτό ξέχασαν όλους τους καημούς τους. Με τον καρπό της λήθης ξέχασαν και τις πατρίδες τους. Ο Οδυσσέας αναγκάστηκε να τους δέσει στα κουπιά ώστε να τους πείσει να φύγουν και να προσπαθήσουν ξανά να επιστρέψουν στη πατρίδα τους. Πολλοί αρχαίοι συγγραφείς περιγράφαν το φυτό αυτό αλλά καμία περιγραφή δεν συμπίπτει με την άλλη.

ΑΠΗΓΑΝΟΣ

Στους Δειπνοσοφιστές του Αθηναίου, αναφέρει ότι ο Κλέαρχος, τύραννος στην Ηράκλεια του Εύξεινου Πόντου, είχε τη συνήθεια να δηλητηριάζει τους ανυποψίαστους ευγενείς και αξιωματούχους που τον επισκέπτονταν στα ανάκτορα του με δηλητήρια που ο ίδιος παρασκεύαζε και να ξεκαρδίζεται στα γέλια βλέποντας τους να πεθαίνουν. Τα θύματα όμως υποκρίνονταν το θάνατο τους, αφού ξέροντας τις προθέσεις του, έτρωγαν πριν παρουσιαστούν μπροστά του, απήγανο. Ο απήγανος είχε αποδεδειχθεί ως αντίδοτο στα δηλητήρια. Πολλοί λόγιοι ταύτιζαν τον

απήγανο με το περίφημο μώλυ του Ομήρου. Το φυτό που έφαγε ο Οδυσσέας και προστατεύτηκε απο τα μάγια της Κίρκης και δεν μεταμορφώθηκε σε γουρούνι, όπως οι σύντροφοι του.

ΣΙΝΑΠΙ

Οι αρχαίοι Έλληνες ήξεραν την επιθετική φύση του σιναπόσπορου. Αυτό δηλώνει η ενέργεια του Μέγα Αλέξανδρου που έστειλε ένα σακί με σιναπόσπορους στο Πέρση Βασιλιά Δάρειο Γ', ως απάντηση στην αποστολή ενός τσουβαλιού με σουσάμι. Ο Πέρσης Βασιλιάς με αυτή του κίνηση, θέλησε να δείξει τον μεγάλο αριθμό στρατιωτών που διέθετε, ενώ ο Μέγα Αλέξανδρος ήθελε να δείξει ότι μπορεί να ήταν πιο λίγος αλλά ήταν πιο μαχητικοί.

ΑΣΠΡΟ ΑΣΤΡΑΚΙ

Το αστράκι σύμφωνα με τους αρχαίους φύτευσε απο τα δάκρυα της Θεάς του έναστρου ουρανού Αστερέας όταν έβλεπε κάτω στη γη και δεν έβλεπε πουθενά άστρα. Οι αρχαίοι το φυτό αυτό το έλεγαν επίσης ορνιθόγαλα, παρουσιάζοντας έτσι το λευκό χρώμα των λουλουδιών του ως κάτι σεμνό και πολύτιμο. Τα λουλούδια αυτά τα χρησιμοποιούσαν σε στεφάνια για γαμήλιες τελετές.

ΚΡΙΤΑΜΟΣ

Όσο περίεργο και να φαίνετε το φυτό αυτό είναι υπεύθυνο για την ονομασία ενός απο τους δήμους της Αθήνας, της Εκάλης. Σε μια απο τις αποστολές του Θησέα ήταν να σκοτώσει ένα άγριο ταύρο που προκαλούσε μόνο καταστροφές. Στη πορεία προς το Μαραθώνα ξέσπασε θύελλα και ο ήρωας έμεινε το βράδυ στη καλύβα μιας γριούλας, την Εκάλης. Η Εκάλη τον τάισε ψωμί, ελιές και κρίταμο. Την επόμενη μέρα ο Θησέας κατέφερε να σκοτώσει τον ταύρο και πίστευε πως για αυτό ευθυνόταν η δυναμωτική τροφή που του έδωσε η Εκάλη. Την επόμενη μέρα πέρασε να την ευχαριστήσει αλλά είχε πεθάνει, έτσι έδωσε το όνομα της σε ένα δήμο της Πόλης του. Οι αρχαίοι το ονόμασαν κρήθμον λόγω της ομοιότητας των σπόρων του με το κριθάρι. Θεωρούσαν ότι ήταν φαρμακευτικό φυτό που βοηθούσε στη δυσουρία και τον ίκτερο.

ΣΚΙΛΛΑ, ΑΣΚΕΛΛΑ Η΄ ΜΠΟΤΣΙΚΑ

Σε αρχαία κείμενα υπάρχουν αναφορές ότι στην εξώθυρα του Πυθαγόρα υπήρχε πάντοτε καρφωμένος βολβός της σκίλλας. Ο Διοσκουρίδης στο Περί Ύλης Ιατρικής, το παρουσιάζει ως θεραπευτικό φυτό. Οι αρχαίοι της αποδίδουν μαγικές ιδιότητες και τη χαρακτηρίζουν ως ανθεκτικό φυτό που επιβιώνει σε κάθε δυσκολία, αναφέρουν χαρακτηριστικά ότι μπορεί να ξανά φυτρώσει μετά από δύο εβδομάδες αφού την ξεριζώσουν. Την Θεωρεία αυτή υποστηρίζει και ο Θεόφραστος αναφέροντας πως ότι φυτεύεται πάνω στη σκίλλα αναπτύσσεται γρήγορα και δεν κινδυνεύει να ξεραθεί. Αυτές οι προκαταλήψεις συνέχισαν να υπάρχουν μέχρι και πρόσφατα, την σκίλλα την έφερνε στο σπίτι την Πρωτοχρονιά ο νοικοκύρης, την κτυπούσε απαλά “για το καλό” στο κεφάλι των συγγενών του και μετά την κρέμαγε ψηλά, για να προστατεύει το σπίτι από τη βασκανία και τα κακά δαιμόνια.

ΑΓΡΙΟ ΣΠΑΡΑΓΓΙ

Το άγριο σπαράγγι ήταν αφιερωμένο στη Θεά Αφροδίτη γιατί όπως είχαν παρατηρήσει οι αρχαίοι είχε αφροδισιακές ιδιότητες. Σε αυτό αναφέρονται και ο Πλίνιος, ο Θεόφραστος και ο Διοσκουρίδης.

ΛΥΚΙΣΚΟΣ

Οι αντιαφροδισιακές ιδιότητες αυτού του φυτού ήταν γνωστές από την αρχαιότητα. Αυτό εξηγεί και την εκτεταμένη καλλιέργεια του στους κήπους μοναστηριών ούτως ώστε οι μοναχοί να απαλλάσσονται από την ερωτική επιθυμία.

ΚΡΟΚΟΣ

Οι βαφικές ιδιότητες του φυτού ήταν γνωστές από την αρχαιότητα, κάτι το οποίο αποδεικνύεται με τον χαρακτηρισμό του Ομήρου στην Ιλιάδα προς τη Θεά της Αυγής, Ηώ, ως “κροκόπεπλο”. Ωστόσο γνώριζαν και τις θεραπευτικές του ιδιότητες, ο Ιπποκράτης την συνιστούσε για τη θεραπεία τραυμάτων. Επίσης ο Διοσκουρίδης ανέφερε ότι ο κρόκος διαθέτει χωνευτικές, διουρητικές και μαλακτικές ιδιότητες. Υποστήριζε

πως τα ροφήματα που γίνονται απο το κρόκο κάνουν καλό στα εσωτερικά όργανα, ενώ αν το αναμίξεις με κρασί μπορεί να σε προστατέψει απο τη μέθη.

ΑΝΤΡΑΚΛΑ -ΓΛΥΣΤΙΡΙΔΑ

Ένα ακόμη φυτό που ανήκει στη θεραπευτικό οπλοστάσιο του Ιπποκράτη, του Γαληνού και του Διοσκουρίδη. Σύμφωνα με τον πρώτο, το φυτό αυτό βοηθούσε σε γυναικολογικές παθήσεις, ενώ ο Γαληνός τη πρότεινε για τον πονόδοντο. Ο Διοσκουρίδης τονίζει την ικανότητα της να επουλώνει τις πληγές, και να θεραπεύει τους πονοκέφαλους και τις καούρες του στομάχου, να προστατεύει απο τις μολύνσεις του ουροποιητικού και πολλά άλλα ακόμα. Μια παρατήρηση του Διοσκουρίδη, ότι καταπραΰνει την ερωτική ορμή, έκανε πολλούς ανθρώπους να το αποφεύγουν. Εξάλλου και το ίδιο της το όνομα το δηλώνει, το “αντράκλα” προέρχεται απο το αρχαιοελληνικό όνομα “ανδράχνη”.

ΔΙΚΤΑΜΟΣ

Το φυτό αυτό πήρε το όνομα του απο το βουνό της Δίκτης, όπου και ευδοκιμούσε σε αφθονία. Σύμφωνα με τον Διοσκουρίδη, το Θεόφραστο, τον Πλίνιο, τον Κικέρων και πολλούς άλλους συγγραφείς, το δίκταμο μπορεί να γιατρέψει τις πληγές. Τη θεωρεία αυτή ενισχύει και ο μύθος που έγραψε ο Βιργίλιος στην Αινειάδα, ότι η Θεά Αφροδίτη χρησιμοποίησε αυτό το φυτό με τα πορφυρά άνθη και τα χνουδωτά φύλλα για να θεραπεύσει τον πληγωμένο γιό της Αινεία.

ΘΥΜΑΡΙ

Το θυμάρι θεωρείτο απο την αρχαιότητα ως εξαιρετικό μπαχαρικό για να γίνονται πιο εύγεστα τα φαγητά. Ωστόσο αποτελούσε και ένα σύμβολο ανδρείας. Όπως είναι φυσικό αφού είναι αρωματικό φυτό, είναι αφιερωμένο στη Θεά Αφροδίτη και πίστευαν ότι είναι αφροδισιακό. Μια απόδειξη για τη θεωρεία αυτή, ήταν ο Τύραννος των Συρακουσών, ο Διόνυσος ο Πρεσβύτερος, ο οποίος διοργάνωνε συμπόσια και έβαζε σε όλα τα μέρη του σπιτιού του Θυμάρι ούτως ώστε να προκαλέσει την ερωτική διάθεση των καλεσμένων του.

ΔΥΟΣΜΟΣ - ΜΙΝΘΑ

Ο μύθος σχετικός με την Μίνθα ή Μύρρα (μέντα) είναι αυτός που η Θεά Δήμητρα εκδικείται την νεαρή γυναίκα και την μεταμορφώνει σε δέντρο γιατί πρόσβαλε την Περσεφόνη. Η Μίνθα ως παλλακίδα του Θεού Άρη ισχυριζόταν ότι ήταν πιο όμορφη και ποθητή από την Περσεφόνη, τη νόμιμη γυναίκα του Άρη. Η Θεά Δήμητρα τότε μεταμόρφωσε την βλάστηση αντίζηλο του παιδιού της σε ένα φυτό γεμάτο αντιθέσεις σύμφωνα με τον Marcel Detienne. Είχε αφροδισιακές ιδιότητες αλλά ήταν άκαρπο, στείρο. Η προστάτιδα του γάμου μεταμόρφωσε τη γυναίκα αυτή που φέρθηκε με υβριστικό τρόπο προς τον ιερό αυτό θεσμό, σε κάτι ασήμαντο, σε κάτι που δεν μπορούσε να αποδώσει καρπούς. Η Μίνθα ως ερωμένη μπορεί να προκαλέσει τον ερωτικό πόθο αλλά μόνο η νόμιμη σύζυγος, η Περσεφόνη, κόρη της Θεάς της γεωργίας μπορεί να καρποφορήσει και να προσφέρει διαδόχους. Η Μίνθα ως μυρωδικό μπορεί να προσφέρει μόνο μυρωδιά, ενώ η Περσεφόνη ως δημητριακό μπορεί να προσφέρει καρπούς.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΙΝΘΑΣ ΜΕ ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ

	ΜΙΝΘΑ	ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ (+ΔΗΜΗΤΡΑ)
ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ	παλλακίδα	νόμιμη σύζυγος (κόρη + μητέρα)
ΦΥΤΙΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ	μέντα	δημητριακά

Μια παραλλαγή του μύθου είναι ότι ο Άδης μεταμόρφωσε τη γυναίκα αυτή σε φυτό αφού την σκότωσε η Θεά Δήμητρα λόγω της υβριστικής της συμπεριφοράς. Υπάρχουν διάφορες παραλλαγές του θανάτου της, στη μία παρουσιάζεται να διαμελίζεται από την Θεά Δήμητρα και στην άλλη να ποδοπατείτε από αυτή μετατρέποντας την σε σκόνη - τη μέντα. Και στις δύο περιπτώσεις εμφανίζεται ο Άδης και μεταμορφώνει

το νεκρό σώμα της παλλακίδας σε ένα ευωδιαστό φυτό. Για αυτό και είναι αφιερωμένο το φυτό αυτό στον βασιλιά του κάτω κόσμου.

Το όνομα Μέντα είναι λατινικό και προέρχεται απο την αρχαιοελληνική λέξη Μίνθη, το όνομα της Παλλακίδας του Άδη. Σήμερα συναντάμε το φυτό αυτό και με την ονομασία Δυόσμος.

Χρησιμοποιείται ως αρωματικό στη μαγειρική, την οινοποιία και στην φαρμακοποιία. Οι αρχαίοι Έλληνες το χρησιμοποιούσαν ως αρωματικό επίσης για τη μαγειρική και υγιεινή τους. Ο Ιπποκράτης και ο Γαληνός αναφέρουν ότι ήταν ιδανικό για να θεραπεύσει την δυσπεψία, τις νευρικές διαταραχές, τον ίλιγγο, την αϋπνία, τη γαστρίτιδα, το βήχα, το κρυολόγημα, το πονόλαιμο και τους σπασμούς. Επίσης σύμφωνα με τους αρχαίους αυτό το φυτό επενεργεί καταστροφικά στην έκκριση σπέρματος και ότι αντιμάχεται το θάρρος και την ανδρεία.

4.2.1. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΜΥΡΩΔΙΚΩΝ ΣΤΟΥΣ ΜΥΘΟΥΣ

Το καλοκαίρι είναι η εποχή της Θεάς Αφροδίτης, είναι η εποχή που είναι γεμάτη ερωτισμό. Τα ιερά φυτά της, τα μυρωδικά ευδοκιμούν και σκορπίζουν μια υπέροχη μυρωδιά στην ατμόσφαιρα, μια μυρωδιά που ξυπνά πόθους. Τα μυρωδικά είναι ένα δώρο της άγριας φύσης στον άνθρωπο. Στα τέλη του 7ου αιώνα τα μυρωδικά στην Ελλάδα έχουν τριπλή χρήση, χρησιμοποιούνται ως καρύκευμα, ως εργαλείο σε θρησκευτικές τελετές και ως εργαλείο που ξυπνά τον ερωτισμό.

Ο μύθος της μεταμόρφωσης της Λευκοθόης τονίζει την σχέση των μυρωδικών με τον ήλιο και την αφθαρσία. Σύμφωνα με το μύθο η Θεά Αφροδίτη θέλησε να εκδικηθεί το Θεό Ήλιο που πρόδωσε την απιστία της με τον Άρη στο σύζυγο της, Ήφαιστο. Τον έκανε λοιπόν να ερωτευτεί τη Λευκοθή, κόρη του βασιλιά των Πέρσων, τον Όρχαμο. Ο Όρχαμος οργίστηκε όταν έμαθε το δεσμό της κόρης του με τον Θεό την έκρυψε σε ένα λάκκο και την σκέπασε με άμμο. Όταν την βρήκε ο Ήλιος ήταν πολύ αργά, οι ακτίνες του δεν μπορούσαν να της προσφέρουν ζωή. Τότε ο Θεός της έδωσε την υπόσχεση ότι θα ανέβει στον ουρανό και την έλυνε με ένα ευωδιαστό νέκταρ. Το άψυχο σώμα της νεαρής έλιωσε και εξαπλώθηκε στη γη το άρωμα της. Στο ίδιο σημείο βλάστησε ένας μίσχος λιβανιού. Ενώ ο πατέρας της την κρύβει απο τις ακτίνες του ήλιου και την καταδικάζει σε σήψη και τη δυσωδία, ο ήλιος της πρόσφερε την

αφθαρσία, την μεταμορφώνει σε ένα μυρωδικό φυτό που μοσχοβολάει. Απο τότε οι δύο εραστές ήταν αχώριστοι και τα μυρωδικά έγιναν το σύμβολο που ενώνει το κάτω με το πάνω.

Όταν υπάρχει ξηρή γη είναι ευωδιαστή γιατί απουσιάζει απο αυτή το υγρό στοιχείο που είναι παράγοντας σήψης. Αυτό πίστευε και ο Θεόφραστος (περί Οσμών) και ο Πλούταρχος και ο Ηρόδοτος. Όταν κάτι είναι ξηρό, δεν πρόκειται να υποστεί σήψης, αναδύει μια ωραία μυρωδιά, και ο θάνατος θα αργήσει να το κυριαρχήσει.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΟΥΣΙΑ Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ

ΗΛΙΟΣ	
+	-
Ξηρό	Υγρό
Ζεστό	Κρύο
Αφθαρσία	Φθαρτότητα
Οσμές ευωδιαστές	Οσμές σήψης

Στο πιο πάνω πίνακα παρουσιάζεται η σχέση κάποιου αντικειμένου, στη δική μας περίπτωση η γη και τα χαρακτηριστικά της σχέσης αυτής. Όταν ένα αντικείμενο δεν φωτίζεται απο τον ήλιο κυριαρχεί το κρύο, το αντικείμενο είναι υγρό, αρχίζει να αποσυντίθεται , το κυριαρχεί μια οσμή σαπίλας. Αντίθετα όταν το αντικείμενο προσεγγίζετε απο τον ήλιο τότε κυριαρχεί η ζέστη, το αντικείμενο είναι ξηρό, είναι άφθαρτο και εκπέμπει ευωδιαστές οσμές.

Ένα παράδειγμα φυτού που αντιπροσωπεύει το υγρό και σάπιο είναι το κουκί και για αυτό συσχετίστηκε με το Θάνατο και τη σήψη. Το κουκί θεωρείτο ως μέσο επικοινωνίας του κόσμου των νεκρών με τον κόσμο των ανθρώπων. Αντίθετα, τα μυρωδικά αντιπροσωπεύουν το ξηρό και ευωδιαστό. Το κουκί όπως και τα μυρωδικά εγκαθιδρύουν μια επικοινωνία μεταξύ δύο κόσμων, σύμφωνα με τον Marcel Detienne, μόνο που το κουκί συνδέει τους νεκρούς με τους θνητούς, ενώ τα μυρωδικά συνδέουν τους Θεούς με τους θνητούς. ενώ τα μυρωδικά ανήκουν στη κατη-

γορία του ξηρού.

Τα μυρωδικά είναι η επικοινωνία του κόσμου των ανθρώπων με τον κόσμο των Θεών. Ο Θεόφραστος στο έργο του Περί Ευσεβείας, υποστηρίζει ότι πριν εισαχθούν τα μυρωδικά στην Ελλάδα, στις Θυσίες έκαιγαν Θαμνώδη είδη που είχαν μια ευωδία. Σύμφωνα με τους ανθρώπους, το τελετουργικό της θυσίας είναι η ένωση του ουρανού με τη γη. Το φθαρτό κρέας τρέφει του θνητούς ενώ η μυρωδιά τους αθάνατους θεούς. Τα μυρωδικά ενώνουν τους Θεούς με τους ανθρώπους γιατί η μυρωδιά τους καλεί τους θεούς να έρθουν κοντά στον άνθρωπο. Η Σμύρνα και τα μυρωδικά εκτός από το τελετουργικό θυσίας, παρουσιάζονται να χρησιμοποιούνται και στη τελετή του γάμου με διαφορετικό απώτερο σκοπό. Στη τελετουργία της Θυσίας η μυρωδιά των μυρωδικών υψώνετε ψηλά προς τους θεούς και τους καλεί να πλησιάσουν το δείπνο των ανθρώπων, συνδέει τους δύο κόσμους, τον πάνω με τον κάτω. Η μυρωδιά στην προκειμένη περίπτωση κινείται στον κατακόρυφο άξονα, από τον κόσμο των θνητών που είναι αφιερωμένος στο θάνατο, τη δυσωδία και τη σήψη, προς τον ευωδιαστό και λαμπρό κόσμο των αθάνατων Θεών. Στη περίπτωση της τελετής του γάμου, τα μυρωδικά χρησιμοποιούνται για τις αφροδισιακές τους ιδιότητες, το άρωμα τους προκαλεί το πλησίασμα των δύο φύλων. Η μυρωδιά κινείται στον οριζόντιο άξονα και προκαλεί την έλξη και την αναπόφευκτη ένωση των αντρών και των γυναικών.

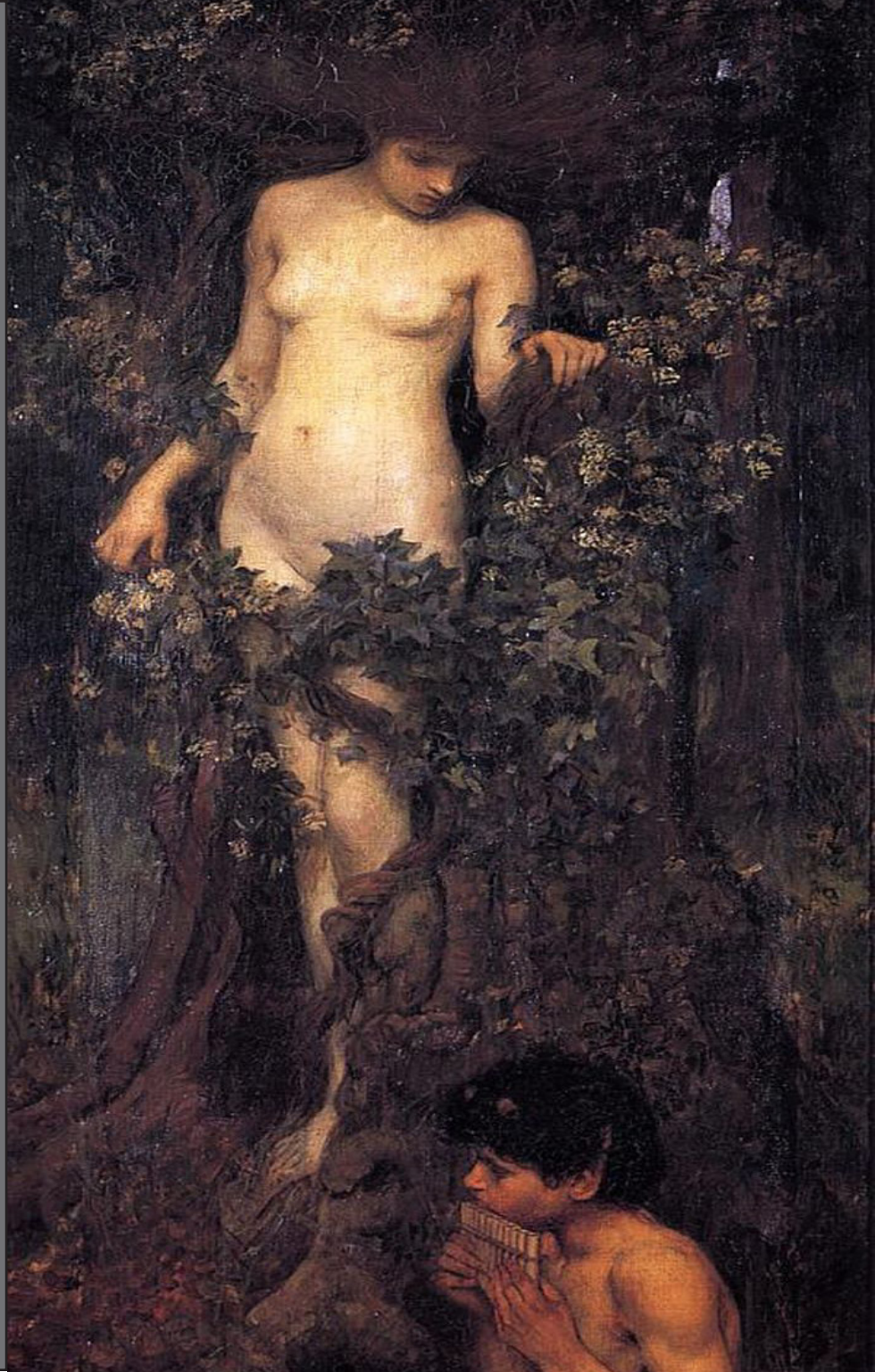
4.3. ΙΕΡΑ ΔΕΝΤΡΑ

“δεν χρειάζεται να μείνουμε πολύ μέσα στο δάσος για να νιώσουμε την αγχώδη αίσθηση ότι ” πηγαίνουμε όλο και βαθύτερα” μέσα σε ένα απέραντο κόσμο. Σύντομα, αν δεν ξέρουμε που πηγαίνουμε, δεν ξέρουμε πια που βρισκόμαστε”. Bachelard

Πολλές φορές προκαλούσε φόβο η βλάστηση, ανάλογα με τη μορφή με την οποία εκδηλωνόταν. Το δάσος για παράδειγμα, μια μεγάλη έκταση που αποτελείται από δέντρα και φυτά, χωρίς τη παρουσία του ανθρώπου και του πολιτισμού, θεωρείτο ότι έκρυβε απειλές και απρόβλεπτους κινδύνους. Μόνο όταν η έκταση του δάσους ήταν περιορισμένη θεωρείτο ως ένας ασφαλής τόπος με θετικά νοήματα, τέτοια τοπία ήταν τα ιερά άλση.

Τα ιερά δάση ήταν τα άλση που δημιουργούσαν οι αρχαίοι Έλληνες με διάφορα είδη δέντρων προς τιμή των Θεών. Τα δέντρα αυτά ήταν ιερά και οι άνθρωποι απαγορευόταν να τα βλάψουν με οποιοδήποτε τρόπο γιατί υπήρχαν κυρώσεις. Ένα από τα δημοφιλέστερα ιερά δάση της αρχαιότητας είναι αυτό που δημιούργησε ο Ηρακλής προς τιμή του πατέρα του, Θεού Δία, η Άλτις της Ολυμπίας.

Τη σημαντικότητα των δέντρων για τους αρχαίους Έλληνες, εκτός από τη δημιουργία των ιερών αλσών, τονίζει και το γεγονός της προσωποποίησης των Δέντρων μέσω των Νυμφών. Οι Νύμφες ήταν μαγικά όντα με ανθρώπινη μορφή που προστάτευαν τα στοιχεία της φύσης. Χωρίζονται σε τέσσερεις κατηγορίες, στις νύμφες της θάλασσας, των βουνών, των δασών και των ποταμών. Οι νύμφες της θάλασσας κατοικούσαν στη θάλασσα και χωρίζονταν σε Ωκεανίδες, με τη μορφή γοργόνας, και Νηρηίδες, με τη μορφή γυναίκας. Οι νύμφες των βουνών ονομάζονταν Ορειάδες, κατοικούσαν και προστάτευαν τα Όρη και χωρίζονταν σε Κιθαιρωνίδες, Ελικωνιάδες και Δικταίες. Οι νύμφες των δασών, κατοικούσαν και προστάτευαν τα δέντρα και χωρίζονταν σε Δρυάδες και Αμαδρυάδες. Οι δρυάδες κατοικούσαν απλά στα δέντρα και ήταν αθάνατες, ενώ οι Αμαδρυάδες ήταν η ψυχή του δέντρου, πέθαιναν όταν πέθαινε και το δέντρο και αντίστοιχα το δέντρο άρχιζε να μεγαλώνει όταν ξεκινούσε η ζωή μιας νύμφης. Η δυσδιάστατη υπόσταση τους συμπεραίνεται και από το όνομα τους, το οποίο σήμαινε γυναίκα και δέντρο ταυτόχρονα.

εικόνα 16: Αμαδρυάδα, John William Waterhouse

εικόνα 17: Ωκεανίδα, John William Waterhouse

εικόνα 18: Νηρηίδες, Gustave Doré

Τέλος οι νύμφες των ποταμών, των λιμνών και των πηγών, ονομάζονταν Ναϊάδες, κατοικούσαν και προστάτευαν το γλυκό νερό και όταν στέρευε το νερό της πηγής που κατοικούσαν, πέθαιναν και αυτές.

Μερικές απο τις νύμφες που παρουσιάζονται μέσα σε μύθους είναι:

- Η Αίγειρος (ή Αιγείρα) ήταν η Νύμφη της Λεύκας
- Η Αμπελος, η Νύμφη της Αμπέλου
- Η Βαλανίς (ή Βάλανος), η Νύμφη της Βελανιδιάς
- Η Κάρυα (ή Καρία), η Νύμφη της Καρυδιάς; ή της Αμυγδαλιάς;
- Η Κρανεία (ή Κρανία), η Νύμφη της Κρανιάς
- Η Μορέα (ή Μορία), η Νύμφη της Μουριάς και της Άγριας Ελιάς
- Η Πτελέα, η Νύμφη της Φτελιάς, και
- Η Συκή, η Νύμφη της Συκιάς

Εκτός απο τα δέντρα που θα αναφέρουμε πιο κάτω, υπάρχουν και κάποια δέντρα που υπήρχαν στην αρχαιότητα και ήταν αφιερωμένα σε κάποια θεότητα. Ωστόσο δεν υπάρχει κάποια άλλη αναφορά για αυτά, κάποιοι μύθος που να αναφέρει τη προέλευση τους. Αυτά ήταν:

- Η Ακακία, Ιερό δέντρο της Αρτέμιδος
- Η Ερείκη, Ιερό δέντρο της Αφροδίτης και του Άδωνη
- Ο Κέδρος, Ιερό δέντρο της Αρτέμιδος και της Νύμφης Αίας
- Η Κυδωνιά, Ιερό δέντρο της Αφροδίτης
- Η Λεβάντα, Ιερό δέντρο της Εκάτης και του Κρόνου
- Η Οξυά, Ιερό δέντρο της Αρτέμιδος
- Το Πουρνάρι, Ιερό δέντρο του Δία, της Αθηνάς, της Ρέας και της Νύμφης Βαλανίς
- Η Σημύδα, Ιερό δέντρο της Αθηνάς
- Το Σφενδάμι, Ιερό δέντρο του Άρη
- Ο Σχοίνος, Ιερό δέντρο του Δία
- Η Φλαμουριά, Ιερό δέντρο του Ποσειδώνα, του Άρη και του Ουρανού
- Η Φουντουκιά, Ιερό δέντρο της Αρτέμιδος και του Ερμή.
- Η Αγγελική, Ιερό δέντρο της Αφροδίτης

εικόνα 19: ο Ύγλας και οι Ναϊάδες, John William Waterhouse

ΣΥΚΙΑ

Στην αρχαιότητα, οι άνθρωποι πίστευαν ότι ένα ελιόδεντρο, ένα αμπέλι, μια συκιά και ένα πηγάδι με νερό ήταν αρκετά για να έχεις ένα ολοκληρωμένο σπίτι και μια ευτυχισμένη ζωή.

Η συκιά αναφέρεται σε έργα του Θεόφραστου, του Αθηναίου, του Παυσανία και του Πλούταρχου. Ήταν αφιερωμένη στο Θεό Διόνυσο και στη Θεά Ήρα και υπάρχουν δύο μύθοι σχετικοί με την προέλευση της. Στο πρώτο μύθο αναφέρεται ότι η συκιά ήταν δώρο της Θεάς Δήμητρας προς το βασιλιά της Ελευσίνας, που τη φιλοξένησε όντας μεταμορφωμένη σε γριά, τον καιρό που έψαχνε τη κόρη της, Περσεφόνη. Εκτός λοιπόν από την ελιά, η συκιά είναι ακόμη ένα δέντρο που φύτρωσε για πρώτη φορά στην Αττική και είχε την αποκλειστικότητα της. Ίσως για αυτό οι ελιές, τα σταφύλια και τα σύκα ήταν οι δημοφιλέστερες τροφές των Αθηναίων.

Στο δεύτερο μύθο η συκιά είναι το φυτό που δημιουργήθηκε από τη μεταμόρφωση του τιτάνα Συκεύς από τη μητέρα του γαία για να γλιτώσει από το κυνηγητό του Δία. Ο ίδιος μύθος έχει ως παραλλαγή πως η Γαία κρύφτηκε μέσα σε μια συκιά από τον γιό της Συκεύς, όταν την κυνηγούσε ο Δίας. Η νύμφη του φυτού που προστατεύει το δέντρο αυτό ονομάζετε Συκή.

ΚΑΡΥΔΙΑ

Η καρυδιά αναφέρεται στα έργα του Θεόφραστου, του Πλίνιου του Στέρβιου και του Αθηναίου. Σύμφωνα με το μύθο η καρυδιά είναι η μεταμόρφωση της Καρυάς, κόρης του Λακεδαιμόνα βασιλιά Δίονα και της Ιφιθέας, από το Θεό Διόνυσο. Σε ένα από τα ταξίδια του ο Θεός του κρασιού πέρασε από το ανάκτορο του Δίονα, όπου και ερωτεύτηκε την Καρύα. Οι αδελφές της Καρυάς προσπάθησαν να εμποδίσουν αυτή την ένωση και ο Θεός Διόνυσος εξοργισμένος τις μεταμόρφωσε σε πέτρες, ενώ την αγαπημένη του τη μεταμόρφωσε σε Καρυδιά.

ΜΗΛΙΑ

Το νησί Μήλος είναι αφιερωμένο στη Θεά Αφροδίτη. Πήρε το όνομα του από το δέντρο της μηλιάς το οποίο ήταν αφιερωμένο στη Θεά γιατί

ήταν πρωταγωνίστρια σε 2 μύθους που αφορούσαν το δέντρο αυτό και τον καρπό του. Προστάτιδες της Μηλιάς ήταν οι Μελίδες νύμφες.

Το μήλο παρουσιάζεται σε δύο δημοφιλής μύθους, ο ένας εξηγεί την προέλευση του και ο άλλος το παρουσιάζει ως το αντικείμενο που προκάλεσε τον Τρωικό πόλεμο.

Σύμφωνα με το πρώτο μύθο, η μηλιά δημιουργήθηκε από τη Θεά Αφροδίτη που μεταμόρφωσε τον φίλο του Άδωνη, Μήλο, σε δέντρο. Ο Μήλος δεν άντεξε την απώλεια του καλού του φίλου Άδωνη και θέλησε να αυτοκτονήσει. Η Αφροδίτη που αγαπούσε τόσο πολύ τον Άδωνη, τον λυπήθηκε και τον μεταμόρφωσε σε δέντρο.

Ο άλλος μύθος που πρωταγωνιστούσε το μήλο είναι αυτός που εξιστορεί την αρχή του πολέμου της Τροίας. Ο μύθος ξεκινάει από το γάμο της Θέτιδας και του Πηλέα. Τον γάμο αυτό προκάλεσε ο Θεός Δίας γιατί όντας ερωτευμένος με τη Θέτιδα, πληροφορήθηκε από την Θέμιδα ή τον Προμηθέα πως το παιδί της θα γινόταν σπουδαιότερο από τον πατέρα του. Θέλοντας να αποφύγει να κάνει παιδί μαζί της ο Δίας, κανόνισε η νεαρή κοπέλα να παντρευτεί κάποιον άλλο. Στο γάμο ήταν καλεσμένοι όλοι οι Θεοί εκτός της Έριδας, στην οποία απαγόρευσε ο Δίας να παρευρεθεί, γιατί προκαλούσε τη διχόνοια. Η Εριδα αποφάσισε να σπείρει το πανικό και με την απουσία της, έταξε λοιπόν στο χώρο πριν φύγει ένα χρυσό μήλο που έγραφε επάνω, “ προς την ομορφότερη”. Το μήλο το διεκδίκησαν η Ήρα η Αθηνά και η Αφροδίτη, κανείς όμως Θεός δεν μπορούσε να επιλέξει μια από αυτές. Τότε ο Δίας έ χρησε ως κριτή τον Πάρη, πρίγκιπα της Τροίας. Οι Θεές του πρότειναν διάφορα δώρα για να επηρεάσουν την κρίση του. Η Αθηνά του πρόσφερε σοφία και επιδεξιότητα στη μάχη, η Ήρα ηγετικές ικανότητες και η Αφροδίτη την αγάπη της ομορφότερης γυναίκας του κόσμου, της ωραίας Ελένης. Ο Πάρης πρόσφερε το μήλο στην Αφροδίτη και αυτή του πρόσφερε την ωραία Ελένη που ήταν παντρεμένη με το Σπαρτιάτη βασιλιά Μενέλαο. Η προβλητική αρπαγή της γυναίκας του Μενέλαου από τον Πάρη προκάλεσε τον Τρωικό πόλεμο με αποτέλεσμα να πετύχει το σχέδιο της Έριδας και να σκορπιστεί παντού διχόνοια και καυγάδες.

ΜΟΥΡΙΑ

Ήταν το ιερό δέντρο της Αθηνάς και του Ερμή ενώ η Νύμφη του δέντρου αυτού ήταν η Μορέα. Αναφέρεται σε αυτό ο Οβίδιος στις Με-

ταμορφώσεις και ο Αθηναίος στους Δειπνοσοφιστές. Σύμφωνα με τον μύθο λοιπόν, η μαύρη μουριά προήλθε από την άσπρη μουριά όταν βάφτηκε με το αίμα δύο ερωτευμένων του Πύραμου και της Θίσβης. Το ζευγάρι αυτό ζούσε ένα απαγορευμένο έρωτα, οι γονείς τους δεν τους επέτρεπαν να παντρευτούν με αποτέλεσμα να θέλουν να κλεφτούν. Έδωσαν ραντεβού λοιπόν σε μια άσπρη μουριά που βρισκόταν έξω από την πόλη. Όταν έφτασε εκεί ο Πύραμος είδε την εσάρπα της αγαπημένης του στα δόντια ενός λιονταριού, νομίζοντας ότι η Θίσβη ήταν νεκρή, αυτοκτόνησε. Όταν η κοπέλα έφτασε στο σημείο συνάντησης βρήκε το νεκρό αγαπημένο της και αυτοκτόνησε και αυτή. Το αίμα των δύο ερωτευμένων έτρεξε στη ρίζα του δέντρου και από τότε οι άσπροι καρποί του έγιναν κόκκινοι.

ΜΥΡΣΙΝΗ -ΜΥΡΤΙΑ

Η Μυρτιά είναι σύμβολο του έρωτα και του γάμου. Είναι αφιερωμένη στη Θεά Αφροδίτη γιατί σκεπάστηκε με αυτό το θάμνο όταν αναδύθηκε γυμνή από τη θάλασσα. Επίσης μερικές φορές παρουσιάζετε ως σύμβολο της παρθενιάς και ιερό δέντρο της Θεάς Άρτεμης. Η Μυρτιά αναφέρεται σε έργα του Αθηναίου και του Διοσκουρίδη ως θεραπευτικό δέντρο. Ο Αθηναίος υποστηρίζει ότι όταν φοράς στεφάνι μυρτιάς προστατεύεσαι από τον πονοκέφαλο που προκαλεί το ποτό, γι' αυτό και φορούσαν όλοι στεφάνι μυρτιάς στα γλέντια. Ωστόσο τα στεφάνια μυρτιάς ήταν απαραίτητα και στις θυσίες για τους Θεούς. Ο Διοσκουρίδης μιλά για τις θαυματουργές ιδιότητες του μυρτέλαιου. Το μυρτέλαιο συλλέγεται από τους αδένες που υπάρχουν στα φύλλα του δέντρου, τους αδένες αυτούς μπορείς να τους διακρίνεις αν υψώσεις τα φύλλα στο φως, είναι μικρά στίγματα σαν να τρυπήθηκε το φύλλο πολλές φορές από βελόνα. Υπήρχε και σχετικός μύθος, με διάφορες παραλλαγές, που εξηγεί τη δημιουργία των αδένων αυτών. Το μόνο σίγουρο είναι πως ευθύνεται η Φαίδρα για το σχηματισμό των τρυπών στα φύλλα αυτού του δέντρου. Η Φαίδρα ήταν η γυναίκα του Θησέα και είχε ερωτευτεί τον γιό του Ιππόλυτο. Ήταν τόσοσ ο πόθος της για τον νέο που καθόταν με τις ώρες και των έβλεπε και τρυπούσε τα φύλλα της μυρτιάς με μια βελόνα για να ξεχνιέται. Μια παραλλαγή του μύθου, υποστηρίζει ότι οι τρύπες στα φύλλα σχηματίστηκαν από τη φουρκέτα που είχε Φαίδρα στα μαλλιά της όταν κρεμάστηκε από τα κλαδιά του δέντρου. Αιτία της

αυτοκτονίας της ήταν ο θάνατος του Ιππόλυτου εξαιτίας της. Όταν ο Ιππόλυτος δεν ενέδωσε στην πολιορκία της, η Φαίδρα εξοργίστηκε και ισχυρίστηκε στον Θησέα πως την βίασε για να τον τιμωρήσει. Ο Θησέας εξόρισε τον γιό του και αυτός στη διαδρομή για να φύγει είχε ένα ατύχημα και σκοτώθηκε. Η Φαίδρα ένιωθε ότι ευθυνόταν αυτή για το θάνατο του, οι τύψεις ήταν αβάσταχτες και αποφάσισε να αυτοκτονήσει.

ΦΙΛΛΥΡΕΑ - ΛΙΟΠΡΙΝΙ

Το δέντρο Φιλλυρέα προήλθε απο την μεταμόρφωση της Φιλλύρας. Η Φιλλύρα ήταν μια νύμφη που κατοικούσε στη Θεσσαλία και την αγάπησε ο Τίτανας Κρόνος. Όταν η Ρέα τους έπιασε στα πράσα κατά την διάρκεια της ερωτικής τους συνεύρεσης, ο Κρόνος μεταμορφώθηκε σε άλογο και έφυγε. Η Φιλλύρα γέννησε το παιδί του Κρόνου λίγους μήνες αργότερα, το παιδί αυτό είχε μια ιδιαιτερότητα, ήταν κένταυρος, δηλαδή μισό άλογο και μισός άνθρωπος, λόγω της μεταμόρφωσης του πατέρα του σε άλογο κατά τη διάρκεια της συνεύρεσης. Το παιδί αυτό ήταν ο Χείρωνας, ο ξακουστός δάσκαλος του Ιάσονα και του Αχιλλέα. Η μητέρα του, Φιλλύρα, είχε ντραπεί τόσο πολύ που γέννησε ένα κένταυρο και έτσι ζήτησε απο τον Δία να τη μεταμορφώσει σε δέντρο.

ΙΤΙΑ

Η Ιτιά είναι αφιερωμένη στις Θεές Άρτεμης, Ήρα, Δήμητρα και Εκάτη και τους ποιητές. Ο ήχος που έβγαζε ο άνεμος όταν περνούσε μέσα απο τα κλαδιά της θεωρείτο ως μια πηγή έμπνευσης για τους ποιητές. Σύμφωνα με το Θεόφραστο το δέντρο αυτό δημιουργήθηκε απο τη μεταμόρφωση των νυμφών Εσπερίδων, όταν συνάντησαν τους αργοναύτες. Η Αίγλη μεταμορφώθηκε σε ιτιά, η Ερυθεία έγινε φτελιά, η Εσπερία έγινε λεύκα.

Ωστόσο υπάρχει και άλλος μύθος για τη δημιουργία της Ιτιάς. Σε αυτό το μύθο η Ιτιά προήλθε απο τη μεταμόρφωση των νυμφών Εσπερίδων απο τους Θεούς για να τις γλιτώσουν απο τη θλίψη τους για τον αδικημένο αδελφό τους Φαέθοντα. Ο Φαέθοντας θέλοντας να αποδείξει ότι είναι γιός του Θεού Ήλιου, του ζήτησε να του δώσει το άρμα του για μια ημέρα. Το άρμα ήταν τόσο δύσκολο στο χειρισμό του που μόνο ο Ήλιος μπορούσε να το οδηγήσει. Ανένδοτος ο Φαέθοντας κατάφερε να

πείσει τον πατέρα του και ξεκίνησε τη πορεία του. Κάποια στιγμή έχασε τον έλεγχο, το άρμα πλησίασε πολύ στη γη προκαλώντας φωτιές και καταστρέφοντας τα πάντα. Τότε επέμβηκε ο Δίας και κεραυνοβόλησε το άρμα, ώστε να το ακινητοποιήσει. Ο Φαέθοντας κτυπήθηκε από τον κεραυνό και πέθανε. Οι αδελφές του οι Εσπερίδες έτρεξαν και έθαψαν τον αδελφό τους και η θλίψη τους ήταν αβάσταχτη. Οι Θεοί για να τις λυτρώσουν τις μεταμόρφωσαν σε κλαίουσες ιτιές με γερμένα τα κλαδιά τους προς τα κάτω, πενθώντας για τον αδελφό τους.

ΜΕΛΙΑ - ΜΕΛΕΓΟΣ

Οι αρχαίοι Έλληνες είχαν παρομοιάσει τα λουλούδια του Φράξου με σύννεφα πριν τη βροχή, έβλεπαν στο δέντρο αυτό την ύπαρξη μιας ουράνιας παρουσίας σε αυτό. Το ξύλο του δέντρου Φράξου ήταν τόσο σκληρό που οι αρχαίοι το χρησιμοποιούσαν για να κατασκευάζουν λόγχες και ακόντια από αυτό. Η σκληρότητα του δέντρου αυτού παρομοιάστηκε με τη σκληρότητα πολλών Θεοτήτων της εκδίκησης και έγινε το σύμβολό τους. Η Θεά Νέμεσις αλλά και οι Ερινύες κρατούσαν ένα ραβδί από ξύλο Φράξου, συμβολίζοντας την ακαμψία και σκληρότητα τους απέναντι σε αυτούς που πρέπει να τιμωρηθούν. Ήταν ιερό δέντρο της Θεάς Νέμεσις.

Η εκτίμηση που είχαν προς το ξύλο του φαίνεται από τη κίνηση του Κένταυρου Χείρωνα να δωρίσει στο γάμο του Πηλέα και της Θέτιδας ένα κομμάτι ξύλο από αυτό το ιερό δέντρο. Από το ξύλο αυτό, ο Πηλέας έφτιαξε μια λόγχη που αρχικά την κρατούσε αυτός και μετά ο γιός του, Αχιλλέας.

ΙΞΟΣ

Ο Ιξός είναι το γνωστό, με το ξένο όνομα, Γκι, σύμβολο αγάπης, ειρήνης, ευημερίας και καλοτυχίας. Ο Ιξός είναι ημιπαράσιτο φυτό που ζει εις βάρος του ξενιστή του, είτε αυτό είναι πεύκο, είτε είναι έλατο ή βελανιδιά. Τρυπά με τις ρίζες του τα κλαδιά του ξενιστή του και υποκλέπτει ανόργανα στοιχεία από αυτόν. Ωστόσο δεν το αποκαλούμε παράσιτο αλλά ημί- παράσιτο γιατί εκτός από το κακό που προξενεί έχει την ικανότητα να παράγει θρεπτικά συστατικά χάρη στη χλωροφύλλη του. Στη μυθολογία παρουσιάζεται ως το φυτό που χρησιμοποιούσε η

Περσεφόνη για να ανοίγει της πύλες του Άδη. Ο συσχετισμός του με τον Άδη οδήγησε απο τη πεποιθήση ότι ήταν φαρμακευτικό βότανο και έσωζε τους ανθρώπους απο τον κάτω κόσμο.

ΛΥΓΑΡΙΑ

Σύμφωνα με τον Πausανία η Θεά Ήρα γεννήθηκε κάτω απο μια λυγαριά. Όντας η προστάτιδα του γάμου και της αγνότητας, το ιερό της δέντρο έγινε σύμβολο των αρχών αυτών. Εκτός απο τον Πausανία, αναφορές στη λυγαριά έκαναν και άλλοι αρχαίοι συγγραφείς, όπως ο Θεόφραστος, ο Διοσκουρίδης και ο Γαληνός. Οι δύο τελευταίο αναφέρθηκαν στο φυτό μέσα απο τα Θεσμοφόρια, τη μεγάλη γιορτή για τη Θεά Δήμητρα. Στη γιορτή αυτή έπρεπε να τηρείται αυστηρή νηστεία απο της γυναίκες και αποχή απο ερωτικές επαφές. Η λυγαριά ήταν γνωστή ως καταπραϋντικό των σεξουαλικών ορέξεων γι' αυτό οι πιστές έκοβαν τα κλαδιά της και κοιμόντουσαν πάνω σε αυτά. Γι' αυτό και οι αρχαίοι Έλληνες είχαν ονομάσει την λυγαριά, "Αγνό". Μέχρι και σήμερα το φυτό έχει το ρόλο του φυτού που βοηθά τους ανθρώπους να αποφεύγουν τις σαρκικές επαφές με το να φυτεύεται στα μοναστήρια. Ωστόσο η λυγαριά είχε και άλλες χρήσεις, τα ευλύγιστα, λεπτά, ανθεκτικά κλαδιά της ήταν ιδανικά για τη δημιουργία καλαθιών και πανεριών. Ακόμη και στη μυθολογία αναφέρονται ως το μέσο να βγουν απο τη σπηλιά του κύκλωπα Πολύφημου ο Οδυσσέας και οι σύντροφοι του. Αφού τύφλωσαν το Κύκλωπα, δέθηκαν κάτω απο τα πρόβατα του με κλαδιά λυγαριάς, ξεγελώντας τον. Ο Πολύφημος άνοιξε την πύλη της σπηλιάς και προσπάθησε μόνο με την αφή να ξεχωρίσει τα πρόβατα ούτως ώστε να βγουν μόνο αυτά απο τη σπηλιά. Ο Οδυσσέας και οι σύντροφοι του δεμένοι κάτω απο την κοιλιά των προβάτων κατάφεραν να διαφύγουν.

ΑΜΥΓΔΑΛΙΑ

Το δέντρο αμυγδαλιά αναφέρετε σε αρχαία έργα του Θεόφραστου, του Σέρβιου και άλλων πολλών, η πιο δημοφιλής ωστόσο αναφορά είναι αυτή του Πausανία που εξηγεί μέσα απο ένα τοπικό μύθο τη προέλευση του δέντρου αυτού. Σύμφωνα με τον Πausανία στο έβδομο βιβλίο του , Αχαϊκά, όταν γεννήθηκε στην Φρυγία η θεότητα Άγδιστι, οι υπόλοιποι Θεοί φοβήθηκαν το γεγονός ότι ήταν ερμαφρόδιτη και την

ευνούχισαν, δημιουργώντας έτσι τη Θεά Κυβέλη. Τα ανδρικά γεννητικά όργανα της Άγδιστις που έπεσαν στη γη, δημιούργησαν την Αμυγδαλιά.

ΑΡΧΑΙΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

ένταῦθα ἄλλοι τε τῶν Λυδῶν καὶ αὐτὸς Ἄττις ἀπέθανεν ὑπὸ τοῦ ὕος· καὶ τι ἐπόμενον τούτοις Γαλατῶν δρῶσιν οἱ Πεσσινοῦντα ἔχοντες, ὕων οὐχ ἀπτόμενοι. νομίζουσί γε μὴν οὐχ οὕτω τὰ ἐς τὸν Ἄττην, ἀλλὰ ἐπιχώριός ἐστιν ἄλλος σφίσειν ἐς αὐτὸν λόγος, Δία ὑπνωμένον ἀφεῖναι σπέρμα ἐς γῆν, τὴν δὲ ἀνὰ χρόνον ἀνεῖναι δαίμονα διπλᾶ ἔχοντα αἰδοῖα, τὰ μὲν ἀνδρός, τὰ δὲ αὐτῶν γυναικός· ὄνομα δὲ Ἄγδιστιν αὐτῷ τίθενται. θεοὶ δὲ Ἄγδιστιν δείσαντες τὰ αἰδοῖα οἱ τὰ ἀνδρός ἀποκόπτουσιν. [11] ὥς δὲ ἀπ' αὐτῶν ἀναφῦσα ἀμυγδαλὴ εἶχεν ὥραϊον τὸν καρπὸν, θυγατέρα τοῦ Σαγγαρίου ποταμοῦ λαβεῖν φασὶ τοῦ καρποῦ· ἐσθιμένης δὲ ἐς τὸν κόλπον καρπὸς μὲν ἐκεῖνος ἦν αὐτίκα ἀφανής, αὐτὴ δὲ ἐκύει· τεκούσης δὲ τράγος περιεῖπε τὸν παῖδα ἐκκείμενον. ὥς δὲ αὐξανομένῳ κάλλους οἱ μετῆν πλέον ἢ κατὰ εἶδος ἀνθρώπου, ένταῦθα τοῦ παιδὸς ἔρως ἔσχεν Ἄγδιστιν. αὐξηθέντα δὲ Ἄττην ἀποστέλλουσιν ἐς Πεσσινοῦντα οἱ προσήκοντες συνοικήσοντα τοῦ βασιλέως θυγατρί.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

[10] Τότε και ο ίδιος ο Άττις και Λύδοι μαζί μ' αυτόν σκοτώθηκαν από το αγριογούρουνο. Σε συμφωνία μ' αυτά βρίσκεται η αρχή των Γαλατών της Πεσσινούντας να μη θίγουν χοιρινό κρέας. Οι δοξασίες τους όμως για τον Άττι είναι διαφορετικές· κατά την τοπική γι' αυτόν παράδοση, ενώ ο Δίας κοιμόνταν, άφησε σπέρμα του στη γη, κι αυτή έβγαλε πάνω αργότερα μια δαιμονική ύπαρξη με διπλά γεννητικά όργανα, ανδρός και γυναικός· την ύπαρξη αυτή την ονόμασαν Άγδιστι. Οι θεοί φοβήθηκαν την Άγδιστι και της έκοψαν τα ανδρικά όργανα.

[11] Απ' αυτά φύτρωσε μυγδαλιά· όταν ο καρπός της ωρίμασε, μια κόρη του Σαγγαρίου ποταμού έλαβε από τον καρπό και τον έβαλε στον κόρφο της· ο καρπός ευθύς εξαφανίστηκε και εκείνη έμεινε έγκυος. Γέννησε ένα αγόρι και το άφησε έκθετο, οπότε ένας τράγος το φρόντιζε. Καθώς μεγάλωνε, αποχτούσε μια ομορφιά που ξεπερνούσε την ανθρώπινη ομορφιά, και τότε η Άγδιστι ερωτεύτηκε το παιδί. Όταν ο Άττις μεγάλωσε, τον έστειλαν οι συγγενείς του στην Πεσσινούντα για να νυμφευθεί την κόρη του βασιλιά.

ΙΤΑΜΟΣ

Στην αρχαιότητα υπήρχαν μεγάλες εκτάσεις δάση απο Ίταμους. Το σκληρό και ανθεκτικό ξύλο του δέντρου και η αργή ανάπτυξη του ήταν οι λόγοι που μειώθηκαν δραματικά. Υπάρχουν αναφορές για ένα δάσος με Ίταμους που είχαν γίνει θεριά στα βουνά της Αρκαδίας, στο ορμητήριο του Θεού Πάνα. Επίσης υπάρχει μια αναφορά για ένα δάσος απο ίταμους που περιτριγύριζε ένα ναό της Θεάς Άρτεμης στο Αρκαδικό βουνό Αρτεμίσιο. Σύμφωνα με τη μυθολογία η Θεά Άρτεμης έβαζε στα βέλη της δηλητήριο απο Ίταμο για να είναι θανατηφόρα. Με τέτοια βέλη σκότωσε τα παιδιά της Νιόβης για να τιμωρήσει τη βλασφημία της προς τη Λητώ, το ότι καυχιότανε ότι ήταν πολύτεκνη ενώ η Λητώ όχι. Παρόλα αυτά το δέντρο αυτό ήταν αφιερωμένο στην Ερινύες, της θεότητες της εκδίκησης, οι οποίες χρησιμοποιούσαν το δηλητήριο τους σε αυτούς που διέπρατταν ύβρη.

ΠΛΑΤΑΝΟΣ

Ο πλάτανος έχει μια εξαιρετική θέση ανάμεσα στα ιερά δέντρα, οι αρχαίοι Έλληνες το θεωρούσαν ως δώρο των Θεών. Ο Πλίνιος και ο Πausανίας το θεωρούν το καλύτερο απο όλα τα δέντρα. Μα δεν ήταν οι μόνοι που εντυπωσιάστηκαν τόσο με αυτό το δέντρο, σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, ένας πλάτανος μάγεψε τόσο με την ομορφιά του τον Ξέρξη που διέταξε να το στολίσουν με χρυσό και να το φρουρούν συνεχώς. Ενώ στη Σικελία το θεωρούσαν τόσο σημαντικό που το πότιζαν με κρασί και πλήρωναν για να απολαύσουν τη σκιά του. Ίσως αυτό που τους μάγευε ήταν το πράσινο πλούσιο φύλλωμα του, ίσως η δροσερή σκιά που πρόσφερε, ή η αισιόδοξη προειδοποίηση ότι κάπου κοντά του υπήρχε μια πηγή. Ότι και να ήταν αυτό που τους μάγευε, συνεχίζει μέχρι σήμερα να κερδίζει τους ανθρώπους, αυτό δείχνει η φύτευση του σε πλατείες και σε δημόσιους χώρους.

Ο Πλάτανος αναφέρεται σε πολλές αρχαίες πηγές. Ο Ιπποκράτης διδασκε κάτω απο ένα πλάτανο, η ακαδημία του Πλάτωνα ήταν γεμάτη απο αυτούς, αναφέρετε επίσης στο Θεόφραστο. Τέλος, γίνετε αναφορά για το δέντρο αυτό και στη μυθολογία. Όπως αναφέρεται υπήρξε ο μάρτυρας της ιερής συνεύρεσης του Δία με την Ευρώπη και απο τότε δεν έχασε ξανά τα φύλλα του. Ενώ σύμφωνα με τον Όμηρο και τον Pausanias

όταν ο Ελληνικός στόλος συγκεντρωνόταν στην Αυλίδα για να ξεκινήσουν για τη Τροία, ο Αγαμέμνονας και οι άλλοι αρχηγοί έκαναν θυσίες στους Θεούς για να τους βοηθήσουν, κάτω από ένα ιερό πλάτανο.

ΔΑΦΝΗ

Η νύμφη Δάφνη είναι κόρη της Γαίας και του ποταμού Λάδωνα. Ο Θεός Απόλλωνας την είχε ερωτευτεί και ήθελε να την κάνει δική του. Η Δάφνη ήταν ταγμένη στη Γαία και δεν ενέδιδε στον έρωτά του. Ο πατέρας της την λυπήθηκε και την μεταμόρφωσε στο ομώνυμο δέντρο για να κρατήσει την υπόσχεση της και να μην την κατακτήσει ο Απόλλωνας εν τέλει. Ήταν τόσο η θλίψη του Θεού που έχασε την αγαπημένη του που έκοψε κάποια από τα κλαριά της και δημιούργησε ένα στεφάνι που το φορούσε συνεχώς για να την νιώθει κοντά του. Από τότε είναι το ιερό δέντρο του Θεού Απόλλωνα και το δάφνινο στεφάνι το σύμβολο του. Ότι αφορούσε το Θεό περιλάμβανε τη Δάφνη, οι Ιερείς του φορούσαν δάφνινα στεφάνια, η Πυθία, ιέρεια του Θεού Απόλλωνα στον ναό του στους Δελφούς, μασούσε φύλλα δάφνης για να δίνει το χρησμό και αυτοί που λάμβαναν χαρμόσυνους χρησμούς επέστρεφαν στη πατρίδα τους φορώντας δάφνινο στεφάνι. Το δάφνινο στεφάνι χρησιμοποιείτο σε ένδοξα και χαρμόσινα γεγονότα και συμβόλιζε την νίκη, τη δόξα και τη τιμή. Ακόμη και οι Μούσες παρουσιάζονται να κρατούσαν ένα κλαρί Δάφνης.

ΑΛΜΥΡΙΚΙΑ

Το αλμυρίκι είναι το ιερό δέντρο της Θεάς Αφροδίτης και συμβόλιζε την ομορφιά και τα νιάτα. Σύμφωνα με τη μυθολογία το δέντρο αυτό προήλθε από την μεταμόρφωση της Μυρίκης, αδελφής του Άδωνη που δεν άντεξε το θάνατο του. Το γεγονός πως στη Κολχίδα κρεμούσαν τα λείψανα των νεκρών σε αλμυρίκια αποδεικνύει ότι το θεωρούσαν ιερό δέντρο. Με αυτό τον τρόπο απέδιδαν τιμές στους νεκρούς τους. Ακόμη ένα γεγονός που αποδεικνύει τον σεβαστό των αρχαίων Ελλήνων προς τα Αλμυρίκια, το αναφέρει ο Όμηρος στη Ιλιάδα, όπου ο Οδυσσεάς κρέμασε σε ένα δέντρο μυρίκης την πανοπλία του Δολώνα, για να του αποδώσει τιμές, όταν τον σκότωσε ο Διομήδης.

εικόνα: 20: Απόλλωνας και Δάφνη, Nicolas Poussin

ΚΡΑΝΙΑ

Η Κρανία αναφέρετε στα έργα του Όμηρου, του Θεόφραστου και του Παισανία. Σύμφωνα με τον Θεόφραστο το ξύλο της είναι τόσο σκληρό όσο και τα κόκκαλα, γιαυτό κατασκεύαζα λόγχες και ακόντια απο αυτό. Ακόμη και ο Τειρεσίας αφού τυφλώθηκε, ως τιμωρία που είδε τη Θεά Αθηνά να λούζετε, κρατούσε μπαστούνι απο κρανία γιατί ήταν γερό. Το ξύλο του δέντρου αυτού θεωρείτο ευγενή ξύλο στην αρχαιότητα. Ο Παισανίας αναφέρει ότι οι Έλληνες έκοψαν δέντρα κρανιάς απο το ιερό άλσος του Απόλλωνα, για να φτιάξουν το δούρειο ίππο. Η τιμωρία για αυτή την υβριστική συμπεριφορά αναφέρετε στα έργα του Όμηρου. Σύμφωνα με το μύθο η Κίρκη τάισε καρπό κρανιάς τους συντρόφους του Οδυσσέα όταν τους είχε μεταμορφώσει σε γουρούνια. Ο Οδυσσέας ήταν αυτός που σκέφτηκε να φτιάξουν τον δούρειο ίππο για να ξεγελάσουν τους Τρωάδες και να αλώσουν την πόλη τους. Η ιδέα του πραγματοποιήθηκε καταστρέφοντας το ιερό άλσος του Θεού Απόλλωνα, έτσι ο εμπνευστής αυτής της ιδέας και οι σύντροφοι του τιμωρήθηκαν με το να μεταμορφωθούν σε γουρούνια και το δέντρο που κατέστρεψαν κατέληξε να είναι η επιβίωση τους.

ΡΟΔΙ

Πολλοί μύθοι αφορούν τη ροδιά και τον καρπό της. Το ρόδι είναι σύμβολο του γάμου, της ευκαρπίας, του πάθους, της γονιμότητας και της ζωής. Σύμφωνα με τον μύθο, είναι το δέντρο που φύτεψε η Θεά Αφροδίτη στον ιερό της κήπο στη Πάφο. Επίσης απο την ομηρική εποχή ακόμη, αναφέρεται ως ο καρπός που έσπαζαν οι νεόνυμφοι πριν μπουν στο σπιτικό τους για να έχουν ένα ευχάριστο βίο, έθιμο που συνεχίζετε ακόμη και σήμερα. Ενώ αναφέρετε και σε μια παραλλαγή του μύθου του θανάτου του Άδωνη που απο το αίμα του δεν φύτρωσαν οι ανεμώ-νες αλλά η ροδιά.

Ο Θεόφραστος και ο Οβίδιος μέσα στα έργα τους μας εξηγούν τη προέλευση του δέντρου. Σύμφωνα λοιπόν με το μύθο η ροδιά προήλθε απο τη μεταμόρφωση της Σίδης, γυναίκας του γίγαντα Ορίωνα, ως τιμωρία στην υβριστική της συμπεριφορά προς την Ήρα. Η Σίδη ισχυριζόταν ότι ήταν πιο όμορφη απο την Ήρα με αποτέλεσμα να εξοργιστεί η τελευταία και να την στείλει στον Άδη. Απο το αίμα της Σίδης φύτρωσε

μια ροδιά στον κάτω κόσμο.

Οι αναφορές της ροδιάς στους μύθους όμως δεν τελειώνουν, πρωταγωνιστικό ρόλο είχε και στο μύθο της αρπαγής της Περσεφόνης. Ο Άδης είχε ερωτευτεί την κόρη της Θεάς Δήμητρας και αποφάσισε να την απαγάγει, παίρνοντας την στο βασίλειο του στον κάτω κόσμο. Η Περσεφώνη δεν έτρεφε αισθήματα για αυτόν και ήθελε να επιστρέψει στη μητέρα της και έτσι ο Άδης της έδωσε να φάει ένα ρόδι για να τον ερωτευτεί. Η Περσεφώνη αγνοώντας τι θα πάθαινε αν έτρωγε το ρόδι, έφαγε μόνο 6 σπόρια και συμφώνησε μαζί του για 6 μήνες να βρίσκεται στον κάτω κόσμο μαζί του και τους υπόλοιπους 6 να είναι μαζί με τη μητέρα της. Το ρόδι παρουσιάστηκε ως η μόνη λύση για να γλιτώσει η Περσεφώνη και να μην γίνει ο Άδης η μόνιμη κατοικία της, έδωσε ελπίδα για ζωή. Εκείνους τους 6 μήνες που η Περσεφώνη ήταν μακριά από τη μητέρα της, η Δήμητρα δεν βοηθούσε τα δέντρα να καρποφορήσουν και παντού επικρατούσε η μιζέρια, ενώ τους υπόλοιπους 6 μήνες έλαμπε όλη η φύση. Αυτές οι δύο περίοδοι ονομάστηκαν αντίστοιχα χειμώνας και καλοκαίρι. Για όλους αυτούς τους μύθους που προαναφέραμε η ροδιά είναι αφιερωμένη στην Ήρα, στην Αφροδίτη, στην Δήμητρα, στην Περσεφώνη και στον Άδη.

ΚΛΗΜΑ

Το αμπέλι ήταν ανακάλυψη του Διόνυσου και δώρο προς τους ανθρώπους, γι' αυτό είναι το σύμβολό του και είναι αφιερωμένο σε αυτόν. Το κλήμα και τα παράγωγά του αναφέρονται σε πολλούς μύθους και αρχαία γραπτά. Το όνομα του Αμπελιού οφείλεται στο γεγονός ότι ο Διόνυσος είχε χαρίσει το ομώνυμο φυτό σε ένα νεαρό, τον Άμπελο και από εκείνον διαδόθηκε στους υπόλοιπους ανθρώπους. Ενώ μια παραλλαγή του μύθου αποδίδει το όνομα του Οίνου στον Οινέα, γιατί σε αυτόν δώρισε το κλήμα ο Διόνυσος. Στους μύθους το αμπέλι παρουσιάζεται να έχει μαγικές δυνάμεις και η ζύμωση, που ήταν μάλλον τυχαία, παρουσιάζεται ως Θείο δώρο και σύνδεε τους Θεούς με τους ανθρώπους.

Ο Ομηρος ανέφερε πρώτος το κρασί, δεν υπήρχε γεύμα που να μην είχε κρασί και θεωρούσε βάρβαρους τους λαούς που δεν γνώριζαν την αμπελοκαλλιέργεια. Ενώ ο Πausanias αναφέρεται σε αυτό όταν περιγράφει ένα άγαλμα γαιδάρου που είχε δει. Οι δημιουργοί του, του εξήγησαν ότι λάτρευαν αυτό το ζώο γιατί έφαγε το κλήμα και έτσι

απέδωσε καλύτερα την επόμενη χρονιά. Ο Γάιδαρος παρουσιάζετε ως ο εφευρέτης του κλαδέματος του αμπελιού.

ΚΥΠΑΡΙΣΣΙ

Το κυπαρίσσι ήταν ιερό δέντρο για τους αρχαίους Έλληνες και είχε εξαιρετική θέση στη θρησκεία τους. Ήταν αφιερωμένο στον Θεό Άδη και ήταν σύμβολο του πένθους. Το γιατί μπορούμε να το καταλάβουμε από το μύθο που εξηγεί τη δημιουργία του. Ο Κυπάρισσος λοιπόν ήταν ένας νεαρός κυνηγός από την Κέα. Ο Θεός Απόλλωνας που του έτρεφε φοβερή συμπάθεια, του δώρισε ένα ιερό ελάφι. Ο Κυπάρισσος αγάπησε πολύ το ελάφι και έγιναν αχώριστοι φίλοι. Μια μέρα καθώς κυνηγούσε, χτύπησε θανάσιμα το αγαπημένο του ελάφι νομίζοντας ότι ήταν κάποιο θήραμα. Όταν ο Κυπάρισσος κατάλαβε πως είχε σκοτώσει τον αγαπημένο του φίλο, θέλησε να αυτοκτονήσει. Ο Θεός Απόλλωνας λυπήθηκε το νέο και τον μεταμόρφωσε σε Κυπαρίσσι. Ο Κυπάρισσος του ζήτησε ως μόνη χάρη τα δάκρυα του να κυλούν αιώνια και ο κόσμος να μην ξεχάσει ποτέ την θλίψη του για τον αδικοχαμένο φίλο του. Τα δάκρυα του συμβολίζει το ρετσίνι που κυλάει από το δέντρο. Από τότε αυτό το δέντρο φυτεύεται στα νεκροταφεία, παράδοση που συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Ωστόσο είχε και άλλες χρήσεις, το ξύλο του ήταν πολύ γερό και ήταν ιδανικό για τη ναυπηγική και την οικοδόμηση. Υπάρχουν αναφορές ότι το σπίτι του Οδυσσέα ήταν φτιαγμένο από ξύλο Κυπαρισσιού. Επίσης το Κυπαρίσσι είχε σχέση με τη λατρεία της Άρτεμης, ενώ επίσης αναφέρεται να είναι το δέντρο που υπήρχε στο άλσος της Ρέας.

ΕΛΑΤΟ

Υπάρχει μια παραλλαγή του μύθου της μεταμόρφωσης της νύμφης Πίτυς. Σύμφωνα με την άλλη εκδοχή, την νύμφη την είχαν ερωτευτεί ο Πάνας και ο Βοριάς. Αυτή προτίμησε τον Πάνα γιατί έκανε λιγότερο θόρυβο και εξόργισε το Βοριά με αποτέλεσμα να φυσήξει τον άνεμο προς τα πάνω της και να τη ρίξει από ένα ψηλό βράχο. Ο Πάνας βρίσκοντας την αγαπημένη του νεκρή, την μεταμόρφωσε σε Έλατο και από τότε ήταν το ιερό του δέντρο. Τόση ήταν η θλίψη της μεταμορφωμένης νύμφης που ακόμη και σήμερα όποτε φυσά ο βοριάς επάνω στο κορμό της αυτή κλαίει, οι σταγόνες ρετσινιού συμβολίζουν τα δάκρυα της.

εικόνα 21: Κυπάρισσος, Jacopo Vignali

Ωστόσο το δέντρο αυτό δεν είναι αφιερωμένο μόνο στον Θεό Πάνα, είναι ιερό δέντρο και του Θεού Ερμή και του Διόνυσου.

ΛΕΥΚΗ

Η Λεύκη ήταν το ιερό δέντρο του Άδη. Τα φύλλα της είναι δίχρωμα, η μία πλευρά είναι σκουρόχρωμη ενώ η άλλη ανοιχτόχρωμη και σύμφωνα με τους αρχαίους Έλληνες συμβόλιζαν τον κάτω και τον πάνω κόσμο. Ο Ηρακλής όταν νίκησε τον κέρβερο, γύρισε από τον κάτω κόσμο φορώντας στεφάνι φτιαγμένο από κλαδιά λεύκης. Ένας άλλος μύθος που συνδέει αυτό το δέντρο με τον κάτω κόσμο είναι αυτός της αρπαγής της νύμφης Λεύκης από τον Άδη. Ο Άδης την είχε ερωτευτεί αλλά αυτή δεν τον ήθελε, έτσι την απήγαγε και την μετέφερε στο βασίλειο του, όπου και η νύμφη πέθανε από το μαράζι της. Ο Θεός του κάτω κόσμου τότε τη μεταμόρφωσε σε δέντρο για να την έχει πάντα κοντά του.

Ωστόσο, εμπλέκεται και σε άλλους μύθους το δέντρο αυτό και αναφέρετε σε αρχαία κείμενα του Πλίνιου και του Οβίδιου. Σύμφωνα με τον Οβίδιο, το δέντρο αυτό προήλθε από τη μεταμόρφωση των Ηλιάδων, θυγατέρων του Ήλιου και αδελφών του Φαέθωνα. Το μύθο του Φαέθωνα και του θανάτου του τον αναφέραμε πιο πάνω, στο κείμενο για την Ιτιά. Υπάρχει μια παραλλαγή του μύθου όπου οι αδελφές του Φαέθωνα μεταμορφώθηκαν σε Λεύκες και όχι σε κλαίουσες ιτιές. Οι Θεοί τις μεταμόρφωσαν σε δέντρα για να τις απαλλάξουν από τη θλίψη τους, αλλά και στις δύο παραλλαγές του μύθου, η θλίψη τους εκφραζόταν και μέσα από τα δέντρα που είχαν μεταμορφωθεί. Στη περίπτωση των ιτιών, η θλίψη φαινόταν από τα λυγισμένα κλαδιά του δέντρου προς τα κάτω, ενώ στη περίπτωση των λευκών η θλίψη τους εκδηλωνόταν μέσω των δίχρωμων φύλλων τους που συμβόλιζαν τη ζωή αλλά και το θάνατο. Εκτός από τα θλιβερά γεγονότα η Λεύκα αναφέρετε στην αρχαιότητα ως το δέντρο που γεννήθηκε από κάτω ο Θεός Δίας.

ΦΟΙΝΙΚΙΑ

Η Φοινικιά σύμφωνα με τον μύθο ήταν το ιερό δέντρο που γεννήθηκαν υπό τη σκιά του ο Απόλλωνας και η Άρτεμης. Η μητέρα τους, Λητώ προσπαθούσε να βρει ένα καταφύγιο για να γεννήσει τα παιδιά της, τους καρπούς του παράνομου έρωτα της με τον Δία. Η Ήρα, είχε εξα-

εικόνα 22: Ηλιάδες, Santi di Tito

γριωθεί για ακόμη μια φορά με την απιστία του άντρα της και είχε βάλει στόχο να μην αφήσει τη Λητώ να γεννήσει. Όλα τα τοπία απέρριψαν την Λητώ, φοβούμενα την οργή της Ήρας που θα ξεσπούσε επάνω τους αν της έδιναν άσυλο. Απελπισμένη η Θεά Λητώ βρήκε άσυλο σε ένα φτωχό και άγονο νησί που έπλεε συνεχώς. Το νησί δέχτηκε να φιλοξενήσει την εγκυμονούσα, δεν φοβόταν την οργή της Ήρας γιατί ήταν είδη σε άθλια κατάσταση. Έτσι η Λητώ εγκαταστάθηκε κάτω από μια φοινικιά του φυτού και γέννησε την Θεά Άρτεμη και τον Θεό Απόλλωνα. Ο Θεός Απόλλωνας αργότερα για να το ανταμείψει το έδεσε ώστε να σταματήσει να πλέει αιώνια και το βοήθησε να αναπτυχθεί. Μια παραλλαγή του μύθου είναι ότι η Δήλος δημιουργήθηκε από το χτύπημα της τρίαινας του Ποσειδώνα στη θάλασσα. Ο Δίας για να προσφέρει καταφύγιο στην ερωμένη του για να γεννήσει μακριά από την οργή της Ήρας, έδεσε το νησί με αλυσίδες ώστε να σταματήσει να πλέει αιώνια. Στις διάφορες παραλλαγές τα μόνα σίγουρα στοιχεία είναι ότι το νησί αυτό που έπλεε αιώνια μέχρι να γεννήσει η Λητώ σε αυτό ήταν η Δήλος και πως η προαναφερθείσα γέννησε τα δύο θεϊκά της παιδιά κάτω από μια φοινικιά. Για αυτό και θεωρείτο ως ιερό δέντρο και φυτευόταν συχνά σε ιερά άλση και περιβόλους των ναών. Στο δέντρο αυτό αναφέρονται ο Θεόφραστος και ο Πausanias. Οι αρχαίοι εντυπωσιάζονταν από τη περίεργη μορφή του και πίστευαν ότι δίνει στο τοπίο μια ασυνήθιστη όψη. Υπάρχουν αναφορές ότι στους αγώνες που διοργάνωσε ο Θησέας στη Δήλο προς τιμή του Θεού Απόλλωνα, οι νικητές φορούσαν στεφάνια από φύλλα φοινικιάς.

ΠΕΥΚΟ

Το πεύκο παρουσιάζεται από τους αρχαίους Έλληνες ως το σύμβολο της ένωσης του ουρανού και της γης. Είναι το ιερό δέντρο του Ποσειδώνα και του Πάνα αλλά και ιδιαίτερα αγαπημένο της Θεάς Ρέας. Σύμφωνα με το Θεόφραστο το πεύκο είναι το δέντρο στο οποίο μεταμορφώθηκε η Ορεάδα νύμφη Πίτυς, για να ξεφύγει από την ερωτική μανία του Θεού Πάνα.

ΔΡΥΣ - ΒΕΛΑΝΙΔΙΑ

Η βελανιδιά είναι ένα είδος Δρυ, δέντρα αφιερωμένα στον Θεό Δία

και νύμφη τους ήταν η Βάλανος. Είναι ένα δέντρο επιβλητικό, με μεγάλη ανθεκτικότητα, με μεγάλη διάρκεια ζωής και πανύψηλο. Μια χαρακτηριστική του ιδιότητα είναι ότι προσελκύει τους κεραυνούς, ίσως γι' αυτό το λόγω οι αρχαίοι Έλληνες το συσχέτισαν με τον Δία, τον ελεγκτή των κεραυνών. Το ιερό αυτό δέντρο θεωρούσαν ότι ήταν ο τρόπος έκφρασης των Θεϊκών δυνάμεων. Μεγαλύτερη απόδειξη, το μαντείο της Δωδώνης, όπου οι ιερείς έδιναν χρησμούς απο την ερμηνεία της κίνησης των φύλλων της ιερής Φηγούς και των ήχων που έβγαζαν. Χαρακτηριστικό είναι η σύνδεση που είχαν με τη γη οι ιερείς, δεν έπλεναν ποτέ τα πόδια τους και τα έσερναν στη γη για να έχουν καλύτερη επαφή μαζί της. Αυτό ίσως συσχετίζεται με το γεγονός ότι πίστευαν πως στις ρίζες του Δέντρου κατοικούσε ο Δίας και η Διώνη. Αρχικά το μαντείο της Δωδώνης ήταν υπαίθριο με μία ιερή βελανιδιά που έδινε τους χρησμούς. Οι πιστοί καλούσαν το Δία κάτω απο το ιερό δέντρο και αν άρχιζαν τα φύλλα να θροΐζουν τότε σήμαινε πως δεχόταν τις παρακλήσεις τους. Το δέντρο είχε μαγική και συμβολικά αξία, ήταν σημάδι της Θεϊκής βούλησης. Απο την αρχαιότητα στόλιζε τους περιβόλους των αρχαίων ναών, κάτι που συνεχίζετε μέχρι σήμερα στους περιβόλους των εκκλησιών μας.

Ο Δρυς και η βελανιδιά αναφέρονται σε αρκετά έργα των αρχαίων Ελλήνων, όπως του Θεόφραστου, του Οβίδιου και του Αθηναίου. Στο μύθο της αργοναυτικής εκστρατείας το Χρυσόμαλλο Δέρας κρεμότανε απο ένα κλαδί Βελανιδιάς. Σύμφωνα με τη μυθολογία προήλθε απο τη μεταμόρφωση του Φιλήμονα σε δέντρο. Ο Φιλήμων και η Βώκис ήταν οι μόνοι που φιλόξενησαν Θεούς Δία και Ερμή, όταν περιπλανιούνταν στη γη μεταμφιεσμένοι σε απλούς ανθρώπους. Οι Θεοί τους αντάμειψαν επειδή ήταν φιλόξενοι, κάνοντας τους ιερείς στο ναό του Δία μέχρι τα βαθειά τους γεράματα και όταν πέθαναν μεταμορφώθηκαν η Βώκισ σε τιλιόδεντρο και ο Φιλήμων σε Βελανιδιά. Η Βελανιδιά σύμφωνα με τους αρχαίους Έλληνες πήρε το όνομα της τιμητικά απο την ομοιότητα που είχαν οι καρποί της με τη βάλανο του Δία.

ΕΛΙΑ

Η ελιά είναι το ιερό δέντρο της Θεάς Αθηνάς και του Θεού Δία. Για την προέλευση της ελιάς γράφουν ο Πausanias, ο Ηρόδοτος, ο Κλαύδιος ο Αιλιανός και ο Σοφοκλής. Σύμφωνα με τον μύθο η ελιά ήταν ένα

δώρο της Θεάς Αθηνάς στους ανθρώπους της Αθήνας. Την εποχή που βασιλιάς της Αθήνας ήταν ο Κέκροπας, τη κυριαρχία της Αθήνας διεκδικούσαν ο Θεός Ποσειδώνας και η Θεά Αθηνά, στη διαμάχη τους παρέβηκαν - επέμβηκαν οι υπόλοιποι Θεοί και όρισαν ως νικητή αυτόν που θα πρόσφερε το πολυτιμότερο δώρο στους κάτοικους της πόλης. Ο Ποσειδώνας άνοιξε μια πηγή με την τρίαίνα του σε ένα σημείο της Ακρόπολης, από την οποία όμως ανάβλυζε αλμυρό νερό. Η Θεά Αθηνά πρόσφερε το ελαιόδεντρο. Το θαλασσινό νερό δεν βρισκόταν πολύ μακριά από την πόλη, ενώ το ελαιόδεντρο δεν είχε ξανά φυτρώσει πουθενά στη γη. Οι Θεοί και ο βασιλιάς της πόλης, επέλεξαν το δώρο της Αθηνάς για τη μοναδικότητα του και έτσι η Θεά πήρε την κυριαρχία της πόλης. Η πόλη τότε πήρε το όνομα της προστάτιδας Θεάς της. Η ελιά από τότε συμβόλιζε την ειρήνη και τη νίκη και είχε γίνει ένα από τα εμβλήματα της δημιουργού της. Είναι από τα αρχαιότερα καρποφόρα δέντρα στη Μεσόγειο και σύμφωνα με γραφές ένα διάστημα η Αθήνα είχε την αποκλειστική καλλιέργεια της. Οι αρχαίοι Έλληνες την είχαν στενά συνδεδεμένη με την λατρεία των Θεών, κάτι που συμβαίνει και στο Χριστιανισμό. Ενώ η αγάπη που είχαν για τα προϊόντα της φαινόταν από την πεποίθηση τους ότι οι Θεές χρησιμοποιούσαν το ελαιόλαδο γιατί είχε θαυματουργές ιδιότητες.

Οστόσο η ελιά υπήρξε πρωταγωνίστρια και σε πολλούς άλλους μύθους και αρχαία συγγράμματα. Οι αρχαίοι συγγραφείς υμνούσαν το ελαιόδεντρο και τον καρπό του και το ένταζαν σε κάθε τραγωδία που έγραφαν. Ο Αισχύλος αναφέρει ότι οι ικέτες που ζητούσαν προστασία από τους αρχαίους ναούς, κρατούσαν κλαδί ελιάς. Ενώ την προέλευση της προσπάθει να εξηγήσει ένας άλλος κρητικό μύθο, όπου σύμφωνα με αυτόν, η ελιά εμφανίστηκε για πρώτη φορά στη Κρήτη. Η Θεά Αθηνά παρουσιάζεται να γεννήθηκε στο ποταμό Τρίτωνα και δώρησε το ιερό αυτό δέντρο στους Μινωίτες.

Ενώ υπάρχουν αναφορές για αυτήν και στον Ευριπίδη αλλά και στον Σοφοκλή, στο έργο του Οιδίποδα επί Κολωνό:

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ανθίζει ακόμη δέντρο, που ως τα τώρα
μήτε και μέσ' στη χώρα της Ασίας
μήτε και στο τρανό του Πέλοπα νησί

εικόνα 23: διαμάχη Θεάς Αθηνάς και Θεού Ποσειδώνα, Noel Halle

δεν άκουσα, πως μόνο του φυτρώνει,
χωρίς να φυτευτή από ανθρώπου χέρι,
όντας στων εχτρών τάρματα φοβέρα,
που πιο πολύ στη χώρα τούτη ανθίζει,
η ασημοφυλλ' η ελιά, που θρέφει
τα παλληκάρια• αυτή κανέναν νέος
ή γέρος αρχηγός δε θ' αφάνιση
με τους πολεμιστές του κόβοντάς τη,
γιατί το μάτι, που όλα γύρω βλέπει,
του Δία, που είναι της ελιάς προστάτης,
τη φυλάει κ' η Αθηνά η γαλανομάτα

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Πατέρα,
δυστυχισμένη Οιδίποδα, τα κάστρα, που φυλάνε
την πολιτεία, βρίσκονται μακριά μας, καθώς βλέπω,
κι' ο τόπος τούτος άγιος μου φαίνεται πως είναι,
γιατί γεμάτο τον θωρώ με δάφνη, ελιές κι' αμπέλια,
και μέσ' απαλοφτέρουγα γλυκολαλούν αηδόνια.
Εδώ, στην απελέκητη την πέτρα τούτη κάτσε,
γιατί κι' ο δρόμος πούκαμες είναι πολύς για γέρο.

Όταν ο Ευριπίδης θέλει να παρουσιάσει την εικόνα της χώρας του
στο έργο του " Ιφιγένεια εν Ταύροις", το κάνει μέσω του χορού που
ονειρεύεται της ομορφιές της μακρινής τους πατρίδας, φυσικά στη πε-
ριγραφή αυτή δεν παραλείπει το ελαιόδεντρο. Την ομορφιά του τοπίου
έρχεται να συμπληρώσει η ελιά, η ελιά ήταν κομμάτι του εαυτού τους.

ΑΡΧΑΙΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

ΧΟΡΟΣ

ὄρνις, ἃ παρὰ πετρίνας
πόντου δειράδας, ἄλκυών,
ἔλεγον οἷτον αἰείδεις,
εὐξύνετον ξυνετοῖς βοάν,
ὅτι πόσιν κελαδεῖς αἰεὶ μολπαῖς,
ἐγὼ σοι παραβάλλομαι

1090

θρήνους, ἄπτερος ὄρνις, ποθοῦσ' Ἑλλάνων ἀγόρους, ποθοῦσ' Ἄρτεμιν λοχίαν, ἃ παρὰ Κύνθιον ὄχθον οἰ- κεῖ φοινικά θ' ἀβροκόμαν δάφναν τ' εὐερνέα καὶ γλαυκάς θαλλὸν ἱερὸν ἐλαί- ας, Λατοῦς ὠδῖνα φίλαν (...)	1095 1100
---	--

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΧΟΡΟΣ

Αλκυόνα!

Ω εσύ πουλί, που ένα γύρο στους βράχους της θάλασσας
 λες το τραγούδι της μαύρης σου μοίρας,
 ευκολονόγη λαλιά στους σοφούς, που κατέχουν
 πως κελαηδὰς ολοένα το ταίρι σου,
 σου παραβγαίνω στους θρήνους, πουλί άφτερο εγώ
 τα ελληνικά νοσταλγώ πανηγύρια,
 την ξεγεννήτρα την Άρτεμη,
 που έχει στον Κύνθο κοντά το ιερό της
 δίπλα είν' εκεί η φοινικιά με το πλούσιο της φύλλωμα,
 είν' η ωριοβλάσταρη δάφνη,
 είναι η ελιά η γλαυκοπράσινη, φυτό ιερό, (...)

Ένα ακόμη απόσπασμα για την ελιά είναι παρμένο απο τις Τρωάδες του Ευριπίδη:

ΧΟΡΟΣ

Τελαμώννα, Τελαμώννα, βασιλιά
 τῆς μελισσομάνας πέρα Σαλαμίνας
 τοῦ νησιοῦ τοῦ κυματόζωστου ἀντικρύ
 στήν ξανθὴν ἀκρογιαλιά
 καὶ στοὺς τόπους τούς ἱερούς
 τῆς λαμπρῆς Ἀθήνας,
 ὅπου τῆς ἐλιᾶς τῆς ἀσημόγλαυκης

- γιά στεφάνι της θεϊκό και γιά στολίδι-
τό πρωτοφανέρωτο κλαρί
έδειξε στόν κόσμο ή Άθηνᾶ (...)

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΙΑΣ

“Περισσότερο απο κάθε άλλο δέντρο, η ελιά εκφράζει τον Έλληνα, τον αντιπροσωπεύει και τον συντροφεύει “απο τα θαμπά βάθη του μύθου, αξεχώριστα ενωμένη με την ύπαρξη του”. Μπορεί και αυτό που γίναμε, αυτό που είμαστε, η γεύση μας, η ψυχοσύνθεση μας, η νοημοσύνη μας να ναι δημιουργήματα του πολύτιμου καρπού της “ Τατιάνας Σταύρου

Η ελιά είναι αυτό που εκφράζει απόλυτα την εικόνα της ελληνικής γης. Περίπου απο τα 800 εκατομμύρια δέντρων ελιάς παγκοσμίως το 98% βρίσκεται στη Μεσόγειο. Η ελιά είναι ένα δέντρο που μεγαλώνει σε μεγάλη ποικιλία εδαφών της μεσογείου και ξηρών περιβαλλόντων. Η κύρια αδυναμία της ελιάς είναι ότι δεν αντέχει το κρύο (χρειάζεται μια θερμοκρασία ανάμεσα σε 16-22 βαθμούς κελσίου) και για αυτό δεν εξαπλώθηκε η καλλιέργεια της στον Βορρά. Το ότι δεν αντέχει το κρύο επηρέασε και την καλλιέργεια της στη Μεσόγειο, δεν μπορούν να φυτεύονται πάνω απο ένα ύψος στα βουνά της Μεσογείου λόγω των κρύων θερμοκρασιών. Στην Ελλάδα το ύψιστο υψόμετρο που μπορούν να φυτευτούν είναι 500 -700 μέτρα. Προσαρμόζετε σε διάφορα είδη εδάφους και μπορεί να ευδοκιμήσει σε μια φτωχής ποιότητας έδαφος. Είναι περισσότερο ανθεκτικές στη ξηρασία απο ότι τα δημητριακά και τα αμπέλια. Πρέπει να αναγνωριστεί ότι η ελιά έχει μεγάλη διάρκεια ζωής. Σε ιδανικές συνθήκες, η ελιά μπορεί να επιβιώσει για αιώνες, κα-τ’εξαίρεση για χιλιετίες. Ακόμη και σε περιπτώσεις όπου ο κορμός και τα κλαδιά πέθαναν απο αρρώστιες, ηλικία, φωτιά ή παγετό, νέες παραφυάδες θα ανέβουν απο τη λεκάνη της ρίζας για να ανανεωθεί το δέντρο. Η αξιοσημείωτη ικανότητα του ελιόδεντρου για επιβίωση, και η αναγέννηση του αύξησε την φήμη του για αθανασία. Η ελιά μένει και παλεύει εκεί που την έστησες. Εκτός απο τη μακροζωία του, το ελιόδεντρο έχει μια σχετικά σταθερή εικόνα σε όλες τις εποχές και τα χρόνια. Αυτό αναμφισβήτητα ενισχύει την ιερότητα του και την πνευματική του σημασία για τους Μεσογειακούς ανθρώπους.

Όταν έβρισκαν οι αγρότες ένα άγριο θάμνο ελιάς στη “χαμένη” γη φρόντιζε να το μεταφυτεύσει στο οικόπεδό του για να μπορέσει να την

καλλιεργήσει και να του προσφέρει καρπούς. Αρχικά κλάδευε το θάμνο και άφηνε μόνο ένα κορμό ώστε να μεγαλώσει με αυτό το τρόπο και να μην έχει πολλά παρακλάδια. Μετά μεταφύτευαν αυτό το κορμό στο οικόπεδό τους και τον μπόλιαζαν με εξημερωμένη ελιά. Άλλος τρόπος φύτευσης ελιάς εκτός από τη μεταφορά της από μια άγρια πλαγιά σε ένα οικόπεδο ιδιώτη ήταν η κοπή κλαδιών από ήμερη ελιά και φύτευση τους στη γη, ωστόσο αυτή η τεχνική είχε μεγάλο ποσοστό αποτυχίας.

Ένα νέο δέντρο ελιάς θέλει 20 χρόνια για να φέρει σημαντικούς καρπούς. Δέντρα που μεγάλωσαν από κλαδέματα θέλουν 5-8 χρόνια για να παράγουν σημαντικούς καρπούς. Η συγκομιδή των πράσινων ελιών είναι τέλη Αυγούστου ενώ των μαύρων ελιών τους χειμερινούς μήνες, όταν οι άλλες αγροτικές εργασίες έχουν τελειώσει. Πρέπει να βιώσει την παγωνιά, το κρύο σκοτώνει κάθε κίνδυνο που κυνηγά το λιόδεντρο, το προστατεύει και το βοηθά να αναπτυχτεί απερίσπαστο. Το ότι η ελιά προσφέρει τους καρπούς της την εποχή που τα άλλα δέντρα δεν έχουν ακόμη καρποφορήσει, βοηθά τον αγρότη να έχει από κάπου εισόδημα. Η συγκομιδή ελιάς είναι πολύ εντατική δουλειά αλλά την υπόλοιπη χρονιά δεν χρειάζεται πολύ φροντίδα. Η φύση καλλιεργήθηκε, αμφισβήτησε, απασχόλησε, κακοποιήθηκε από την εντατική και σε μεγάλη κλίμακα ελαιοπαραγωγή.

Η κλασσική απεικόνιση της Μεσογειακής αγροτικής καλλιέργειας στηρίζεται στην τριάδα των δημητριακών, αμπελιών και ελιών. Οι καλλιέργειες της τριάδας συμπληρώνουν τέλεια το ημερολόγιο της αγροτικής καλλιέργειας.

Η ελιά συμπληρώνει το ελληνικό τοπίο, είναι λες και φτιάχτηκε για αυτό. Είναι η εκπροσώπηση του πολιτισμού μας. Είναι η αγάπη που προσφέρει η φύση στον Έλληνα και αυτός της ανταποδίδει την αγάπη του με ύμνους και τραγούδια. Η ευγνωμοσύνη του για αυτό το δέντρο δεν σταμάτησε ποτέ και το αγάπησε όσο κανένα άλλο.

Η ελιά για πολλά χρόνια θεωρείτο ως αγαθό των πλουσίων, ήταν ένα είδος πλούτου, κάτι το οποίο επιβεβαίωσαν οι ανασκαφές με την εύρεση παραγώγων της ελιάς φυλαγμένα σε θησαυροφυλάκια των αρχαίων. Την μετά- Ομηρική εποχή διαδίδετε η χρήση της ελιάς σε όλα τα κοινωνικά στρώματα.

Στα χρόνια του Περικλή η Αθήνα είχε το μονοπώλιο του εμπορίου του λαδιού. Τα ελαιόδεντρα της ήταν ο πλούτος της πόλης, το στήριγμα της οικονομίας της. Τα προϊόντα της, κυρίως το λάδι, ήταν ένα είδος νομίσματος, με αυτό πλήρωναν την απόκτηση άλλων αγαθών από της

άλλες πόλεις. Το ελαιόλαδο είχε πολλές χρήσεις, ανάλογα με τον βαθμό επεξεργασίας του ήταν κατάλληλο για το φαγητό, για αλοιφή η ακόμη και για το φωτισμό.

Η σημαντικότητα της ελιάς τονιζόταν απο το γεγονός ότι οι αρχαίοι θέσπιζαν νόμους για αυτές. Ο Σόλων για παράδειγμα είχε δημιουργήσει νόμο ακόμη και για τις αποστάσεις που έπρεπε να έχουν τα δέντρα μεταξύ τους, ούτως ώστε να καλλιεργούνται καλύτερα και να αποδίδουν καλύτερες σοδειές. Ο Αριστοτέλης αναφέρει στα έργα του λεπτομερή περιγραφή της συντήρησης των ελαιόδεντρων και του τρόπου συγκομιδής του καρπού της. Αναφέρει επίσης πως όποιος δεν τηρούσε τους νόμους που είχαν θεσπιστεί για τα δέντρα αυτά, μπορούσαν να τον τιμωρήσουν ακόμη και με θάνατο.

ΝΟΜΟΘΕΣΙΕΣ ΓΙΑ ΕΛΙΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

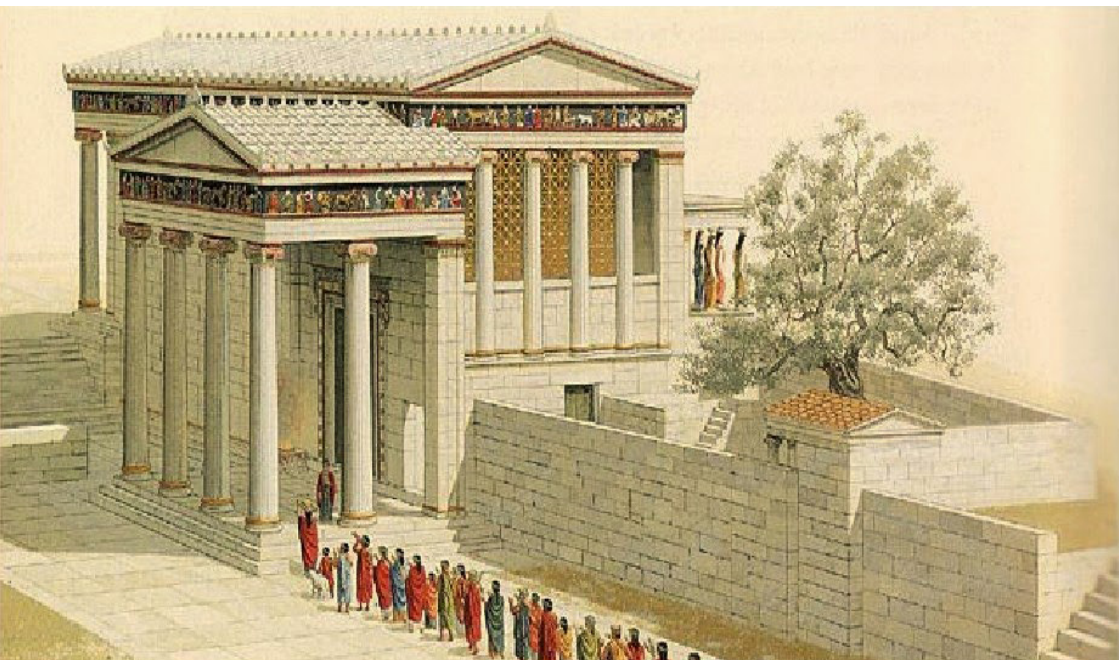
(...)Διά τὰς ἀρχαίας Ἀθήνας ἡμπόρεϊ νά εἰπῇ κανεῖς, ὅτι ἡ μέν γῆ ἀνήκεν εἰς τοὺς κατοικοὺς, αἱ δέ ἐλαῖαι ἀνήκον εἰς τὴν πόλιν. Αὐστηρότατοι ἦσαν οἱ νόμοι διὰ τὴν χρῆσιν καὶ αὐτῶν τῶν ἰδιοκτητῶν ἐλαιοδένδρων. Ἀπὸ δύο μόνον ἐλαιοδένδρα τὸν χρόνον, καὶ κατόπιν διατυπώσεων, ἡδύνατο ὁ ἰδιοκτήτης νά ξυλευθῇ· διὰ νά κατορθώσῃ δέ νά ξερριζώσῃ ἓνα ἐλαιοδένδρον, ἔπρεπε κοντὰ στᾶλλα, νά πληρώσῃ εἰς τὴν πόλιν ἑκατὸν δραχμάς, αἱ δέκα τῶν ὁποίων ἀνήκον εἰς τὴν Ἀθηνᾶν. Ὀλόκληρος ἱεραρχία ὑπαλλήλων ὑπῆρχε διὰ τὴν αὐστηράν τήρησιν τῶν ὑπὲρ τῶν ἐλαιοδέντρων νόμων.

Ἄν ἐρωτᾶτε δέ καὶ διὰ τὰς ἱεράς ἐλαίας, ὅχι μόνον τό εἰσόδημά των ἀνήκεν εἰς τὰ ἱερά καὶ εἰς τὴν πόλιν, κατόπιν σειρᾶς διατυπώσεων διὰ τὸν ἔλεγχον τῆς περισυλλογῆς, ἐλαιοπαραγωγῆς καὶ διαθέσεως, ἀλλ' ἂν ἐτολμοῦσε κανεῖς νά παραβλάψῃ ἢ νά ξερριζώσῃ καμμίαν ἀπὸ αὐτάς, ἐδικάζετο εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον· καί, ὡς γνωστόν, τό δικαστήριον αὐτό δέν ἐχωράτευε, καταδικάζον εἰς θάνατον πάντα ἐλαιοκόπον καὶ ἐλαιοφθόρον.

Το ελαιόδεντρο ήταν η ελπίδα των Αθηναίων. Βλέποντας το ένιωθαν την προστασία της Θεάς Αθηνάς, ένιωθαν ασφαλείς. Όταν το 480 π.Χ οι Πέρσες κατέκτησαν την Αθήνα, έκαψαν την ιερή ελιά στην Ακρόπολη, κάτι που οι Αθηναίοι θεώρησα κακό οινωνό. Η ελπίδα όμως δεν άργησε

να έρθει, την επόμενη κιόλας ημέρα ο καμένος κορμός είχε βλαστήσει πάλι. Απο τότε είχε επιβιώσει για πολλά χρόνια αυτό το ιερό δέντρο στο ίδιο σημείο όπου το είχε πρωτοφυτέψει η Θεά Αθηνά. Απο αυτό πίστευαν ότι ξεκίνησε η ελαιοπαραγωγή και ότι απο αυτό κατάγονταν όλες οι υπόλοιπες ελιές που υπήρχαν στο κόσμο.

Οι αρχαίοι Αθηναίοι θεωρούσαν ότι απο την ιερή ελιά που τους δώρισε η Αθηνά προήλθαν και όλες οι υπόλοιπες. Απο αυτή δημιουργήθηκαν ακόμη δώδεκα ελιές, οι οποίες ονομάζονταν Μορίες ελιές. Το όνομα τους δόθηκε ίσως απο το γεγονός ότι ήταν μόριο δηλαδή κομμάτι της πρώτης ιερής ελιάς. Σύμφωνα με ένα μύθο το όνομα τους το πήραν απο το θάνατο, δηλαδή το προκαθορισμένο τέλος της ζωής των θνητών - τη μοίρα, του Αλιρρόθιου. Ο Αλιρρόθιος, γιός του Θεού Ποσειδώνα, με διαταγή του πατέρα του σκόπευε να κόψει όλες τις Μορίες ελιές για να εκδικηθεί τους Αθηναίους για την απόφαση τους να δώσουν τη κυριαρχία στη Θεά Αθηνά. Μόλις προσπάθησε να κόψει το πρώτο δέντρο, έπεσε νεκρός. Αυτές τις μορίες ελιές οι Αθηναίοι φύτεψαν στις 12 πύλες της Ακαδημίας, απο τις οποίες δημιουργήθηκαν οι ιεροί ελαιώνες της Αθήνας. Πολλά αιωνόβια δέντρα ελιάς που βρίσκονταν στην Αθήνα διασκορπισμένα χρήστηκαν αιώνες μετά απο τη φύτευση τους ως ιερά δέντρα απο τους αρχαίους Έλληνες γιατί τα θεώρησαν ως απόγονους αυτής της πρώτης ιερής ελιάς.

εικόνα 24: Ιερή Ελιά στην Ακρόπολη

Οι Αθηναίοι ήταν απο τους πιο Θεοσεβούμενους ανθρώπους, φρόντιζαν τις Μορίες ελιές ως ιερό σύμβολο της θρησκείας τους. Είχαν δημιουργήσει νόμο πως οι ιερές ελιές ήταν ιδιοκτησία της πόλης, ακόμη και αυτές που ήταν εκτός απο τους ιερούς ελαιώνες και βρισκονταν σε κάποιο ιδιόκτητο οικόπεδο. Την ευθύνη για την προστασία και φροντίδα αυτών των δέντρων είχαν οι ιδιοκτήτες του χωραφιού. Ακόμη υπήρχε νόμος γύρω απο κάθε ελιά να χτίζετε ένας φράχτης, που και αυτός ήταν υπό την ευθύνη αυτού που είχε το οικόπεδο. Για να είναι σίγουροι ότι λαμβάνονταν τα κατάλληλα μέτρα είχαν δημιουργήσει μια ομάδα ανθρώπων, που ονομάζονταν “επιγνώστες”, για να ελέγχουν την κατάσταση των μορίων ελιών και των φραχτών τους. Αν έκριναν ότι ο ιδιοκτήτης δεν τηρούσε τους πιο πάνω νόμους, μπορούσαν να τιμωρηθούν ακόμη και με θάνατο απο τον Άρειο Πάγο. Αν πάλι το δέντρο ξεραινόταν, χωρίς να φταίει ο ιδιοκτήτης του χωραφιού που έπρεπε να το φροντίζει, τότε δεν υπήρχε κάποια ποινή. Υπήρχε μόνο ο περιορισμός να αφαιρέσει τον κορμό απο το οικόπεδό του, καθώς θεωρούσαν ότι μπορούσε να ξεπετάξει ένα νέο βλαστό, όπως συνέβηκε και στην πρώτη ιερή ελιά όταν κάηκε απο τους Πέρσες.

Η ελιά παρουσιάζετε μαζί με το αμπέλι και τη δάφνη ως τα δημοφιλέστερα δέντρα που οι αρχαίοι φύτευαν στα ιερά άλση τους.

ΠΡΟΙΟΝΤΑ ΚΑΙ ΧΡΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΙΑΣ

Η Ελιά είναι αναπόσπαστο στοιχείο του Ελληνικού τοπίου. Όταν σκεφτόμαστε τη σημαντικότητα της ελιάς, του ελαιολάδου και των υποπροϊόντων της γίνετε ξεκάθαρο γιατί η ελιά ήταν τόσο σημαντικό στοιχείο στην οικονομία της Μεσογείου. Η καταλληλότητα της ελιάς για τα πάντα, απο φαγητό ως φωτισμό και απο σαπούνι ως φάρμακο, έκανε την καλλιέργεια της ελιάς επένδυση για αυτοσυντήρηση. Απο την αρχαιότητα υπήρξε πρώτη ύλη για την επιβίωση τους, πηγή έμπνευσης για τους καλλιτέχνες και τους συγγραφείς και γενικότερα διευκόλυνε τη ζωή των ανθρώπων. Ήταν παρόν παντού στη αγωγή του Έλληνα: στη διατροφή του, στη θρησκεία του, στον αθλητισμό, στο φωτισμό, στη θέρμανση, στη διακόσμηση, στις τελετές του, στη λογοτεχνία, στην ιατρική, στη μυθολογία και σε πολλούς άλλους τομείς. Είναι ένα σύμβολο ειρήνης, νίκης, γαλήνης, ευτυχίας, σοφίας και πολιτισμού. Ήταν τόσο σημαντική που οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν ότι είχε Θεϊκές δυνάμεις.

Οι ελιές ήταν σημαντικές για τη διατροφή τους και απαραίτητες σε κάθε γεύμα, γιατί είχαν τις κατάλληλες θρεπτικές ουσίες και βιταμίνες. Το ελαιόλαδο ήταν χρήσιμο για τη διατήρηση των τροφών. Το ελαιόλαδο έχει σχετικά μικρή διάρκεια ζωής στο ράφι, είναι στα καλύτερα του τη χρονιά παραγωγής του αλλά μέσα σε 2-3 χρόνια μπορεί να χαλάσει. Ενώ το λάδι ανάλογα με το βαθμό επεξεργασίας του ήταν χρήσιμο ως καύσιμο σε λάμπες, ή ως φαρμακευτικό προϊόν, ως λίπασμα, ως εντομοκτόνα, ως συντηρητικά ξύλου. Επίσης τα παράγωγα υποπροϊόντα ελαιολάδου πρόσφεραν αδιαβροχοποίηση, σαπούνι, κ.τ.λ.

Το λιόδεντρο και τα προϊόντα του ήταν πρωταγωνιστής και στους διάφορους αθλητικούς αγώνες. Τα στεφάνια των νικητών των Ολυμπιακών ονομάζονταν κότινοι. Τα στεφάνια αυτά ήταν φτιαγμένα από τα κλαδιά της ιερής ελιάς της Ακρόπολης.

Οι νικητές των αθλητικών αγώνων των Παναθηναίων έπαιρναν ως έπαθλο τους Παναθηναϊκούς αμφορείς γεμάτους λάδι. Η σημαντικότητα του λαδιού φαίνεται από το γεγονός ότι δινόταν ως βραβείο στους πιο λαοφιλείς και σημαντικούς αγώνες. Η αξία του βραβείου αυτού ήταν μεγαλύτερη και από τα χρυσά στεφάνια που δίνονταν στους νικητές των αθλητικών αγώνων. Το λάδι προερχόταν από τις μορίες ελιές της πόλης, ιδιωτικές και δημόσιες. Μαζεύονταν από τους αθλοθέτες υπό της διαταγές του βασιλιά της πόλης, το αποθήκευαν στο Θησαυροφυλάκιο της Ακρόπολης μέχρι να διεξαχθούν οι αγώνες. Υπάρχουν αρχαία γραπτά με τα ονόματα των νικητών που βραβεύτηκαν με ελαιόλαδο, στα γραπτά αναφερόταν και η ποσότητα που έπαιρναν.

Όπως προανέφερα, το λάδι ως βραβείο είχε μεγάλη αξία. Το εμπόριο του ελαιόλαδου έξω από την Αθήνα απαγορευόταν, με μόνη εξαίρεση τον νικητή των αθλητικών αγώνων των Παναθηναίων. Ο νικητής είχε το μονοπώλιο του ελαιολάδου σε άλλες πόλεις με αποτέλεσμα να τους ακριβοπουλάει και να γίνετε πλούσιος. Εκτός βέβαια από το περιεχόμενο τους, οι ίδιοι οι αμφορείς ήταν εξίσου σημαντικοί και περιζήτητη. Από τις ανασκαφές έχουν βρεθεί ακόμη και σε τάφους της Σικελίας, ωστόσο παρουσιάζονταν ως κτερίσματα μόνο σε τάφους πλουσίων, κάτι που τονίζει για ακόμη μια φορά την αξία τους.

Ενώ εκτός από το ελαιόλαδό και τις ελιές, ευρεία χρήση είχε και το σκληρό ξύλο της, ήταν χρήσιμο για την κατασκευή εργαλείων, λαβών, ρόπαλων, επίπλων και πολλών άλλων. Υπήρχαν αναφορές της χρήσης του ξύλου ελιάς από τους αρχαίους Έλληνες, αναφέρετε πως ο Κύκλωπας Πολύφημος είχε ένα ρόπαλο φτιαγμένο από ξύλο ελιάς, το κρεβάτι

του Οδυσσέα αναφέρετε ότι ήταν απο ξύλο ελιάς, ακόμη και το πρώτο άγαλμα της Θεάς Αθηνάς στην Ακρόπολη. Το απόσπασμα πιο κάτω είναι απο την Ομήρου Οδύσσεια, η σκηνή όπου ο Οδυσσέας περιγράφει στην γυναίκα του πως έφτιαξε το κρεβάτι απο ελιά.

ΑΡΧΑΙΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

(...)ὥς ἄρ' ἔφη πόσιος πειρωμένη: αὐτὰρ Ὀδυσσεὺς ὀχθήσας ἄλοχον προσεφώνεε κεδνὰ ἰδυίαν: «ὦ γύναι, ἦ μάλα τοῦτο ἔπος θυμαλγὲς ἔειπες: τίς δέ μοι ἄλλοσε θῆκε λέχος; χαλεπὸν δέ κεν εἶη

185 καὶ μάλ' ἐπισταμένῳ, ὅτε μὴ θεὸς αὐτὸς ἐπελθὼν ῥηϊδίῳς ἐθέλων θείῃ ἄλλῃ ἐνὶ χώρῃ. ἀνδρῶν δ' οὐ κέν τις ζωὸς βροτός, οὐδὲ μάλ' ἡβῶν, ῥεῖα μετοχλίσσειεν, ἐπεὶ μέγα σῆμα τέτυκται ἐν λέχει ἀσκητῶ: τὸ δ' ἐγὼ κάμον οὐδέ τις ἄλλος.

190 θάμνος ἔφθι τανύφυλλος ἐλαίης ἔρκεος ἐντός, ἀκμηνὸς θαλέθων: πάχετος δ' ἦν ἡὔτε κίων. τῷ δ' ἐγὼ ἀμφιβαλὼν θάλαμον δέμον, ὄφρ' ἐτέλεσσα, πυκνήσιν λιθάδεσσι, καὶ εὖ καθύπερθεν ἔρεψα, κολλητὰς δ' ἐπέθηκα θύρας, πυκινῶς ἀραρυίας.

195 καὶ τότε ἔπειτ' ἀπέκοψα κόμην τανυφύλλου ἐλαίης, κορμὸν δ' ἐκ ῥίζης προταμὼν ἀμφέξεσα χαλκῷ εὖ καὶ ἐπισταμένως, καὶ ἐπὶ στάθμην ἴθυνα, ἐρμῖν' ἀσκήσας, τέτρηνα δὲ πάντα τερέτρῳ. ἐκ δὲ τοῦ ἀρχόμενος λέχος ἔξεον, ὄφρ' ἐτέλεσσα,

200 δαιδάλλων χρυσῷ τε καὶ ἀργύρῳ ἡδ' ἐλέφαντι: ἐκ δ' ἐτάνυσσα ἱμάντα βοὸς φοῖνικι φαεινόν. οὕτω τοι τότε σῆμα πιφάυσκομαι: οὐδέ τι οἶδα, ἦ μοι ἔτ' ἔμπεδόν ἐστι, γύναι, λέχος, ἧς τις ἤδη ἀνδρῶν ἄλλοσε θῆκε, ταμὼν ὕπο πυθμέν' ἐλαίης.»

205 ὥς φάτο, τῆς δ' αὐτοῦ λύτο γούνατα καὶ φίλον ἦτορ, σήματ' ἀναγνούσῃ τὰ οἱ ἔμπεδα ἐφφραδ' Ὀδυσσεύς: δακρύσασα δ' ἔπειτ' ἰθὺς δράμεν, ἀμφὶ δὲ χεῖρας δειρῇ βάλλ' Ὀδυσῆϊ, κάρη δ' ἔκυσ' ἠδὲ προσηύδα: «μή μοι, Ὀδυσσεῦ, σκύζευ, ἐπεὶ τά περ ἄλλα (...)

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

(...) Αυτά είπε εκείνη δοκιμάζοντας τον άντρα της, μα τούτος συχύστη κι είπε στη γυναίκα του τη γνωστικιά αναμμένος: «Γυναίκα, αλήθεια, αυτός ο λόγος σου μες στην καρδιά με αγγίζει! Ποιος το κλινάρι μετασάλεψε; Καλός τεχνίτης να 'ταν,

και πάλε θα του 'ρχόταν δύσκολο! Μόνο θεός μπορούσε, αν ήθελε, να 'ρθεί κι ανέκοπα να το μετασαλέψει. Μα απ' τους θνητούς που ζουν δε γίνεται τη θέση να του αλλάξει κανείς, κι ας είναι απά στα νιάτα του' το τορνευτό κλινάρι τρανό σημάδι κρύβει' τα 'φτιαξαν τα χέρια τα δικά μου.

Φύτρωνε δέντρο, ελιά στενόφυλλη, μες στον αυλόγυρο μας, ξεπεταμένο κι ο-λοφούντωτο, χοντρό σα μια κολόνα. Και πήρα κι έχτισα τρογύρα του την κάμα-ρα με πέτρες πυκνές ως πάνω, και τη σκέπασα καλά καλά με στέγη' κι αφού της πέρασα πορτόφυλλα καλαρμωσμένα, στεριά,

έκοψα απάνω της στενόφυλλης ελιάς κλαδιά και φούντα, και τον κορμό απ' τη ρίζα κλάδεψα, προσεχτικά, πιδέξια με το σκεπάρνι πελεκώντας τον, με στάφνη ισιώνοντας τον, κλινόποδο να γένει, κι άνοιξα με το τρυπάνι τρύπες. Κει πάνω το κλινάρι εστήριξα, καλά πλανίζοντας το,

και με το μάλαμα το πλούμισα, το φίλντισι, το ασήμι! τέλος λουριά από βόδι ετάνυσα, που απ' την πορφύρα άστραφταν. Το μυστικό σου το φανέρωσα ση-μάδι, μα δεν ξέρω αν το κλινάρι ακόμα στέκεται, γυναίκα, για κανέναν το λιό-δεντρο απ' τη ρίζα του 'κοψε και του άλλαξε τη θέση.»

Αυτά είπε, κι εκείνης τα γόνατα λύθηκαν κι η καρδιά της, τ' αλάθευτα σημάδια ως γνώρισε στα λόγια του Οδυσσέα' και χύθη ομπρός θρηνώντας, έριξε τα δυο της χέρια γύρω στου αντρός της το λαιμό, του φίλησε την κεφαλή και του 'πε: «Μη μου κακιώνεις! Σέ όλα το 'δειξες το πιο ξύπνο πως έχεις (...)

ΣΜΥΡΝΑ

Η Σμύρνα είναι η μητέρα του Άδωνη. Είναι ιερό δέντρο της Θεάς Αφροδίτης και το άρωμα του είναι αφροδισιακό. Οι Αρχαίοι Έλληνες το χαρακτήριζαν ως ένα δέντρο ερωτικό και πένθιμο λόγω του μύθου που εξιστορούσε την δημιουργία του. Η Σμύρνα λοιπόν είναι η Μύρρα μεταμορφωμένη. Η Μύρρα ήταν κόρη του βασιλιά των Ασσύριων, σε μια παραλλαγή του μύθου ήταν κόρη του βασιλιά της Πάφου, της Κύπρου, Κινύρα. Λόγω της υβριστικής συμπεριφοράς της, προς τη Θεά Αφροδίτη, η Θεά αποφάσισε να την τιμωρήσει προκαλώντας της ένα ακαταμάχητο έρωτα για τον πατέρα της. Υπάρχουν διάφορες παραλλαγές στο μύθο για την υβριστική συμπεριφορά της Μύρρας. Σε μια απο αυτές λέγετε ότι ή η ίδια ή η μητέρα της ισχυριζόταν πως ήταν ομορφότερη απο την Θεά Αφροδίτη, σε άλλη ότι απλά απαρνιόταν τον έρωτα προσβάλλοντας τη Θεά. Όποιο και να ήταν το αίτιο η τιμωρία ήταν η ίδια. Η Μύρρα μεταμορφωμένη σε δούλα του παλατιού κατάφερε να ξελογιάσει τον πατέρα της και να συνευρεθεί μαζί του για 12 νύχτες. Όταν συνήλθε απο τον παραλογισμό που της προκάλεσε η Αφροδίτη, η νεαρή ένωσε τόσες τύψεις που πήγε και είπε στο πατέρα της τι είχε κάνει. Ο πατέρας της εξοργίστηκε και θέλησε να τη σκοτώσει, η Μύρρα ένωθε αβάσταχτο πόνο και έτρεξε στο δάσος για να σωθεί. Τότε η Θεά Αφροδίτη τη λυπήθηκε και την μεταμόρφωσε στο ομώνυμο δέντρο. Μετά απο 10 μήνες ο φλοιός του δέντρου έσκασε και γεννήθηκε ο Άδωνης, ο καρπός αυτού του παράνομου έρωτα.

Εκτός απο τη μυθολογία, το δέντρο αυτό αναφέρεται στα έργα αρχαίων συγγραφέων ως θεραπευτικό. Ο Πλούταρχος δηλώνει πως ο καπνός της σμύρνας είχε υπνωτικές και ηρεμιστικές ιδιότητες, ότι έδιωχνε τη κατάθλιψη και έβαζε αυτούς που τον μύριζαν σε ένα φανταστικό κόσμο. Ο Διοσκουρίδης το παρουσίαζε ως θεραπεία για τη τριχόπτωση και τα ρίγη.

4.3.1. ΜΥΘΟΣ ΤΟΥ ΑΔΩΝΗ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΜΒΟΛΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΜΕ ΤΗ ΒΛΑΣΤΗΣΗ

Σύμφωνα με τον Marcel Detienne, στο μύθο του Άδωνη αντιπαραβάλλονται συνεχώς σχέσεις αντιθετικών όρων, πάνω- κάτω, γη - ουρανός, υγρό - ξηρό, ωμό - ψημένο, σαπισμένο - αδιάφθορο, δυσώδες -αρωματικό, θνητό - αθάνατο. Μελετώντας αυτές της σχέσεις με βάση τον άνθρωπο, σε ένα καθορισμένο χρονικό πλαίσιο, με συγκεκριμένες συνθήκες, μπορούμε να κατανοήσουμε καλύτερα τον πολιτισμό του, τη σχέση του με το φυσικό και υπερφυσικό.

Μία παραλλαγή του μύθου της μεταμόρφωσης της Σμύρνας είναι ότι η Σμύρνα τιμωρήθηκε απο την Θεά Αφροδίτη γιατί την περιφρονούσε και αρνιόταν όλους τους φυσιολογικούς γάμους που της προσφέρονταν. Η Θεά τότε την τιμώρησε κάνοντας την να ερωτευτεί τον ίδιο της το πατέρα, ένας παράνομος έρωτας που δεν μπορεί να οδηγήσει σε γάμο. Αυτό που αρχικά περιφρονούσε η Σμύρνα, κατέληξε να το κάνει σε χειρότερο βαθμό. Η ερωτική συνεύρεση της Σμύρνας και του πατέρα της συμβαίνει όταν η μητέρα της απέχει απο κάθε ερωτική επαφή για να τιμήσει τα Θεσμοφόρια (επεξήγηση γιορτής πιο κάτω) . Το μεγαλύτερο έγκλημα, η μεγαλύτερη ατιμία που μπορούσε να γίνει μέσα σε ένα γάμο συμβαίνει την πιο ιερή περίοδο. Η κόρη που θα έπρεπε να είναι σύμβολο της τιμιότητας ενός γάμου, ως νόμιμος καρπός, γίνεται η αιτία της αμαρτίας και του κλονισμού του ιερού θεσμού του γάμου.

Ο Αδωνης ήταν καρπός της παράνομης ένωσης της Σμύρνας και του πατέρα της. Ήταν τόσο όμορφος και ποθητός. Σύμφωνα με τον μύθο η Θεά Αφροδίτη τον είχε δώσει στην Περσεφόνη στο κάτω κόσμο να τον προστατεύει για να τον σώσει απο την οργή του πατέρα του, αλλά στα 18 του χρόνια έπρεπε να της τον επιστρέψει στη γη. Όταν ενηλικιώθηκε ο νέος, ήταν τόσο όμορφος που η Περσεφόνη αρνιόταν να τον επιστρέψει στην Αφροδίτη. Εν τέλη γύρισε στη γη αλλά σύντομα πέθανε, η Περσεφόνη τότε χάρηκε γιατί θα επέστρεφε σε εκείνη, ο Δίας όμως αποφάσισε πως ήταν πιο δίκαιο η ζωή του Άδωνη να χωριζόταν σε τρεις φάσεις. Τους 4 μήνες θα τους περνούσε με την Περσεφόνη, τους τέσσερεις με την Αφροδίτη και τους υπόλοιπους τέσσερεις όπου θα επέλεγε ο ίδιος. Ο Αδωνης που είχε και αυτός αγαπήσει την Αφροδίτη επέλεξε να περνάει τους 8 μήνες μαζί της και τους υπόλοιπους τέσσερεις αναγκαστικά με τη Περσεφόνη. Πηγαίνοντας απο τη μια Θεά στην άλλη,

σύνδεε τη γη - κάτω κόσμο με τον ουρανό.

Ο Αδωνης συμβόλιζε τη βλάστηση, πρώτο γιατί γεννήθηκε μέσα απο ένα δέντρο, τη Σμύρνα και δεύτερο γιατί όπως και η βλάστηση πέθαινε και αναγεννιόταν κάθε χρόνο.

4.3.2. ΤΑ ΑΔΩΝΙΑ

Τα Αδώνια γιορτάζονται το καλοκαίρι, την πιο ερωτική εποχή που επικρατή η ζέστη, που τα μυρωδικά ανθίζουν και είναι έτοιμα για συγκομιδή, που η γη συναντά τον ήλιο. Την εποχή που απουσιάζει κάθε ίχνος υγρού στοιχείου και σήψης, που η γη μοσχοβολά. Χάρη σε αυτή τη γιορτή οι Αρχαίοι Έλληνες ανακάλυψαν και διέδωσαν πρώτοι τη φύτευση σε γλάστρες.

Η γιορτή διαδραματίζεται σε ιδιωτικές κατοικίες και όχι στους ναούς. Συγκεκριμένα στη κορυφή των σπιτιών, στα δώματα και στις ταράτσες, ούτως ώστε να επιτυγχάνετε καλύτερα η σύνδεση του πάνω με το κάτω. Σε αυτό συμβάλει χαρακτηριστικό αντικείμενο της γιορτής, μια σκάλα με την οποία οι πιστοί ανεβαίνουν στη κορυφή του σπιτιού για να τοποθετήσουν τους κήπους του Άδωνη. Πρωταγωνιστές αυτής της τελετής είναι οι παλλακίδες και οι εταίρες, στολισμένες και αρωματισμένες διασκεδάζουν με τους εραστές τους. Στη τελετή αυτή, γίνονται απρεπές πράξεις, μεθάνε και επιδίδονται σε ερωτικές ασυδοσίες. Στη τελετουργία των Αδωνίων η σαγήνη και τα μυρωδικά είναι στενά συνδεδεμένα όπως και στο μύθο της ζωής του Άδωνη. Ο Αδωνης γεννήθηκε απο τη Σμύρνα και συμβόλιζε τα αρωματικά φυτά και είχε την ιδιότητα να τους σαγηνεύει όλους και να προκαλεί το πόθο, όταν πεθαίνει περνά σε μια ψυχρή και υγρή φύση, στο μαρούλι, που σύμφωνα με το μύθο πέθανε επάνω σε αυτό.

Σκοπός της τελετής ήταν να μεταφέρουν στις κορυφές των σπιτιών τους κήπους του Άδωνη, πηλίνες γλάστρες με σπόρους, για να έχουν καλύτερη επαφή με τον ήλιο και να φυτρώσουν γρήγορα τα φυτά. Ήταν μια απομίμηση της καλλιέργειας, συμβόλιζαν κάτι επιφανειακό και εφήμερο. Στις γλάστρες αυτές φύτευαν οι γυναίκες μαρούλι, άνηθο, σιτάρι και κριθάρι. Το μαρούλι, αντιαφροδισιακό φυτό, συμβολίζει την ανικανότητα του Άδωνη που πέθανε γρήγορα και έμεινε χωρίς καρπούς. Ενώ ο μάραθος συμβολίζει τον ίδιο που ήταν άρωμα, ως γιος της Σμύρνας,

και τον ερωτισμό του. Η επαφή τους με τον ήλιο επιτάχυνε την ανάπτυξη τους, σε λίγες μέρες ξεπετάγονταν, μεγάλωναν και μαραίνονταν. Αυτές οι απομιμήσεις κήπου περνούσαν γρήγορα απο το πράσινο στο ξερό, απο το ζωντανό στο πεθαμένο, συμβολίζοντας τη ζωή του Άδωνη, σύμφωνα με τον Marcel Detienne. Οι κήποι αυτοί ήταν οι εκπρόσωποι της αντιγεωργίας, μιας απασχόλησης δίχως σκοπό και χρησιμότητα, μια δουλειά των γυναικών και όχι των αντρών, με περίοδο ανάπτυξης 8 ημέρες και όχι 8 μήνες που χρειάζονταν οι φυσιολογικές καλλιέργειες για να αποφέρουν καρπούς. Η κηπουρική που πραγματοποιείται προς τιμή του Άδωνη, είναι μια κηπουρική χωρίς καρπούς, χωρίς ωριμότητα, χωρίς ρίζες. Δεν προωθεί την καλλιέργεια με απώτερο σκοπό την συγκομιδή των καρπών. Ήταν ψεύτικοι κήποι, χωρίς ρίζες, χωρίς καρπούς, στείροι και άγονοι, άνθιζαν και πέθαιναν γρήγορα, όπως και ο Άδωνης.

ο Μ. Ρ. Nilson, γράφοντας για τους κήπους του Άδωνη: "Το συγκεκριμένο έθιμο επιβεβαιώνει αυτό που είναι τόσο προφανές ώστε δεν αμφισβητήθηκε ποτέ: Ο Άδωνης είναι ένας θεός της βλάστησης που ενσαρκώνει την ανάπτυξη και το μαρασμό των φυτών, καθώς και το θάνατο τους μέσα στη ζέστη του καλοκαιριού".

Ο Marcel Detienne επίσης υποστήριζε ότι οι κήποι του Άδωνη εκτός απο εκπρόσωπος της αντιγεωργίας, ήταν και η γιορτή που ήταν αντίθετη απο τα Θεσμοφόρια. Τα Αδώνια γιορτάζονταν το καλοκαίρι, όπου επικρατούσε ζέστη και ερωτισμός ενώ τα Θεσμοφόρια γιορτάζονταν το φθινόπωρο, την εποχή των βροχών και της σήψης. Τα αφροδισιακά μυρωδικά ήταν απαραίτητο συστατικό της γιορτής του Άδωνη ενώ στα Θεσμοφόρια τη θέση των μυρωδικών παίρνουν τα κλαδιά λυγαριάς που είχαν αντιαφροδισιακές ιδιότητες και καταπραΐνει της σεξουαλικές ορέξεις. Στην αρχαιότητα ονομαζόταν αγνός και χρησιμοποιείτο στα Θεσμοφόρια. Οι εκπρόσωποι της γιορτής του Άδωνη ήταν οι παλλακίδες και οι εταίρες και ο χαρακτήρας της γιορτής ήταν απρεπές, γεμάτος ερωτικές ασυδοσίες. Αντίθετα, οι εκπρόσωποι της γιορτής των Θεσμοφορίων ήταν οι παντρεμένες γυναίκες, μητέρες παιδιών. Η γιορτή χαρακτηριζόταν απο σεμνότητα, οι γυναίκες χωρίζονταν απο τους άντρες τους ώστε να απέχουν απο κάθε ερωτική επαφή. Τέλος οι πιστές του Άδωνη ανέβαιναν στα δώματα ώστε να επιτύχουν καλύτερα την ένωση ουρανού και γης ενώ οι πιστές της Δήμητρας παρουσιάζονταν να κατε-

βαίνουν στα υπόγεια της γης.

Ο Frazer διατυπώνει μια αντίθετη άποψη απο τον Marcel Detienne, όπου συσχετίζει το σιτάρι με τον Άδωνη.

“το γεγονός ότι περνάει το ένα τρίτο της ζωής του στις χθόνιες περιοχές και το υπόλοιπο πάνω στη γη δεν αποτελεί μήπως μια απόδειξη ότι ενσαρκώνει το πνεύμα του σιταριού; Στα πλαίσια μιας κοινωνίας που στηρίζει την επιβίωση της απο τα βάθη του χρόνου, στην καλλιέργεια των δημητριακών, ο Άδωνης δε θα μπορούσε παρά να συμβολίζει το πιο σημαντικό απο αυτά, το καταλληλότερο για βρώση.” Frazer

Στα αλήθεια όμως δεν μπορεί ο Άδωνης να συμβολίζει το σιτάρι, γιατί ο Άδωνης είναι το αντίθετο της Δήμητρας, η Δήμητρα είναι το σιτάρι και ο Άδωνης τα μυρωδικά.

εικόνα 25: γέννηση του Άδωνη, Phillips Galle

5. ΟΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΕΛΛΗΝΑ ΓΙΑ ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΕΙΣ ΤΟΜΕΙΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ

5.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το τοπίο και οι αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων επηρέασαν πολλές, αν όχι όλες, πτυχές τις ανθρώπινης ζωής. Ο ίδιος ο χαρακτήρας των ανθρώπων διαμορφωνόταν επηρεασμένος από αυτό. Η κοινωνία, ο πολιτισμός, η θρησκεία, η ιατρική, η οικονομία, η αρχιτεκτονική και πολλοί άλλοι τομείς δημιούργησαν αλληλοεξαρτώμενες σχέσεις με το τοπίο. Το τοπίο και τα διάφορα στοιχεία του ήταν απαραίτητα για αυτούς, ως τροφή, ως ιερό αντικείμενο, ως πρωταγωνιστής στους μύθους τους. Σε αυτό το κεφάλαιο θα εξετάσουμε αναλυτικότερα τις σχέσεις αυτές. Παρόλο που ήταν πολύ σημαντική η εξοχή, οι αρχαίοι Έλληνες συγγραφείς την αγνοούν στα έργα τους και δεν μας δίνουν πολλές πληροφορίες για αυτή, αυτό δυσκολεύει την έρευνα, ωστόσο μέσα από τις λίγες αναφορές και από τους μύθους μπορούν να συλλεχθούν κάποιες πληροφορίες.

5.2. ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Αναπόσπαστο κομμάτι του πολιτισμού της Ελλάδας και κατ' επέκταση της διαμόρφωσης των ανθρώπων της, της φιλοσοφίας της και των επιστημών της, είναι η πλούσια χλωρίδα της και η πολυμορφία του τοπίου της. Το είδος των δραστηριοτήτων που καταπιάνονται ένας άνθρωπος οφειλόταν στο τοπίο που κατοικούσε και τα χαρακτηριστικά που είχε η κοινωνία του, σύμφωνα με τον Robin Osborne. Ο κλασικός άνθρωπος κατοικεί στο τοπίο σεβόμενος τη φύση, χρήζει τον εαυτό του ως "συνέταιρο" της. Αντιμετωπίζει τη φύση ως μια επέκταση του εαυτού του, ως κάτι που συμπληρώνει τη δική του ύπαρξη. Οι παρεμβάσεις του ανθρώπου στο τοπίο γίνονταν ούτως ώστε να κατανοήσουν καλύτερα το γύρω περιβάλλον τους και να δαμάσουν τις δυνάμεις της φύσης. Η μεταφορά των δυνάμεων αυτών μέσα στους οικισμούς και ο χειρισμός τους, βοήθησε τον άνθρωπο να σταματήσει να φοβάται τις σκοτεινές δυνάμεις και τους σκληρούς νόμους της φύσης. Το αγρόκτημα και το χωριό είναι οι τόποι που δημιούργησε ο άνθρωπος σε ένα δεδομένο περιβάλλον και το περιβάλλον αυτό σχημάτισε τη δομή τους.

Καταρχάς το φυσικό περιβάλλον ήταν σημαντικός παράγοντας στην απόφαση της εγκαθίδρυσης του οικισμού τους. Οι τύποι -μορφές οικισμών εξαρτιόνταν από τη γεωγραφία και τους γεωργικούς χειρισμούς που γίνονταν στο τοπίο. Έτσι οι τύποι αυτοί διαφοροποιούνται στο πέρας των αιώνων και από περιοχή σε περιοχή. Στην επιλογή τους πρώτο κριτήριο ήταν η τοποθεσία να είναι υγιεινή, δεύτερο μέλημα ήταν να περιβάλλεται από ένα είδος οχύρωσης και τρίτο να έχει πλούσιο και εύφορο έδαφος. Από τη Φύση προμηθεύονταν ξύλο για τη δημιουργία του σπιτιού τους, των καραβιών τους και των εργαλείων τους. Η εξάρτηση των Ελλήνων από την φύση δημιούργησε άρρηκτες σχέσεις μεταξύ των οικισμών και του τοπίου. Η γη και τα προϊόντα της ήταν και εξακολουθούν να είναι απαραίτητα για την επιβίωση των ανθρώπων. Η Φύση ήταν για αυτούς το ιερό σύμβολό τους, το φαρμακευτικό τους μέσο, η έμπνευση τους, το δώρο που τους πρόσφεραν οι Θεοί. Η αγάπη των αρχαίων για το ωραίο τοπίο φανέρωνε και η επιλογή των τοποθεσιών για το στήσιμο των ιερών και των ναών τους. Η φύση είχε μεγάλη επίδραση στον άνθρωπο, στην κοινωνική και οικονομική του θέση, στη συμπεριφορά του, αλλά και στην αισθητική του. Οι Έλληνες συγγραφείς το γνώριζαν αυτό και το αποκάλυπταν μέσα από τα έργα τους. Ο Ιππο-

κράτης στο έργο του “ περί αέρων, υδάτων και τόπων” , υποστηρίζει ότι το κλίμα και η μορφολογία της γης είναι καθοριστικοί παράγοντες της διαμόρφωσης του ανθρώπινου σώματος και της ιδιοσυγκρασίας του. Με αποτέλεσμα οι συνήθειες των ανθρώπων και η συγκρότηση της πόλης τους να ακολουθούν τη φύση της γης που κατοικούν.

Στο προηγούμενο κεφάλαιο αναφερθήκαμε στα γραπτά που αφορούσαν το αρχαίο τοπίο, σε αυτό το κεφάλαιο θα ερευνήσουμε όλους αυτούς τους τομείς του πολιτισμού που επηρεάστηκαν από τη φύση και ενέπνευσαν τους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς.

5.3. ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Οι αρχαίοι πίστευαν ότι οι Θεοί αποφάσιζαν τι θα γινόταν στη γη, για αυτό και δημιουργούσαν μύθους που επεξηγούσαν τη δημιουργία για κάθε τι που υπήρχε στο κόσμο. Η βλάστηση διαμόρφωνε τόπους όπως το δάσος, το άλσος και ο αγρός, τόποι ζωτικής σημασίας και με μεγάλη θρησκευτική αξία. Γι' αυτό και κάθε δέντρο και κάθε φυτό είχε και τη δική του ιστορία και ήταν αφιερωμένο σε κάποιο Θεό. Ο μύθος είναι η ένδειξη ενδιαφέροντος του αρχαϊκού ανθρώπου για κάτι που συνέβαινε στη φύση. Η μαγεία πρόλαβε την επιστήμη και ερμήνευσε το θαύμα της βλάστησης και της αναπαραγωγής των φυτών ως κάτι υπερφυσικό. Εξηγούσαν τις θεραπευτικές τους ιδιότητες ως κάτι μαγικό, ως θείο δώρο. Πριν να προσδιοριστούν οι Θεραπευτικές ιδιότητες των φυτών και η χρήση τους να γίνει ευρεία, αυτοί που ήξεραν να τα χρησιμοποιούν και να θεραπεύουν διάφορες ασθένειες, θεωρούνταν Θεοί. Οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν ότι ο χειρισμός των στοιχείων της φύσης ήταν μόνο προνόμιο των Θεών.

Οι θρησκευτικές πράξεις επηρέαζαν την μορφή της υπαίθρου. Σύμφωνα με πηγές, οι πρώτοι ναοί των αρχαίων ήταν οι Δρυώνες και ο χώρος που λάτρευαν τους Θεούς τους ήταν τα ιερά δάση. Αργότερα χτίζονταν κτήρια ως ιερά και εγκαθιδρύονταν σε ένα φυσικό τοπίο το οποίο ήταν καλλιεργήσιμο και είχε πολιτική σημασία. Επιπλέον δημιουργούσαν ιερά άλση για να τα συνοδεύουν, για να δίνετε πρέπουσα τιμή στο Θεό. Η θεότητα που θα λατρευόταν σε ένα ιερό καθοριζόταν από τη μορφή και ταυτότητα του τοπίου, η θεότητα έπρεπε να είναι η προστάτιδα ενός χαρακτηριστικού του, κάτι έπρεπε να τη συνδέει με αυτό. Είτε τα δέντρα ως ναοί είτε η εγκαθίδρυση ιερών στο τοπίο με θρησκευτική ευλάβεια, επιβεβαιωνόταν η σημαντικότητα των δέντρων και της φύσης για τους αρχαίους Έλληνες και ο συσχετισμός της με τη θρησκεία του. Η θρησκεία είναι κομμάτι του πολιτισμού ενός λαού, έτσι οι θρησκευτικές αντιλήψεις τους για το τοπίο και ο χειρισμός του επηρέαζαν και τον πολιτισμό τους.

Τελετές για τις διάφορες θεότητες ωστόσο γίνονταν και εκτός των ιερών χώρων, μπορούσε να επιλεγεί μια τοποθεσία που άρμοζε καλύτερα στη περίπτωση. Το τοπίο που επιλεγόταν έπρεπε να πληροί ιδιότητες που χαρακτήριζαν τον Θεό που δοξαζόταν και το είδος της γιορτής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι Διονυσιακές τελετές, το τοπίο που

επιλεγόταν ήταν η ύπαιθρος, ένα τοπίο άγριο και ακαλλιέργητο όπου δεν ανήκει στη πόλη, όπου δεν υπάρχουν κοινωνικές θέσεις, πολιτισμός και κανόνες. Ένα τοπίο που δεν εξουσιάζετε απο κανένα και η φύση λειτουργεί απο μόνη της.

Είχαν δώσει συγκεκριμένες ιδιότητες σε διάφορες θεότητες που τις ταύτιζαν με τη φύση, τα στοιχεία της και τα χαρακτηριστικά τους. Για παράδειγμα στον Ποσειδώνα, θεό της θάλασσας, είχαν αφιερώσει όλα τα κωνοφόρα, όπως αναφέρει ο Θεόφραστος και ο Πλούταρχος, επειδή είχαν παρατηρήσει ότι ήταν τα καταλληλότερα για τη δημιουργία καρabiών. Αποδεικνύεται λοιπόν πως οι αντιλήψεις τους για το τοπίο και η θρησκεία τους ήταν αλληλοεξαρτώμενα και οι χειρισμοί του τοπίου και των στοιχείων που το απάρτιζαν εξαρτιόνταν απο αυτά.

Θρησκεία και γεωργία κατέληξαν να αλληλοεπηρεάζονται και να αλληλοεξαρτώνται. Θεοί βοηθούσαν στην καλύτερη καλλιέργεια της γης, αυτοί επηρέαζαν διάφορους παράγοντες που επηρέαζαν τη γεωργία. Γιορτές γίνονταν για να τους δοξάσουν και να ζητήσουν την εύνοια τους. Το πότε θα γίνονταν οι γιορτές για να τιμήσουν τους Θεούς τους οι αρχαίοι Έλληνες το αποφάσιζαν με βάση το χρονοδιάγραμμα των καλλιεργειών. Απο αυτό φαινόταν τη σημαντικότητα που έδιναν οι αρχαίοι στη γη τους και την καλλιέργεια της. Αυτό τονίζει επίσης τη ζωτική σημασία που είχε για αυτούς η γεωργία.

Την έναρξη της αγροτικής χρονιάς εγκαινίαζε μια σειρά απο γιορτές, τους μήνες Σεπτέμβρη και Οκτώβρη. Όπου γιορταζόταν το όργωμα και η σπορά του χωραφιού, τιμώντας την αρχή της ζωής των καρπών της γης αλλά και των ανθρώπων. Αυτές οι γιορτές τιμούσαν τη γονιμότητα του εδάφους και τη γονιμότητα των γυναικών, τη καρποφορία του εδάφους αλλά και του ανθρώπινου γένους. Η γονιμότητα των γυναικών γιορταζόταν με τα θεσμοφόρια. Η γεωργία βοηθούσε στο να κατανοηθεί καλύτερα το ανθρώπινο σώμα και η κοινωνική ανάπτυξη. Το Δεκέμβριο και τον Ιανουάριο γινόταν η γιορτή για να φυτρώσει ο σπόρος του καλαμποκιού και ο σπόρος του άντρα στη γυναίκα. Τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο γίνονταν γιορτές προς τιμή των νεκρών που χάθηκαν σε μάχες, και σε συσχετισμό με τη φύση τους μήνες αυτούς δεν υπήρχαν γεωργικές εργασίες, έτσι τιμούσαν νεκρή φύση.

Η Θεά Δήμητρα ήταν η θεότητα που ήταν πιο στενά συνδεδεμένη με τη γεωργία. Η ιερή γιορτή της ονομαζόταν Θεσμοφόρια και είχε αντίκτυπο και στη κοινωνία αλλά και στη γεωργία. Η γιορτή αυτή σύνδεε

εικόνα 26: Θεά Δήμητρα η Θεά της γεωργίας, Howard David Johnson

το γάμο με τη Θεά και αυτό προέκυπτε απο το γεγονός ότι οι αρχαίοι συσχέτισαν τη γονιμότητα της γης με τη γονιμότητα της γυναίκας, γι' αυτό αφιέρωσαν και τα δύο στη Θεά Δήμητρα. Σύμφωνα με τους αρχαίους έλληνες υπάρχουν τρία είδη γυναίκας, όπως αναφέρει ο Marcel Detienne, και ο διαχωρισμός γινόταν μέσω συσχετισμών με το τοπίο και τη βλάστηση. Ο πρώτος τύπος γυναίκας είναι αυτός που για προστατίδα του έχει τη Θεά Δήμητρα, Θεά της γεωργίας. Η γυναίκα αυτή είναι παντρεμένη και γεννά το καρπό του σπόρου του άντρα της, όπως η γη γεννά τα δημητριακά και τους καρπούς που ο άντρας έσπειρε. Αυτό το είδος γυναίκας ταυτίζεται με τη καλλιέργησιμη γη. Το δεύτερο είδος γυναίκας είναι αυτό που είναι αφιερωμένο στη Θεά Άρτεμης, Θεά των άγριων ζώων και των ακαλλιέργητων τοπίων. Σε αυτό το είδος εντάσσονταν αυτές που αρνούσαν την ερωτική συνεύρεση και τον γάμο. Οι γυναίκες αυτές ταυτίζονταν με το ακαλλιέργητο και άγριο τοπίο. Η γιορτή που γινόταν προς τιμή της Θεάς Άρτεμης λεγόταν Βραυρωνία. Η γιορτή είχε ως πρωταγωνίστριες κορίτσια που εισέρχονταν στην εφηβεία και προετοιμάζονταν για τη περίοδο που θα ακολουθούσε, τον ερχομό της θηλυκότητας και του γάμου. Σημαντικό είναι να αναφέρουμε ότι οι αρχαίοι πίστευαν πως ο γάμος εξημέρωνε της γυναίκες, πριν απο αυτό θεωρούνταν άγριες, όπως και το τοπίο πριν τη καλλιέργεια, και για αυτό το λόγο ήταν αφιερωμένες στη Θεά Άρτεμης. Η γιορτή της Θεάς Άρτεμης γιορταζόταν στα σύνορα της πόλης. Το τρίτο και τελευταίο είδος γυναίκας ήταν αφιερωμένο στην Θεά Αφροδίτη, Θεά του έρωτα. Σε αυτό το είδος εντάσσονταν αυτές που είχαν μια ζωή γεμάτη με ερωτικές ασυδοσίες δίχως φρένο, χωρίς να είναι παντρεμένες. Αυτές οι γυναίκες ταυτίζονταν με τα μυρωδικά, ιερά φυτά της Θεάς Αφροδίτης, που με το άρωμα τους προκαλούσαν ακαταμάχητο πόθο.

Οι αρχαίοι ωστόσο δεν περιορίστηκαν στο συσχετισμό της γυναίκας με τα διάφορα είδη γης, ερμήνευαν τα πάντα στη ζωή τους με βάση τη φύση. Ο ρυθμός ανάπτυξης των καλλιεργειών και ο θάνατος τους συσχετιζόταν με τη ζωή και βοηθούσε τους αρχαίους να την κατανοήσουν ευκολότερα. Η ανθρώπινη γέννηση, η ανάπτυξη του ανθρώπου και τελικά ο θάνατος του ταυτίζονται με τα φυτά.

5.4. ΙΑΤΡΙΚΗ

Όπως και σήμερα, όταν κάποιος άνθρωπος είναι πολύ θρησκόληπτος και αρνείται την επιστήμη, βρίσκεται στο σκοτάδι, οτιδήποτε που κανονικά επεξηγείται επιστημονικά του ανάγει μαγικές ικανότητες. Έτσι και στην αρχαιότητα, πίστευαν ότι οι θεραπευτικές ιδιότητες των φυτών ήταν Θείο δώρο, γεμάτοι προκαταλήψεις και δεισιδαιμονίες τα ένταξαν στις λατρευτικές τους τελετές και πίστευαν ότι είναι κάτι ιερό.

Οι αρχαίοι αντιστοιχούσαν τις θεραπευτικές ιδιότητες ενός φυτού με τα ανθρώπινα όργανα που μπορούσαν να θεραπεύσουν, όταν οι ρίζες ή τα φύλλα ή οι καρποί του φυτού, έμοιαζαν με τα όργανα αυτά. Για παράδειγμα όταν ένα φυτό είχε καρδιοειδή φύλλα το θεωρούσαν κατάλληλο για τις αρρώστιες που σχετίζονταν με τη καρδιά. Ενώ απέδιδε στα ορχεοειδή αφροδισιακές ιδιότητες λόγω της ομοιότητας των βολβών τους με τους όρχεις. Τα ορχεοειδή ήταν αφιερωμένα λόγω του σχήματος τους στους σάτυρους και τους Σιληγούς, συνοδούς του Θεού Διόνυσου που ήταν όντα μισανθρώπινα και λάγνα. Για περεταίρω ανάλυση των θεραπευτικών ιδιοτήτων κάθε φυτού, θα αναφερθούμε σε επόμενο κεφάλαιο.

5.5. ΤΕΧΝΕΣ

Πολλές φορές οι αρχαίοι εμπνέονταν απο τη φύση και διακοσμούσαν τα δημιουργήματά τους αντιγράφοντας την, με αποτέλεσμα να επηρεαστεί η τέχνη. Οι αρχαίοι πίστευαν ότι τα φυτά συμβόλιζαν τη ζωή, δεν πίστευαν ότι είναι απλά διακοσμητικά, όπως πολλοί πιστεύουν σήμερα. Αναγνώριζαν την αξία τους, τα σέβονταν και τα τιμούσαν.

Οι αρχαίοι Έλληνες φρόντιζαν να προσαρμόσουν και να εναρμονίσουν την αρχιτεκτονική τους με το τοπίο. Η αρχιτεκτονική των πρώτων πολιτισμών μπορεί να ερμηνευτεί ως την κατανόηση της φύσης. Χρησιμοποιούσαν στοιχεία εμπνευσμένα απο τη φύση δίνοντας στο σχεδιασμό τους μια ζωντάνια και ένα δυναμισμό. Η περιγραφή των πολυάριθμων κολώνων του ιωνικού ναού ως ιερό άλσος, αλλά και η περιγραφή των υπόστυλων αιθουσών ως “δάσος απο κολώνες” τονίζει την επίδραση της αρχιτεκτονικής απο τη φύση. Τα παραδείγματα πολλά, ένα πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι τα αυλάκια που δημιουργούσαν στις κολώνες τους, που προφανώς είχαν μιμηθεί το αυλακωτό στέλεχος κάποιου φυτού, ίσως της αγγελικής. Ένα δεύτερο παράδειγμα είναι οι έλικες των ιονικών κιονόκρανων που συναντούνται και στη φύση, δίνοντας τους κομψότητα και κίνηση. Αναφορά σε έργο του Βιτρούβιου εξηγεί την προέλευση των κορινθιακών κιονόκρανων. Σύμφωνα λοιπόν με το Βιτρούβιο, ο γλύπτης Καλλίμαχος εμπνεύστηκε όταν είδε ένα φύλλο ακάνθου να αγκαλιάζει ένα καλάθι που βρισκόταν σε ένα κορινθιακό τάφο. Σχεδίασε λοιπόν αυτή την εικόνα και το σκάλισε σε μια πέτρα, έτσι δημιουργήθηκε η κορυφή του κορινθιακού κιονόκρανου.

Η οικοδόμηση ήταν περιστασιακή δραστηριότητα στην αρχαιότητα και γινόταν τους μήνες που δεν ασχολούνταν με τη καλλιέργεια της γης. Οι αγροτικές δουλειές επηρέαζαν τις οικοδομικές εργασίες. Όταν οι άντρες και τα βόδια που λάμβαναν μέρος σε αυτές δεν ήταν απασχολημένοι με την καλλιέργεια των χωραφιών. Σύμφωνα με πηγές οι οικοδομικές εργασίες γίνονταν τους τελευταίους μήνες του καλοκαιριού. Για τη μεταφορά πετρών και μάρμαρων απο τα λατομεία στις περιοχές χτισίματος χρησιμοποιούσαν βόδια. Αναφορές λένε ότι για τη μεταφορά των μαρμάρων απο την Πεντέλη στην Ελευσίνα χρειάστηκαν 33 ζυγοί με βόδια. Έτσι όταν οι αγροτικές δουλειές χρησιμοποιούσαν τα βόδια για όργωμα και για άλλες αγροτικές εργασίες, δεν μπορούσαν να τα χρησιμοποιούσαν για τις οικοδομήσεις.

εικόνα 27: Η ανακάλυψη του κορινθιακού κιονόκρανου από τον Καλλίμαχο

Η αρχιτεκτονική εκτός απο την έμπνευση που άντλησε απο τη φύση και την ένταξη των μορφών της σε αυτή, φρόντισε να ενισχύσει τους δεσμούς της πόλης με την ύπαιθρο με την ανάγκη πέτρας για την ανοικοδόμηση μεγάλων κτιρίων. Τα βουνά της υπαίθρου παρείχαν τη πέτρα αυτή και τόνιζαν την αυτάρκεια της πόλης που έβρισκε ακόμη και πέτρα για την ανοικοδόμηση των δημόσιων κτηρίων της απο την ίδια της τη περιοχή. Η τοπική πέτρα επίσης βοηθούσε στην οικονομία αφού γλύτωνα τη κοινότητα απο την αγορά της πέτρας απο άλλες πόλεις. Έτσι μέσω αυτού του κτηρίου η πόλη έκανε μια ισχυρή δήλωση ότι ήταν δυνατή και οι πόροι της την συντηρούσαν απόλυτα. Ακόμη μια σημαντική παροχή των βουνών ήταν οι άγριοι θάμνοι, χρήσιμοι για οικοδομική ξυλεία.

Το γεγονός ότι οι αρχαίοι Έλληνες ήταν στενά συνδεδεμένοι με τη φύση τους βοήθησε να παραμείνουν γεμάτοι ιδέες και εμπνεύσεις για αρκετά χρόνια. Ακόμη και η αρχιτεκτονική στενά συνδεδεμένη με τη φύση, σε αρμονία μαζί της δημιούργησε μνημεία που ακόμη και σήμερα θαυμάζουμε για την τελειότητα τους.

5.6. ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Ο χαρακτήρας των ανθρώπων και η κοινωνική οργάνωση της πολιτείας τους επηρεαζόταν από την ευφορία του εδάφους, σύμφωνα με τον Robin Osborne. Η γη διαμόρφωνε την κοινωνικοπολιτική κατάσταση της πόλης. Παρατηρήθηκε ότι, όταν το έδαφος μιας περιοχής δεν ήταν εύφορο, οι κάτοικοι άφησαν τη γεωργία και στράφηκαν σε άλλες δραστηριότητες για την επιβίωση τους, π.χ. εμπόριο, βιοτεχνία κτλ, τέτοιες περιοχές ήταν οι Αττική και τα νησιά. Αντίθετα όταν το έδαφος μιας περιοχής ήταν εύφορο και πρόσφερε πλούσια αγροτική παραγωγή, οι κάτοικοι παρέμεναν δεμένοι με τη γη τους.

Συνήθως παρατηρείται η διαφορά ανάμεσα στους πλούσιους και τους φτωχούς της αρχαιότητας από τη γη που κατείχαν και από το τρόπο που την διαχειρίζονταν. Οι πλούσιοι κατέχουν οικόπεδα σε πεδιάδες που δεν χρειάζονται ιδιαίτερη δούλεψη για να καλλιεργηθούν, έχουν δούλους που φροντίζουν συνεχώς τα χωράφια και χρησιμοποιούν τη τεχνική του επαναλαμβανόμενου σκαψίματος. Η καλλιέργεια δέντρων απαιτούσε πολλά εργατικά χέρια γιατί χρειάζονταν συνεχώς επαναλαμβανόμενο σκάψιμο, φροντίδα, δημιουργία αυλακιών για κάθε δέντρο για να συγκρατούν νερό και άλλα πολλά. Για αυτό το λόγο ήταν πρόνομο των πλουσίων που είχαν δούλους για να κάνουν όλες αυτές της δουλειές. Αντίθετα οι φτωχοί κατείχαν γη σε πλαγιές και λόφους, που έπρεπε πρώτα να την σχηματίσουν σε αναβαθμούς για να μπορεί να καλλιεργηθεί.

Οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν ότι η κατανομή εδαφών και η επιτυχία της παραγωγής ήταν αυτή που επηρέαζε την κοινωνική θέση του κάθε πολίτη. Η φύση ήταν αυτή που καθόριζε τι μπορούσε να καλλιεργηθεί σε ένα συγκεκριμένο έδαφος και αυτή ήταν σε μεγάλο ποσοστό η υπεύθυνη για την επιτυχία της παραγωγής. Έτσι αυτοί που είχαν πολλά εδάφη ή είχαν επιτυχημένη παραγωγή είχαν υψηλή κοινωνική θέση. Η υψηλή κοινωνική θέση ενός ανθρώπου εκφραζόταν επίσης μέσω του κυνηγιού.

Οι κήποι απουσίαζαν από τις πόλεις της αρχαίας Ελλάδας, ωστόσο ήταν συχνό φαινόμενο στα προάστια, ειδικά στα σπίτια των πλουσίων. Ένα τέτοιο κήπο περιγράφει ο Όμηρος στο έργο του Οδύσσεια στη ραψωδία Η 112- 135, το κήπο του Αλκίνοο, αυτός ο τύπος κήπου ήταν αυτός που χρησιμοποιείτο τα αρχαία χρόνια.

ΑΡΧΑΙΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

ἔκτοσθεν δ' αὐλῆς μέγας ὄρχατος ἄγχι θυράων
τετράνυος· περὶ δ' ἔρκος ἐλήλათαι ἀμφοτέρωθεν.
ἔνθα δὲ δένδρεα μακρὰ πεφύκασι τηλεθόωντα,
ὄγχναι καὶ ῥοαὶ καὶ μηλέαι ἀγλαόκαρποι
συκέαι τε γλυκεραὶ καὶ ἐλαῖαι τηλεθόωσαι.
τάων οὐ ποτε καρπὸς ἀπόλλυται οὐδ' ἀπολείπει
χείματος οὐδὲ θέρευς, ἐπετήσιος· ἀλλὰ μάλ' αἰεὶ
Ζεφυρίη πνεῖουσα τὰ μὲν φύει, ἄλλα δὲ πέσσει.
ὄγχνῃ ἐπ' ὄγχνῃ γηράσκει, μῆλον δ' ἐπὶ μήλῳ,
αὐτὰρ ἐπὶ σταφυλῇ σταφυλῇ, σύκον δ' ἐπὶ σύκῳ.
ἔνθα δὲ οἱ πολύκαρπος ἁλῶῃ ἐρρίζωται,
τῆς ἕτερον μὲν θειλόπεδον λευρῷ ἐνὶ χώρῳ
τέρσεται ἡελίῳ, ἐτέρας δ' ἄρα τε τρυγώσιν,
ἄλλας δὲ τραπέουσι· πάροιθε δὲ τ' ὄμφακές εἰσιν
ἄνθος ἀφιεῖσαι, ἔτεραι δ' ὑποπερκάζουσιν.
ἔνθα δὲ κοσμηταὶ πρασιαὶ παρὰ νείατον ὄρχον
παντοῖαι πεφύκασιν, ἐπηετανὸν γανώσασιν·
ἐν δὲ δύῳ κρῆναι ἢ μὲν τ' ἀνὰ κῆπον ἅπαντα
σκίδνεται, ἢ δ' ἐτέρωθεν ὑπ' αὐλῆς οὐδὸν ἵησι
πρὸς δόμον ὑψηλόν, ὅθεν ὑδρεύοντο πολῖται.
τοῖ' ἄρ' ἐν Ἀλκινόοιο θεῶν ἔσαν ἀγλαὰ δῶρα.
ἔνθα στὰς θηεῖτο πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς.
αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ πάντα ἐῷ θηήσατο θυμῷ,
καρπαλίμως ὑπὲρ οὐδὸν ἐβήσετο δώματος εἴσω.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ - ΚΑΚΡΙΔΗ

Απόξω ἀπ' τὴν αὐλὴν τοῦ βρίσκεται χτήμα τρανόν, ἐκεῖ δίπλα,
τέσσερα στρέμματα, που ζώνεται με φράχτη γύρω γύρω·
καὶ μέσα ἐκεῖ ψηλά κι ολόχλωρα φυτρώνουν δέντρα πλήθος·
ἐκεῖ ἀχλαδιές, μηλιές χρυσόκαρπες, ρογδιές φυλλομανούνε,
ἐκεῖ συκίες γλυκές κι ολόχλωρες ελιές θωρεῖς ολοῦθε.
Καρπὸς δε χάνεται, μια που 'δεσε, κι οὐδέ τους ἀπολείπει
χειμῶνα καλοκαίρι, ἀδιάκοπα· τι ἀσίγαστα φυσώντας
ἐδῶ γεννᾷει καρπούς ο ζέφυρος κι ἄλλους ἐκεῖ γουρμάζει.

Απίδι απά στο απίδι ψήνεται, και μήλο απά στο μήλο,
σύκο στο σύκο απάνω, αδιάκοπα, σταφύλι στο σταφύλι.
Ακόμα αμπέλι εκεί πολύκαρπο του βασιλιά ριζώνει
στο 'να του μέρος, για το στέγνωμα των σταφυλιών στον ήλιο,
έχει ένα αλώνι, κι άλλα είναι ώρα τους να τα τρυγήσουν, κι άλλα
να τα πατήσουν, κι άλλα είναι άγουρα πιο πέρα, τον αθό τους
μόλις που τίναξαν, και παίρνουνε να κοκκινίζουν άλλα.
Κει που τελεύουν πια τα κλήματα, λογής λογής, με τάξη
βαλμένες οι βραγιές κατάχλωρες ολοχρονίς φουντώνουν.
Είναι και βρύσες δυο· ποτίζεται τρογύρα το περβόλι
από τη μια, και τρέχει η δεύτερη στο σπίτι, απ' το κατώφλι
περνώντας κάτω της αυλόπορτας, νερό να παίρνει ο κόσμος.
Τέτοια οι θεοί μαθές εχάρισαν του Αλκίνου πλούσια δώρα.
Κει πέρα ο θεϊκός, πολύπαθος στεκόταν Οδυσσέας
και θάμαζε· κι ως πια αποθάμαξε θωρώντας τα όλα γύρω,
περνώντας το κατώφλι γρήγορα στο σπίτι μέσα μήκε·

Ωστόσο υπήρχε και η ακαλλιέργητη γη της Ελλάδας, η “χαμένη” γη, η οποία παρουσίαζε πολλές αντιθέσεις. Μια απο αυτές ήταν ότι παρόλο που ήταν ακαλλιέργητη, ήταν σημαντική για την οικονομία της πόλης και πρόσφερε διάφορα προϊόντα. Μια ακόμη αντίθεσή είναι ότι οι άνθρωποι που απασχολούνταν με τη γη αυτή θεωρούνταν άτομα χαμηλής κοινωνικής τάξης, ενώ αυτοί που άνηκαν σε υψηλές κοινωνικές θέσεις έδειχναν την υψηλή τους θέση κυνηγώντας σε αυτές τις περιοχές. Ωστόσο αυτό δεν τους πτοούσε αφού παρατηρήθηκε ότι χρησιμοποιήθηκε περισσότερο απο κάθε είδος γη.

5.7. ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Όπως παρατηρείται υπήρχαν πολλοί παράγοντες που επηρέασαν τη διαμόρφωση της πολιτικής ζωής των πόλεων. Οι παράγοντες αυτοί είναι η μορφολογία του τοπίου, ο τρόπος εγκατάστασης των ανθρώπων σε αυτό, οι σχέσεις της πόλης με την ύπαιθρο και οι σχέσεις της πόλης με τις υπόλοιπες πόλεις. Ωστόσο οι αρχαίοι συγγραφείς θεωρούσαν ως μόνες μεταβλητές της πολιτικής ζωής μιας πόλης την αγροτική παραγωγή και τον κυρίαρχο τρόπο ζωής των κατοίκων της. Ο Θουκυδίδης αναφέρει ότι αν απουσίαζε το εμπόριο τότε οι άνθρωποι στηρίζονταν μόνο στην γη τους για την επιβίωση τους, κατοικούσαν την ύπαιθρό και φρόντιζαν να παράγουν προμήθειες μόνο για τον εαυτό τους, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει περίπτωση να πλουτίσουν, αφού δεν θα πουλούσαν σε κάποιο τα προϊόντα τους. Θα ζούσαν σε οικισμούς χωρίς τείχη, απροστάτευτη, με τον κίνδυνο της επιδρομής ανά πάσα στιγμή. Για αυτό προσπαθούσαν να μην δεσμεύονταν με τη γη, που μπορούσε ανά πάσα στιγμή να εγκαταλείψουν. Δεν φύτευαν δέντρα και μετακινούνταν συνεχώς. Όταν λοιπόν μια γη ήταν εύφορη, γίνονταν πολλές διαμάχες για αυτή και άλλαζε συνεχώς κατόχους. Έτσι λοιπόν όταν η γη ήταν εύφορη και απροστάτευτη κατοικείτο από διαφορετικές κοινότητες συνεχώς, ενώ όταν μια γη δεν ήταν τόσο περιζήτητη επικρατούσε ένα πιο ειρηνικό κλίμα σε αυτή. Παράδειγμα εύφορης γης ήταν η Θεσσαλία και η Βοιωτία, ενώ η Αθήνα δεν ήταν περιζήτητη αφού δεν είχε εύφορο χώμα.

Οι στρατηγικές γεωργίας ποικίλουν απο έδαφος σε έδαφος αλλά και απο εποχή σε εποχή. Η κάθε εποχή αλλά και το κάθε έδαφος έχει διαφορετικές ανάγκες με αποτέλεσμα να χρειάζεται διαφορετικούς χειρισμούς. Η γεωργία, οι χειρισμοί αυτοί και οι περιορισμοί υπό τους οποίους λειτουργούσε, έκαναν την Ελληνική πόλη δυνατή, καθόρισαν τη κοινωνική δομή της και επηρέασαν την πολιτική της. Η τροφή ήταν πολιτικής σημασίας και ήταν κάτι το οποίο συζητούσε η πολιτεία και είχε ανησυχία για αυτό. Ο εφοδιασμός της πόλης με σιτηρά είχε την ίδια αξία με την ασφάλεια της πόλης.

Οι διάφορες αντιμετώπισεις της υπαίθρου είχαν και διαφορετικό αντίκτυπο στη ζωή και την πολιτική κατάσταση σε κάθε πόλη. Στη Σπάρτη η ύπαιθρος ήταν υποταγμένη στη πόλη. Στη Θάσο η ύπαιθρος είχε μένει εκτός της πολιτικής. Στην Αθήνα η ύπαιθρος ήταν η βάση της πολιτι-

κής οργάνωσης. Σε περίπτωση πολέμου η πόλη προστάτευε τους αγρότες και τα σύνορα της πόλης, γιατί αυτοί ήταν η πηγή εφοδιασμού τους με τροφή. Επίσης όταν έπρεπε να ψηφιστεί αν θα διεξαγόταν πόλεμος με γειτονική πόλη, οι αγρότες που είχαν εδάφη στα σύνορα των δύο πόλεων απαγορευόταν να ψηφίσουν γιατί είχαν προσωπικά συμφέροντα και δεν ήταν αντικειμενικοί.

Η σημαντικότητα του περιβάλλοντος για τους αρχαίους τονιζόταν επίσης απο το γεγονός ότι θέσπιζαν νόμους για αυτό. Για παράδειγμα απαγορευόταν η κοπή περισσότερων απο 2 λιόδεντρων το χρόνο απο κάθε ιδιοκτήτη. Ακόμη απαγορευόταν η βοσκή σε ιερά εδάφη και όποιος παρέβαινε το νόμο πλήρωνε πρόστιμο.

5.8. ΓΕΩΡΓΙΑ

Οι ασχολίες των αρχαίων Ελλήνων επηρέαζαν τη σχέση και τη σύνδεση που είχαν με τη γη. Οι βοσκοί είχαν διαφορετική σχέση με τη γη απο ότι οι αγρότες. Έπρεπε να μην δένονται πολύ μαζί της γιατί μετακινούνταν συνεχώς. Ωστόσο είχε μια επαφή με τους οικισμούς για να προμηθευτείτε προϊόντα και να τα ανταλλάζει με τα δικά του. Οι αγρότες αντίθετα ήταν βαθύτατα συνδεδεμένοι με τη γη τους, η γη δεν ήταν ένα στολίδι για αυτούς, ήταν η κύρια πηγή του πλούτου τους και της συντήρησης της οικογένειάς τους.

Η απουσία επαφής με άλλες κοινότητες είχε ως αποτέλεσμα την αντικοινωνική συμπεριφορά ενός οικισμού και την υπανάπτυξη του, σύμφωνα με τον Robin Osborne. Αντίθετα η κοινωνική επαφή των ανθρώπων ήταν ευνοϊκή για την κοινωνία, την οικονομία και την πολιτική ενός οικισμού. Οι αρχαίοι Έλληνες βάσιζαν σε μεγάλο βαθμό τη διατροφή τους στα σιτηρά και προσπαθούσαν να παράγουν τις προμήθειες που χρειάζονταν ολόχρονα. Η γεωργία συνέβαλε στην επαφή των ανθρώπων, με το εμπόριο των προϊόντων της. Υπάρχουν πολλά έργα που αναφέρονται σε αποτυχίες καλλιέργειών στην αρχαία Ελλάδα με αποτέλεσμα την έλλειψη φαγητού. Η έλλειψη προμηθειών προκαλούσε κοινωνική αναστάτωση και τονίστηκε η σημαντικότητα των αγροτών και της γεωργίας. Όταν η καλλιέργεια δεν ευνοείτε απο τις κλιματικές συνθήκες και οδηγείτε στην αποτυχία, οι κάτοικοι μιας κοινότητας αναγκάζονται να προμηθευτούν προμήθειες απο άλλες περιοχές που είχαν καλή παραγωγή. Η ανάγκη για επιβίωση ευνοεί τη συνεργασία μεταξύ των ανθρώπων, συνδέει την πόλη με την ύπαιθρο, δημιουργεί κοινωνικές σχέσεις. Ο Ησίοδος υποστήριζε ότι ο δανεισμός δημιουργούσε κοινωνικές σχέσεις.

Το κλίμα ήταν σύμφωνα με τους αρχαίους Έλληνες ένας απο τους παράγοντες που επηρέαζαν το έδαφος και το τί θα παράγει. Ο Θεόφραστος υποστήριξε: “ Το μίγμα του αέρα, και η γενική φύση των εποχών είναι πρωταρχικής σημασίας για την ανάπτυξη και την τροφή των φυτών. Όταν η βροχή, ο καλός καιρός και οι καταιγίδες είναι έγκαιρα, όλα βαίνουν καλώς και έχουμε καλή παραγωγή ανεξάρτητα αν μεγάλωσαν σε αλμυρό ή ελαφρύ χώμα. Όπως λέει και η παροιμία: “ το έτος φέρει την καλλιέργεια, όχι το έδαφος”. Η γη κάνει μεγάλη διαφορά, αλλά όχι με το να είναι βαριά ή ελαφριά, μουσκεμένα ή ξηρή, ο γύρω αέρας ε-

πίσης κάνει τη διαφορά. Μερικά ελαφριά και φτωχά εδάφη απέδωσαν πολύ καλά επειδή ευνοούνταν απο αεράκια απο τη Θάλασσα.”

Η γεωργική και κηπουρική καλλιέργεια εδραιώθηκε τη νεολιθική περίοδο. Η γεωργία είναι η πράξη που ενώνει τη φύση με τον άνθρωπο.. Στο καλλιεργημένο τοπίο οι δυνάμεις της φύσης δαμάζονται, στην εικόνα αυτού του τοπίου συμβάλει και ο άνθρωπος. Το καλλιεργημένο τοπίο, αποτέλεσμα του ανθρώπινου πολιτισμού, έχει διαδρομές και περιοχές που έχουν προσδιοριστεί απο τον άνθρωπο ούτως ώστε να κατανοεί το φυσικό περιβάλλον καλύτερα.

Ο Robin Osborne επίσης υποστήριζε ότι, απο την γεωργία κρινόταν ο αντρισμός κάποιου. Οι αγρότες θεωρούνταν ανεξάρτητοι άντρες που μπορούσαν να φροντίσουν τον εαυτό τους και την οικογένεια τους με τα ίδια τους τα χέρια, ενώ οι έμποροι αντιμετωπίζονταν ως άντρες που βάσιζαν την επιβίωση τους πάνω σε άλλους. Επίσης θιγόταν ο αντρισμός ενός άντρα εάν δεν απέδιδε η καλλιέργεια του καλή σοδειά γιατί θεωρείτο ότι δεν δούλεψε σκληρά για να το επιτύχει.

Ωστόσο με το εμπόριο σιταριού οι Αθηναίοι υποστήριζαν ότι βοηθούσαν αυτούς που δεν είχαν γη να μην φεύγουν απο τη πόλη για αναζήτηση τροφής, έτσι ευνοούνταν και άλλα επαγγέλματα -ασχολίες στη πόλη με αποτέλεσμα εν τέλει να ευνοείτε ο πολιτισμός. Είχαν διορίσει λοιπόν δικαστές που ήταν υπεύθυνοι για να υπάρχουν επαρκείς προμήθειες σιταριού στη πόλη.

Όλες οι Ελληνικές πόλεις εξαρτιόνταν ουσιαστικά απο την εξοχή τους, βασιζόταν στον πλούτο που τους πρόσφερε η γεωργία. Η οικονομία και η γεωργία είναι αλληλένδετα συνδεδεμένες, κάθε τι που αφορούσε την καλλιέργεια είχε αρνητικές ή θετικές επιδράσεις στην οικονομία. Όταν για παράδειγμα η γη ήταν εύφορη τότε ερχόταν και η οικονομική άνθηση. Το ποσοστό εκμετάλλευσης της γης στην αρχαιότητα ποικίλει απο αγρότη σε αγρότη, απο χρόνο σε χρόνο, απο τόπο σε τόπο. Το μεγαλύτερο μέρος της γεωργικής παραγωγής στη κλασική εποχή αποτελείτο απο σιτάρι, ελιές και κριθάρι.

Η “αγρό-πόλη” ήταν ένα πολύ συνηθισμένο μοτίβο ελληνικής πόλης, όπου οι πολίτες κατοικούσαν στη πόλη και είχαν τα οικόπεδα τους έξω απο αυτή. Κατοικούσαν στη πόλη όπου θεωρούσαν ότι είναι πιο ασφαλείς, σε αντίθεση με τη διάσπαρτη κατοίκηση και όχι σε ένα πυρήνα ώστε να αντιμετωπίζουν μαζί όποιο κίνδυνο προκύψει. Απλά μετέβαιναν στις καλλιέργειες τους απο το πρωί και επέστρεφαν στις κατοικίες

τους στη πόλη το βράδυ. Οι καλλιέργειες ήταν οι πόροι για την επιβίωση τους και η πόλη η προστατευμένη διαμονή τους. Έτσι η πόλη και η ύπαιθρος συνδέονται με μια αλληλοεξαρτώμενη σχέση αλλά δεν παύουν να είναι διαφορετικές οντότητες. Η ύπαιθρος είναι το ευαίσθητο σημείο της πόλης, εν καιρώ ειρήνης προσφέρει τις προμήθειες που χρειάζονται οι άνθρωποι για να ζήσουν. Αντίθετα εν καιρό πολέμου, είναι το σημείο που πρέπει να προστατεύσουν για να μην χάσουν τη τροφή τους, κάτι που σημαίνει ότι θα πρέπει να εγκαταλείψουν την ασφάλεια της πόλης. Πρέπει να επιλέξουν ή τον εγκλεισμό τους στη πόλη και τη προστασία τους από κάθε πολεμική επιδρομή με ρίσκο όμως να μείνουν χωρίς τροφή ή να ρισκάρουν την ασφάλεια τους, να βγουν από την πόλη για να προστατεύσουν την ύπαιθρό τους - την μόνη παροχή της τροφής τους.

Όπως προανέφερα η ποικιλομορφία του τοπίου και το μη σταθερό ποσοστό βροχοπτώσεων ήταν ένα ρίσκο για τις καλλιέργειες. Έτσι το ερώτημα είναι αν θα ήταν καλύτερο να καλλιεργηθεί ένα μόνο κομμάτι γης ή περισσότερες περιοχές. Η καλύτερη επιλογή για να μειωθεί το ρίσκο φαίνεται πως ήταν να καλλιεργούν περισσότερες από μια περιοχές και με μια ποικιλία καλλιεργειών και όχι μόνο ένα είδος. Ωστόσο παρατηρείται ότι η καλλιέργεια ενός μόνο χωραφιού και όχι πολλών, παρόλο που ήταν ρίσκο μήπως δεν αποδώσει καρπούς και ήταν η μόνη πηγή εισοδήματος και προμηθειών, ήταν πιο παραγωγική. Η αφίερωση περισσότερου χρόνου σε ένα χωράφι πρόσφερε καλύτερες σοδειές. Η συνεχής δούλεψη του εδάφους εμπόδιζε να φυτρώνουν αγριόχορτα και διατηρούσε την υγρασία στο χώμα, με αποτέλεσμα να προσφέρει μέγιστες αποδόσεις σοδειάς. Η παραγωγή που πρόσφερε η γη έγινε η αιτία της δημιουργίας κοινωνικών τάξεων και διακρίσεων. Ενώ όλα είχαν αρχίσει ως δανδισμός ανάμεσα σε ίσους, ο καιρός μπορούσε να στερήσει τη σοδιά από ένα αγρότη περισσότερες από μια χρονιές με αποτέλεσμα να μην μπορεί να ξοφλήσει τον δανειστή του. Με αποτέλεσμα να δημιουργούνται κοινωνικές διακρίσεις, ο φτωχότερος να στηρίζεται στο πλουσιότερο και να γίνεται δούλος του για να μπορεί να επιβιώσει.

Χειρισμοί που αναπτύχθηκαν για να μην καταλήξει η σοδιά σε αποτυχία καταγράφηκαν από το Θεόφραστο. Ένα παράδειγμα ήταν τη τεχνική της καλλιέργειας σε γλάστρες, είχε πειραματιστεί με την τεχνική αυτή σε ένα κτήμα στην Αθήνα. Η τεχνική αυτή πρωτοεμφανίστηκε και αναπτύχθηκε από τη γιορτή του Άδωνη, τα Αηδόνια. Ακόμη γνώριζε από τι αποτελείται το χώμα και είχε παρατηρήσει ότι ανάλογα με το είδος

εικόνα 28: η συγκομιδή των ελιών σε αμφορέα

του εδάφους υπήρχαν και διαφορετικές απαιτήσεις. Ήξερε πως το τσάπισμα επέτρεπε στον αέρα να εισχωρήσει μέσα στο χώμα, με αποτέλεσμα το χώμα να γίνεται πιο ελαφρύ, συγκρατούσε περισσότερη υγρασία και ήταν πιο εύφορο. Είχε διαχωρίσει τα βαριά εδάφη με υγρασία από αυτά που ήταν ελαφριά αλλά ξηρά, υποστήριζε ότι έπρεπε να καλλιεργούνται διαφορετικές εποχές, το πρώτο έπρεπε να οργώνετε το καλοκαίρι ενώ η δεύτερη κατηγορία το χειμώνα. Υποστήριζε ότι η πρόσμιξη ελαφριών και βαρέων χωμάτων ήταν ο καλύτερος συνδυασμός αφού βελτίωνε τη δομή του και αύξανε τα θρεπτικά του συστατικά. Πίστευε ακόμη ότι το βαθύ σκάψιμο έκανε το έδαφος πιο εύφορο, κάτι στο οποίο βοηθούσαν και τα ρεβίθια και τα φασόλια. Μάλιστα υποστήριζε ότι όσο ξηρότερη ήταν μια περιοχή ήταν καλό να σκάβεις όσο βαθύτερα γίνεται. Τέλος πίστευε ότι το χώμα που βρισκόταν από κάτω λειτουργούσε ως κοπριά.

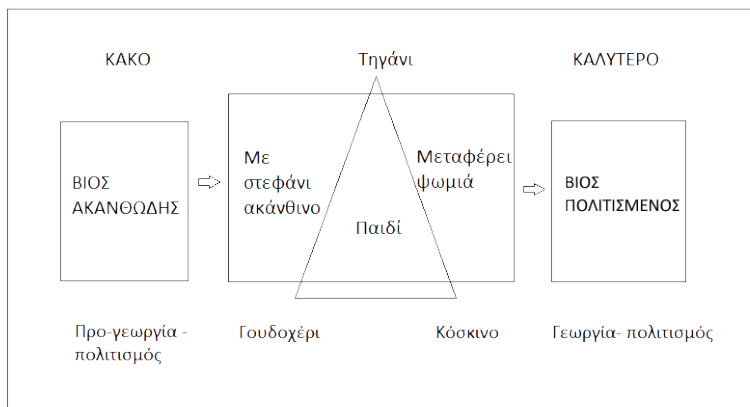
Η τεχνική του επαναλαμβανόμενου σκαψίματος που ανέφερε ο Θεόφραστος βοηθούσε και σε άλλους τομείς. Σκοτώνονταν τα αγριόχορτα που αναπτύσσονταν στα αυλάκια των δέντρων βοηθούσε το δέντρο να αντλεί επαρκή ποσότητα νερού και θρεπτικών συστατικών από τα συστατικά του εδάφους. Τα ζιζάνια αναπτύσσονται εις βάρος των δέντρων, αντλούν το νερό και τα θρεπτικά συστατικά του εδάφους με αποτέλεσμα να μην ευνοεί η ανάπτυξη του δέντρου. Η τεχνική του επαναλαμβανόμενου σκαψίματος εκτός από το ότι απέτρεπε την ανάπτυξη αγριόχορτων και βοηθούσε να κυκλοφορεί καλύτερα ο αέρας ανάμεσα στο χώμα, βοηθούσε και στο να καταστρέφονται οι ρίζες που ήταν στην επιφάνεια της γης με αποτέλεσμα να βοηθούν να αναπτύσσονται οι ρίζες που βρίσκονται πιο βαθιά. Οι ρίζες επωφελούνταν περισσότερο να είναι πιο βαθιά στο έδαφος για να προστατεύονται από τον ήλιο και τα εγκαύματα που θα τους προκαλούσε αλλά και επειδή βαθύτερα υπήρχε περισσότερη υγρασία. Οι ελιές και τα αμπέλια βοηθιούνταν πολύ από αυτή τη τεχνική γιατί είχαν αυτό το πρόβλημα με τις ρίζες τους. Η τεχνική αυτή ήθελε πολλά χέρια και πολύ χρόνο και ήταν προνόμιο των πλούσιων που την ανέθεταν στους δούλους τους.

Εκτός από το τέχνασμα να καλλιεργούν περισσότερες περιοχές από μια, ούτως ώστε να αποφύγουν το ρίσκο αν αποτύχει η γεωργία του οικοπέδου να μην έχουν άλλες πηγές πλούτου, παρατηρήθηκε και η καλλιέργεια δύο ειδών προϊόντων στην ίδια γη. Για παράδειγμα κάτω από τα λιόδεντρα καλλιεργούσαν ταυτόχρονα και δημητριακά. Αυτό το

σύστημα της φύτευσης δύο καλλιεργειών ταυτόχρονα στον ίδιο χώρο, σύμφωνα με τον Θεόφραστο θα ήταν προτιμότερο να εφαρμόζετε όταν το έδαφος θα χρειαζόταν περισσότερη υγρασία. Ήξερε ακόμη πως στα δέντρα άρεσε η σκιά και η υγρασία.

5.8.1.ΓΑΜΟΣ ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΙΑ

Όταν ο Χρυσός αιώνας έφτασε στο τέλος του και ο Δίας τιμώρησε τους ανθρώπους, ο άνθρωπος έπρεπε να κοπιάσει για να αποκτήσει καρπούς απο τη γη αλλά και απο τη γυναίκα του. Η γυναίκα δημιουργήθηκε απο χώμα και συμβολίστηκε με τη γη που για να παράγει καρπούς, έπρεπε πρώτα να τη σπείρουν. Γι' αυτό το λόγο ο γάμος ήταν υπό την προστασία της Θεάς Δήμητρας, της Θεάς της γεωργίας, της καλλιέργειας της γης αλλά και της γυναίκας. Η Δήμητρα εξουσιάζει το γάμο και τα καλλιεργούμενα φυτά. Ο γάμος και η καλλιέργεια φυτών έχουν μια αδιάσπαστη σχέση. Υπήρχαν έθιμα της αρχαίας Ελλάδας που αφορούν το γάμο που αποδεικνύουν την σύνδεση μεταξύ γάμου και φυτών. Σύμφωνα με το έθιμο, ένα παιδί περιφέρετε και προσφέρει στους καλεσμένους μικρά ψωμιά, ο μικρός φοράει ένα στεφάνι φτιαγμένο απο αγκαθωτά φύλλα και βελανίδια, το οποίο συμβολίζει τη πέρασμα απο την άγρια, ακανθωτή ζωή (ανύπαντρος) στην αγροτική ζωή (παντρεμένοι) που είναι βασισμένη στα αλεσμένα σιτηρά.

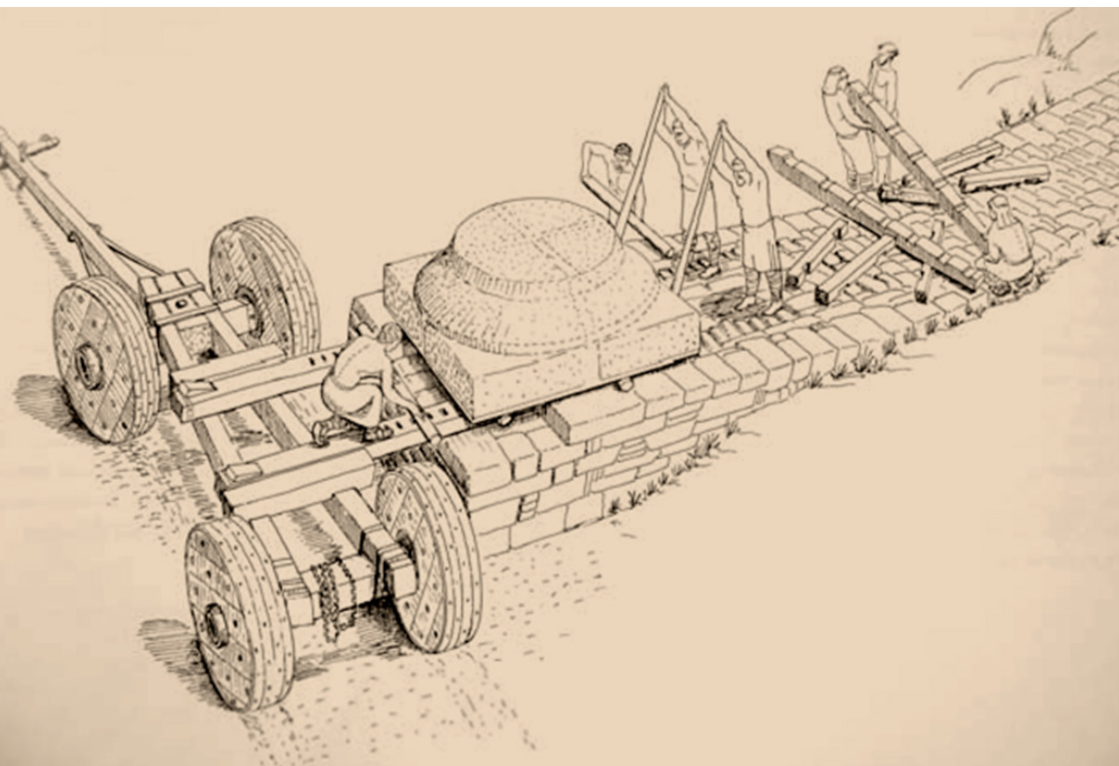

ΠΙΝΑΚΑΣ 4 : ΓΑΜΟΣ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ - ΠΟΛΙΤΙΣΜΕΝΟΣ ΒΙΟΣ

Η λέξη άγουρος δείχνει τη σχέση της καλλιέργειας και του γάμου. Χρησιμοποιείτε και για τους ανθρώπους αλλά και για τους καρπούς. Όταν ένας καρπός χαρακτηριστεί ως άγουρος, τότε ο καρπός δεν είναι έτοιμος ακόμη για κατανάλωση, δεν έχει ωριμάσει ακόμη. Όταν χρησιμοποιηθεί για ένα άνθρωπο τότε σημαίνει ότι ο άνθρωπος αυτός δεν έχει φτάσει σε ηλικία γάμου, δεν έχει ωριμάσει ούτε αυτό.

5.9. ΕΞΟΡΥΞΗ

Η παρουσία των ορυκτών πόρων και η εκμετάλλευση τους επηρέεσαν τη μορφή του τοπίου και την κοινωνία των Αρχαίων Ελλήνων. Ο Αριστοτέλης υποστήριζε ότι τα ορυκτά δημιουργήθηκαν απο κάποιες διεργασίες που έγιναν στο εσωτερικό της γης. Τα λατομεία και τα ορυχεία επηρέασαν τις σχέσεις της πόλης και των περίχωρων. Περισσότερο επίδραση στο τοπίο είχαν τα ορυχεία ασημιού. Μόνο η εξόρυξη πρόσφερε πλούσια εισοδήματα, ωστόσο τα λατομεία πέτρας δεν πρόσφεραν σημαντικά έσοδα αλλά ήταν σημαντικά για την οικοδόμηση. Το μέταλλο που χρησιμοποιούσαν περισσότερο οι αρχαίοι Έλληνες ήταν ο σίδηρος γιατί ήταν πιο σκληρός απο το χαλκό και η εύρεση του ήταν ευκολότερη. Με αυτό έφτιαχνα τα οικιακά και γεωργικά εργαλεία τους, αλλά και τα όπλα τους. Το τοπίο της Ελλάδας πρόσφερε σε αφθονία το σίδηρο, σε αντίθεση με το χαλκό που ήταν περιορισμένος.

εικόνα 29: η λάξευση και η μεταφορά πέτρας για οικοδόμηση

6. ΑΝΘΡΩΠΙΝΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΤΟΠΙΟ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

6.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι επεμβάσεις της αρχαίας κοινωνίας στο τοπίο ήταν επιβλαβείς; και αν ναι, αντιμετωπίζουμε της συνέπειες μέχρι σήμερα; Φρόντιζαν το οικοσύστημα καλύτερα οι αρχαίοι Έλληνες; Αυτά τα ερωτήματα θα προσπαθήσουμε να ερευνήσουμε σε αυτό το κεφάλαιο.

Το τοπίο της Ελλάδας σύμφωνα με έρευνες ήταν πολύ διαφορετικό πριν εμφανιστεί και επέμβει σε αυτό ο άνθρωπος. Οι ανθρώπινες επεμβάσεις στο τοπίο δεν ήταν όλες ηθελημένες, ή ήταν η ανεπιθύμητη κατάληξη μιας ενέργειας. Ίχνη τέτοιων επεμβάσεων, όπως είναι οι αναβαθμοί, η κοπή δέντρων, οι αναδασώσεις κ.τ.λ. συνέβησαν σύμφωνα με αποδείξεις την νεολιθική εποχή και την εποχή του χαλκού, εποχές που δεν έχουμε κάποια πηγή για αυτές. Οι αλλαγές που υπέστηκε το τοπίο ήταν κυρίως τοπικές και εξαρτιόνταν από τις συνήθειες της κοινότητας που τις προκαλούσε, κάθε κοινότητα προκαλούσε διαφορετικές επεμβάσεις. Ωστόσο μερικές φορές η επέμβαση του ανθρώπινου χεριού ήταν σωτήρια για το τοπίο, οι αναβαθμοί και τα τοιχώματα που δημιουργούσαν, πολλές φορές βοήθησαν στη διατήρηση του και την αποφυγή της καταστροφής του.

Μερικές από τις αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων για τη φύση και τα φαινόμενα της συνεχίζουν να υπάρχουν ακόμη μέχρι σήμερα και επηρεάζουν τον τρόπο που θα χειριστούμε το τοπίο.

6.2. Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΚΗΠΟΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

Ο κήπος είναι το αποτέλεσμα της συνεργασίας των δυνάμεων του ανθρώπου και της φύσης. Στην εποχή του Περικλή δημιουργήθηκαν οι πρώτοι δημόσιοι κήποι, η αρχή των πάρκων που υπάρχουν σήμερα. Σε αυτούς τους κήπους οι φιλόσοφοι μαθήτευαν η ίδιοι και δίδασκαν τους μαθητές τους. Οι δημόσιοι χώροι στην αρχαία Ελλάδα συσχετιζόνταν με τη θρησκεία.

Απουσίαζε ο διακοσμητικός κήπος και οι διακοσμητικές δεντροστοιχίες απο τη πολεοδομία της αρχαίας Ελληνικής πόλης. Οι κήποι δημιουργούνταν μόνο για να στηρίζουν κάποιο δημόσιο κτήριο και αποτελούνταν απο ελάχιστα δέντρα ή απο ελάχιστους θάμνους. Οι κήποι δημιουργούνταν για απόλαυση, ήταν μια πράξη θαυμασμού προς το φυσικό περιβάλλον.

Με το πέρασμα των χρόνων δημιουργήθηκαν πολλές τεχνικές και αρχές για τη δημιουργία ενός κήπου. Ο λαβύρινθος με ρίζες απο την αρχαιότητα, ήταν μια απο τις τεχνικές που ο άνθρωπος ανέπτυξε για τη διαμόρφωση του τοπίου και για να δώσει μια μυστηριακή εικόνα στο τοπίο. Ο λαβύρινθος ακόμη και σήμερα χρησιμοποιείται ως συμβολισμός του ανέφικτου, της αποτυχίας να προσπαθείς να βρεις λύση στο πρόβλημα σου. Αυτό θέλησαν να εκφράσουν και οι αρχαίοι Έλληνες με το μύθο του μινώταυρου. Κατοικία του μινώταυρου ήταν ένας λαβύρινθος που αν έμπαινες σε αυτόν χανόταν κάθε ελπίδα επιβίωσης. Ο τόπος αυτός αφήνοντας ένα μυστήριο να πλανάτε θεωρήθηκε πολύ ελκυστικός για να κατασκευάζετε σε διάφορους κήπους με τη χρήση φυτών ως διαχωριστικά. Έγινε ο τόπος όπου διαδραματίζονταν όλες οι δολοπλοκίες και οι μυστικές συναντήσεις που έπρεπε να παραμείνουν κρυφές.

εικόνα 30: η απαγγελία του Όμηρου, Auguste Leloir

6.3. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ/ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΤΟΠΙΟ

Η Θεοποίηση της φύσης απο τους αρχαίους βοήθησε στην προστασία του περιβάλλοντος, στο σεβασμό του και την σωστή αντιμετώπιση του ανθρώπου απέναντι στη φύση. Η επιβολή νόμων και απαγορεύσεων για αλιεία, κυνήγι και βανδαλισμό στα ιερά άλση επιβεβαιώνουν την ιερότητα που είχαν προσδώσει στη φύση οι αρχαίοι.

Οι πρώτες αναδασώσεις που έγιναν στο κόσμο ήταν τα άλση που έφτιαχναν οι αρχαίοι Έλληνες για ιερούς σκοπούς. Η δημιουργία των αλσών αυτών είχε ως σκοπό την δημιουργία ενός όμορφου τοπίου, αντάξιου να περιτριγυρίζει τα μνημεία. Ένα τοπίο αντάξιο του Θεού που λάτρευαν, ειδυλλιακό. Όμοια αντιμετώπιση βρίσκουμε σήμερα στις εκκλησίες όπου φροντίζουν το προαύλιο να είναι κατάφυτο. Κατάφυτες απο δέντρα και λουλούδια ήταν και οι νεκροπόλεις της αρχαίας Ελλάδας, όπως ο κεραμικός στην Αθήνα, καθώς η βόλτα σε αυτές ήταν μια απο τις λίγες απολαύσεις που είχαν οι γυναίκες εκείνη την εποχή. Αυτό συνεχίζεται ακόμη μέχρι σήμερα στα νεκροταφεία της εποχής μας.

Η εξάπλωση ή η μετακίνηση κάποιων φυτικών ομάδων σε διάφορες τοποθεσίες, που προκλήθηκε ηθελημένα απο τους αρχαίους για να εξυπηρετήσει τους θρησκευτικούς τους σκοπούς ήταν ακόμη μια απο τις επεμβάσεις τους στο τοπίο. Οι αρχαίοι διάλεξαν απο μια μεγάλη γκάμα φυτά τα οποία διατηρούνταν ανθισμένα για μεγάλο χρονικό διάστημα και είχαν εξαιρετική μυρωδιά και τα μεταφύτευαν απο τα βουνά στις παραπλήσιες τους κοιλάδες, ούτως ώστε να είναι εύκολα στη πρόσβαση άμεσα όταν τα χρειάζονταν για τελετές. Ο δυόσμος και είδη θυμαριού είναι κάποια απο αυτά.

Τα ιερά άλση δεν είχαν μια κοινή τυπολογία, κάθε άλσος διέφερε απο το άλλο, μπορούσε να έχει πολλά διαφορετικά δέντρα ή να αποτελείται απο ένα είδος δέντρου, μπορούσε να είχε κανονική ή ακανόνιστη χωροταξία. Δημοφιλή δέντρα που φυτεύονταν συχνά στα άλση ήταν η ελιά, η δάφνη και το αμπέλι. Δέντρα με μεγάλη ιερότητα για τους αρχαίους. Το μόνο σίγουρο είναι πως όλες οι Θεότητες είχαν ένα άλσος, ακόμη και αυτοί που δεν σχετίζονταν με τη γη, τη γονιμότητα της κ.τ.λ.

Η δημιουργία του άλσους των μουσών στη Θήβα είναι ένα παράδειγμα τις αντιμετώπισης των αλσών, απο τους αρχαίους, ως πηγή έμπνευσης. Οι κάτοικοι αποφάσισαν να δημιουργήσουν αυτό το άλσος για τον Ησίοδο, τον τοπικό ποιητή ώστε να έχει το κατάλληλο περιβάλ-

λον και να εμπνέετε. Στο άλσος αυτό θα συναντούσε μούσες που θα τον βοηθούσαν με την τέχνη του. Αυτό το περιβάλλον θα τον απομόνωνε απο τα γύρω συμβάντα που τον αποπροσανατόλιζαν και θα έφτιαχνε σημαντικά έργα.

Τα ιερά άλση υπήρξαν πρωταγωνιστές σε πολλά αρχαία συγγράμματα, προκαλούσαν το ενδιαφέρον και η αναφορά σε αυτά μερικές φορές ήταν απλά αναπόφευκτη. Μέσα απο περιγραφές των διάσημων μπορούμε να αντλήσουμε περιγραφές για αυτό και να εντοπίσουμε τις αντιλήψεις τους για το τοπίο αυτό. Ο Πausanias θεωρούσε το άλσος ως τέμενος, ως ένα οριοθετημένο χώρο αφιερωμένο στους Θεούς που άλλοτε είναι κατάφυτος και άλλοτε εντελώς γυμνός. Η ύπαρξη του νερού ήταν απαραίτητη για να μπορούν να επιβιώσουν και τα δέντρα, ο Πλάτωνας μάλιστα υποστήριζε ότι η ύπαρξη νερού έκανε το χώρο πιο ελκυστικό. Ο Ομηρος στην Οδύσσεια περιγράφει ένα άλσος με πηγή, με ανθισμένα δέντρα το οποίο ήταν αφιερωμένο στην Θεά Αθηνά, ωστόσο σε αυτό το άλσος βρίσκονταν και τα αμπέλια του βασιλιά, απόδειξη ότι οι αρχαίοι συνδύαζαν την αισθητική με τη πρακτική. Πηγές αναφέρουν πως μερικές φορές σε αυτό το ιερό άλσος καλλιεργείτο η γη και τα έσοδα της παραγωγής χρησιμοποιούνταν προς όφελος του ναού. Η παρέμβαση του ανθρώπου στη φύση ήταν ποικίλα, περίφραξη, ο βωμός, τα αγάλματα, οι ναοί, οι τάφοι, ήταν μόνο μερικές απο τις παρεμβάσεις του. Η ύπαρξη του άλσους προκαλούσε το σεβασμό στους αρχαίους, λόγω της σύνδεσης τους με διάφορες θεότητες και μύθους. Πίστευαν ότι ο Θεός τους αποκαλυπτόταν μέσω των δέντρων. Τα άλση ήταν η σύνδεση της θρησκείας με το τοπίο. Το άλσος ήταν περιφραγμένο με ξερολιθιές.

Η ιερότητα του άλσους φαίνεται όπως προαναφέραμε απο τους νόμους που δημιουργούσαν για αυτό οι αρχαίοι για να το προστατέψουν απο τον βανδαλισμό. Συγκεκριμένα, απαγορευόταν η βοσκή των ζώων στο δάσος αυτό, η κοπή ή και το κλάδεμα των δέντρων και ήταν υποχρεωτική η φροντίδα των δέντρων και η αντικατάσταση όσων ήταν μαραγμένα. Οι παραβάτες αυτών των νόμων τιμωρούνταν.

Ο μύθος του Ερυσίχθων αποδεικνύει την ιερότητα των αλσών και τη τιμωρία σε μια ιβριστική συμπεριφορά προς αυτό. Ο Ερυσίχθων λοιπόν, ένας κάτοικος της Θεσσαλίας φέρθηκε με ασέβεια προς το ιερό άλσος της Θεάς Δήμητρας, θέλοντας να το εξαφανίσει. Κανένας δεν μπόρεσε να σταματήσει αυτή την ιεροσυλία, με αποτέλεσμα το δάσος και οι νύμφες του να αφανιστούν. Ο Θυμός της Θεάς Δήμητρας ήταν τόσοσ

που τον καταδίκασε να έχει τόση μεγάλη πείνα που δεν θα μπορούσε να χορτάσει ποτέ. Ο Ερυσίχθων πούλησε όλη τη περιουσία του για να μπορέσει να αγοράζει τροφές αλλά πάλι δεν χόρταινε με τίποτα, έτσι η Μήστρα η κόρη του πουλήθηκε με τη θέληση της ως σκλάβα. Η Μήστρα είχε το χάρισμα να μεταμορφώνετε, με αποτέλεσμα να πουλιέται ξανά και ξανά υπό άλλη μορφή και να προσπαθεί να βοηθήσει το πατέρα της.

Η γοητεία που μας ασκούν οι μύθοι οφείλετε σε ένα βαθμό στα στοιχεία που μας δίνουν για μια άγνωστη εποχή. Ο καθένας μπορεί να δώσει τη δική του ερμηνεία σε αυτούς και να πάρει το δικό του δίδαγμα. Ο μύθος με τον Ερυσίχθων μπορεί να μας δώσει το δίδαγμα ότι η ανεξέλεγκτη συμπεριφορά μας μπορεί να επιφέρει την ίδια την καταστροφή μας.

[4] κατά τοῦτο τῆς χώρας φαίνεται πύργος Τίμωνος, ὃς μόνος εἶδε μηδένα τρόπον εὐδαίμονα εἶναι γενέσθαι πλὴν τοὺς ἄλλους φεύγοντα ἀνθρώπους. δείκνυται δὲ καὶ χῶρος καλούμενος κολωνὸς ἵππιος, ἔνθα τῆς Ἀττικῆς πρῶτον ἐλθεῖν λέγουσιν Οἰδίποδα—διάφορα μὲν καὶ ταῦτα τῇ Ὀμήρου ποιήσει, λέγουσι δ' οὖν—, καὶ βωμὸς Ποσειδῶνος Ἰππίου καὶ Ἀθηνᾶς Ἰππίας, ἡρῶν δὲ Πειρίθου καὶ Θησέως Οἰδίποδός τε καὶ Ἀδράστου. τὸ δὲ ἄλσος τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τὸν ναὸν ἐνέπρησεν Ἀντίγονος ἐσβαλὼν, καὶ ἄλλοτε στρατιᾷ κακῶσας Ἀθηναίοις τὴν γῆν.

εικόνα 31: ο Ερυσίχθονας εκδίδει την κόρη του Μήστρα, Jan Havicksz

6.4. ΤΟ ΓΕΩΡΓΙΚΟ ΤΟΠΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

Η γέννηση, η ανάπτυξη, η άνθιση και ο πολλαπλασιασμός των φυτών κέντρισαν το ενδιαφέρον των αρχαίων, είχαν μεγάλη απορία πως λειτουργούσαν όλα αυτά, ποιός προνόησε να έχουν όλα τέτοια εξέλιξη. Ήταν ένα μυστήριο για αυτούς, που τους προκαλούσε σεβασμό και φόβο προς τις δυνατότητες της φύσης. Ακόμη και όταν ο άνθρωπος άρχισε να καλλιεργεί, ήταν ευγνώμων με τους καρπούς που του πρόσφερε η γη. Πίστευε ότι η δική του επέμβαση δεν ήταν τόσο σημαντική όσο η ικανότητα της φύσης να αυτοσυντηρείται και να προσφέρει θεία δώρα.

Μπορούμε να καταλάβουμε καλύτερα την κλασσική Ελλάδα αν την συγκρίνουμε με την Ελλάδα πριν 100 χρόνια πριν γίνουν σημαντικές αλλαγές. Δηλαδή πριν τη μείωση των βοοειδών, τη μείωση της καλλιέργειας σε πιο δύσκολα εδάφη και αύξηση της σε εύκολα εδάφη, την αύξηση της καλλιέργειας της ελιάς και τέλος πριν την ερήμωση μικρών οικισμών. Σήμερα αυξήθηκε η άγρια βλάστηση και τα δέντρα. Οι περισσότεροι έχουν την ψευδαίσθηση ότι μειώθηκαν τα δέντρα στο πέρασμα αιώνων των 100 χρόνων, αντίθετα αυξήθηκαν.

Η περισσότερη βλάστηση της Αθήνας βρισκόταν γύρω από την αρχαία Αθήνα και αποτελείτο από ιερά άλση, καλλιεργημένα χωράφια και δεντρόκηπους. Δηλαδή δημιουργήματα του ανθρώπου. Κάτι που επιβεβαιώνει την σοβαρότητα που είχαν οι επεμβάσεις του ανθρώπου και πως συνέβαλαν στη διαμόρφωση του τοπίου. Η Κρήτη τη περίοδο που δεν είχε κατοικηθεί από ανθρώπους, είχε μια ιδιαίτερη πανίδα που αποτελείτο από ελέφαντες, ιπποπόταμους και ελάφια. Με την παρουσία του ανθρώπου και την εξαφάνιση αυτών των ειδών αυξήθηκαν τα δέντρα της. Κάτι που αποδεικνύει ότι η υπερβόσκηση ήταν ένα σοβαρό αίτιο για καταστροφή της βλάστησης και αποτροπή της εξέλιξης κάποιων ειδών, με αποτέλεσμα να φτάνουν στην εξαφάνιση.

Όστος εκτός από τα ζώα, ευθυνόταν και ο άνθρωπος για την εξαφάνιση ενός μεγάλου ποσοστού βλάστησης. Οι κλασσικοί συγγραφείς έγραφαν για την ανεξέλεγκτη κοπή των ξύλων και το θεωρούσαν ανησυχητικό. Ο Θεόφραστος ήξερε πως η κοπή των δέντρων επέφερε κλιματικές αλλαγές. Ο Πλάτων αναφέρει τη χαμένη ομορφιά του Αττικού τοπίου, που 9000 χρόνια πριν από αυτόν ήταν το πιο ωραίο τοπίο στο κόσμο, όπως ισχυρίζεται. Πίστευε ότι οι κατακλυσμοί είχαν ως αποτέλεσμα την απώλεια εδάφους και κατά συνέπεια την απώλεια δέντρων. Μεγάλες σπατάλες ξυλείας γίνονταν για την οικοδόμηση, για τη δημι-

ουργία πλοίων και οικιστικών εργαλείων αλλά και για τις νεκρικές πυρές. Πηγές αναφέρουν ότι ο Μέγα Αλέξανδρος διέταξε την κατασκευή μιας πενταόροφης κατασκευής με μήκος κάθε πλευράς 193 μέτρα για το νεκρό παιδικό του φίλο Ηφαιστίωνα. Ενώ η νεκροάμαξα του Μ. Αλέξανδρου αναφέρετε πως ήταν φτιαγμένη απο ευγενή ξύλα και διακοσμημένη με χρυσάφι και είχε τόσο μεγάλο βάρος που χρειαζόταν 64 άλογα για να την κουβαλούν. Εκτός απο τα ξύλα που κόπηκαν για να δημιουργηθεί η άμαξα αυτή, κόπηκαν επιπλέον ως καύσιμο για να επεξεργαστούν το χρυσάφι. Σύμφωνα με τη μυθολογία όταν οι άνθρωποι ανακάλυψαν το χρυσάφι, το ασήμι και το σίδηρο, αφού τους τα φανέρωσε ο Προμηθέας, για να τα επεξεργαστούν και να τα λιώσουν χρησιμοποιούσαν ξυλεία ως καύσιμο, το λιώσιμο των μετάλλων ξεκίνησε απο το 3000 π.Χ. Αυτές οι σοβαρές επεμβάσεις άφηναν πίσω τους άγονη γη και ξεκίνησαν την ομηρική εποχή και συνεχίζονται ακόμη μέχρι σήμερα, όχι για τον ίδιο σκοπό αλλά έχουν τα ίδια ή και χειρότερα καταστροφικά αποτελέσματα.

Οι πρακτικές που χρησιμοποιούσαν στη γεωργία δεν είναι σίγουρο πόσο επηρέασαν το τοπίο, αφού δεν άφησαν ίχνη ή στοιχεία στις γραφές. Το κλίμα και το τοπίο επέβαλε διαφορετικούς χειρισμούς σε διάφορες περιοχές. Στη νότια Ελλάδα και στα νησιά επικράτησε ο ακραίος κατακερματισμός της γης. Οι μόνες πληροφορίες που αντλούμε απο τα αρχαία κείμενα για τις διάφορες τεχνικές, είναι απο νόμους για τον ενοικιαστή κάποιας γης. Οι οδηγίες που αναφέρουν οι πηγές ότι υπήρχαν για τους ενοικιαστές γης, ήταν υπεύθυνες για την αποφυγή υπερεκμετάλλευσης της γης αλλά και οδηγός για να εξασφαλιστεί η γονιμότητα της γης. Αυτοί οι οποίοι ενοικίαζαν ένα κομμάτι γης ήταν υποχρεωμένοι να σκάβουν 2 φορές γύρω απο τα αμπέλια και μία γύρω απο τη συκιά. Θα έπρεπε να επιδιορθώνουν οποιαδήποτε ζημιά πάθαιναν οι φράχτες και να βάζει κοπριά στα δέντρα για να αναπτυχθούν καλύτερα.

Οι φράχτες ωστόσο δεν χτίζονταν μόνο απο ενοικιαστές, η καλλιέργεια στο τοπίο της Ελλάδας θα ήταν ανύπαρκτη αν δεν υπήρχαν οι αναβαθμοί. Η δημιουργία φραχτών ως θήκες για τα δέντρα ήταν απαραίτητα σε απότομες πλαγιές ούτως ώστε να μπορεί να συγκρατήσει νερό και χώμα. Χρησίμευαν για να διατηρείται το νερό στο ίδιο σημείο και να εισχωρεί πιο βαθιά στη γη, ούτως ώστε να ποτίζονται καλύτερα τα δέντρα και οι καλλιέργειες. Η πρώτη πιθανή αναφορά στις γεωργικές αναβαθμίδες γίνεται στην Οδύσσεια του Ομήρου:

ΑΡΧΑΙΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

“ξεῖν’, ἧ ἄρ κ’ ἐθέλοις θητευέμεν, εἴ σ’ ἀνελοίμην, 357
ἀγροῦ ἐπ’ ἐσχατιῆς--μισθὸς δέ τοι ἄρκιος ἔσται--
αἵμασιός τε λέγων καὶ δένδρεα μακρὰ φυτεύων; 359

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΑΡΓΥΡΗ ΕΦΤΑΛΙΩΤΗ

Θα ῥχόσουν τάχα αργάτης μου, α σε ζητούσα, ω ξένε, 357
σε κάποιαν ἄκρη χωραφιών, με πληρωμή, να φέρνεις
λιθάρια για τους φράχτες μου, και δέντρα να φυτεύεις; 359

Το πιο πάνω απόσπασμα αποδεικνύει ότι έχτιζαν αναβαθμούς στα όρια του χωραφιού. Επίσης αποδεικνύει ότι τι δουλειά αυτή την αναλάμβανε κάποιος άλλος εκτός του ιδιοκτήτη επί πληρωμή ενώ ταυτόχρονα αναλάμβανε και τη φύτευση δέντρων. Αναφορά σε φράχτες υπάρχει και στο λόγο του Δημοσθένη αλλά και στο έργο του Μένανδρου, “Δύσκολος”, όπως φαίνεται στο πιο κάτω απόσπασμα. Όλες αυτές οι αναφορές επιβεβαιώνουν την ύπαρξη τους.

ΣΩ: Φέρτο δικέλλι

ΓΟ. Πάρε το και τράβα

το φράχτη εγώ θα χτίσω ακόμα λίγο,
γιατί κι αυτή η δουλειά πρέπει να γίνει.

Οι φράχτες χρησίμευαν για προστασία του οικοπέδου απο την ανεπιθύμητη είσοδο ζώων και ανθρώπων, τα ορύγματα ήταν η εναλλακτική λύση. Φτιάχνονταν απο φθαρτά υλικά και έτσι έπρεπε να τους επιδιορθώνουν τακτικά. Το χτίσιμο των φραχτών γινόταν το καλοκαίρι γιατί τότε το χώμα ήταν ελαφρύτερο και πιο εύκολο στη μεταφορά, αλλά και επειδή εκείνη τη περίοδο οι αγροτικές δουλειές ήταν χαλαρές. Ο χρόνος κατασκευής ενός φράχτη εξαρτιόταν απο το μήκος που έπρεπε να καλύψει και τη τοποθεσία.

Για τους αρχαίους Έλληνες η οριοθέτηση ενός χώρου μπορούσε να πραγματοποιηθεί και με θάμνους όμορφα κλαδεμένους και σχηματοποιημένους οι οποίοι θα αποτελούσαν ένα φυσικό φράχτη. Αυτός ο φράχτης βοηθούσε να καθορίζουν καλύτερα τα όρια των χωραφιών, πρόσφερε προστασία και εξυπηρετούσε καλλωπιστικούς σκοπούς.

εικόνα 32: η νεκρική πυρά του Πάτροκλου, Jacques Louis Davis

6.5. ΑΣΤΑΘΜΙΤΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ -ΑΜΕΛΕΙΑ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

Μεγάλες αλλαγές που υπέστηκε η Ελλάδα προκλήθηκαν πολλές φορές απο την αμέλεια των ανθρώπων και απο κάποιους αστάθμητους παράγοντες. Μερικές απο αυτές τις αλλαγές που έχουμε γραπτές πληροφορίες για αυτές, ήταν η αλλαγή της στάθμης της θάλασσας, η εξαφάνιση των ελών και των βάλτων και οι πυρκαγιές. Παράδειγμα αλλαγής της στάθμης της θάλασσας είναι η ακτή της Κρήτης και οι Θερμοπύλες, όπου αποδεικνύετε η θάλασσα σκέπασε τα αρχαία αυτά τοπία σε μεγάλο βαθμό. Η αλλαγή αυτή μπορεί να φαίνεται ότι έγινε απο τη φύση, ωστόσο ήταν αποτέλεσμα των πράξεων των ανθρώπων προς το τοπίο. Η εξαφάνιση των ελών και των βαλτών που έγινε για λόγους υγιεινής ήταν ακόμη μια μεγάλη αλλαγή που υπέστηκε το αρχαίο ελληνικό τοπίο. Στην αρχαιότητα υπήρχαν πολλά έλη και βάλτοι σύμφωνα με πηγές, κάτι που στις μέρες μας μειώθηκε δραματικά όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε.

Αναφορές στα αρχαία κείμενα για πυρκαγιές υπήρξαν πολλές, ο Όμηρος αναφέρει σε αυτές τέσσερις φορές και υποστηρίζει ότι μερικές απο αυτές κράτησαν για χρόνια. Ένα φαινόμενο που μπορεί να ξεκινούσε και απο ανθρώπινα χέρια και να προκαλούσε ολική αλλαγή του τοπίου. Ωστόσο η φύση που προνοούσε πάντα για όλα, φρόντισε να δημιουργήσει φυτά ανθεκτικά στη φωτιά, τα γνωστά σε εμάς πυρόφυτα. Τα πυρόφυτα, αναγεννιόνται απο τις καμένες ρίζες ή έχουν τόσο ανθεκτικούς σπόρους που αντέχουν τη φωτιά και φυτρώνουν. Σύμφωνα με τα αρχαία κείμενα οι επεμβάσεις του ανθρώπου στο τοπίο άρχισαν απο πολύ νωρίς και είχαν δραματικό αποτέλεσμα. Η ζημία που δημιουργήθηκε ήταν μεγάλη και ανεπανόρθωτη, η έλλειψη της γνώσης και των μεσών δεν βοήθησε την αναγέννηση της φύσης και τη προστασία της. Ωστόσο αυτές οι δραματικές εξελίξεις στο τοπίο συνέβησαν μόνο εκεί που υπήρχε ο άνθρωπος, για αυτό και υπάρχουν ακόμη και τοπία εξαιρετικού κάλλους, τοπία που θυμίζουν το παρελθόν όπως περιγράφονται απο τον Όμηρο στην Οδύσσεια, επειδή απουσίαζε ο άνθρωπος απο αυτά και δεν δέχτηκαν μεγάλες αλλαγές.

εικόνα 33: νύμφη του βάλτου, John William Waterhouse

6.6. ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΕΣ

Εισάχθηκαν πολλά φυτά και λουλούδια απο τις περιοχές που ανακάλυψαν με τις εκστρατείες. Το κλίμα της πατρίδας μας ήταν ευνοϊκό για αυτά και έτσι άντεξαν και πέρασαν στο πέρασμα του χρόνου και έφτασαν σε εμάς, τέτοια φυτά είναι ο αραβόσιτος, η πατάτα, η ντομάτα και πολλά άλλα λαχανικά. Ακόμη, οι εκστρατείες του μέγα Αλέξανδρου ήταν η αιτία μεταφοράς των εσπεριδοειδών στην Ελλάδα. Όταν ανακάλυψαν αυτές τις νέες γεύσεις, θέλησαν να τις μεταφέρουν πίσω στη πατρίδα μαζί τους. Με αποτέλεσμα να αλλοιώσουν το φυτικό κόσμο της Ελλάδας. Εισάγανε φυτά που δεν προϋπήρχαν στο ελληνικό τοπίο, τα φυτά αυτά ευδοκίμησαν και διαμόρφωσαν μια άλλη εικόνα του τοπίου.

6.7. ΜΝΗΜΕΙΟ ΚΑΙ ΤΟΠΙΟ

Η φύση και τα μνημεία είναι αυτά που διαμορφώνουν τα αρχαία τοπία. Το αρχαίο τοπίο της πόλης, του χωριού είναι άμεσα συνδεδεμένο με φυσικά στοιχεία, με τη βλάστηση, με το νερό, με τον ορίζοντα κ.α. Το μνημείο είναι η επέμβαση του ανθρώπου στο τοπίο, είναι ένα δημιουργήμα του. Η σχέση του αρχαίου μνημείου με τη φύση, ήταν αλληλένδετη, οι αρχαίοι είχαν σε μεγάλη υπόληψη το φυσικό περιβάλλον, τη γη τους, για αυτό και προσπαθούσαν να εναρμονίσουν το τοπίο με τα μνημεία τους αλλά και να αυξήσουν την αισθητική των έργων τους μέσω της χρήσης και των φυσικών στοιχείων. Τα μνημεία είναι κύριο χαρακτηριστικό μιας πόλης, επηρεάζουν τη μορφή και την εικόνα του τοπίου της.

Το μνημείο είναι μια ζωντανή απόδειξη ότι υπήρχε το παρελθόν, είναι το στίγμα που άφησε μια εποχή στο τοπίο, είναι αυτό που κρατάει το παρελθόν ζωντανό, είναι αυτό που συνδέει το παρελθόν με το παρόν, είναι η πολιτισμική κληρονομιά ενός λαού που παραδίδετε απο γενιά σε γενιά για να τους υπενθυμίζει την ιστορία του λαού τους και το χρέος τους να εξελίσουν το πολιτισμό αυτό. Ο ρόλος των μνημείων ως αντιπρόσωποι της ιστορικής μνήμης είναι διπλός. Απο τη μία πλευρά είναι η χειροπιαστή απόδειξη για την ύπαρξη μιας εποχής, για τις δυνατότητες των ανθρώπων της, τον πολιτισμό τους. Απο την άλλη αποτελεί ένα παράδειγμα που μπόρεσαν να το μελετήσουν να το μιμηθούν ή να το αποφύγουν, μεταδίδει γνώσεις των προγόνων στους απογόνους. Αποτελεί μια γκάμα πληροφοριών που μπορούν να χρησιμοποιήσουν στο μέλλον, να διδαχτούν απο αυτή ούτως ώστε να μην επαναλάβουν λάθη του παρελθόντος αλλά και να πάρουν και να εξελίσουν στοιχεία απο αυτό.

εικόνα 34: το τοπίο στους Δελφούς

7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ο άνθρωπος απο τη γέννηση του επιθυμούσε να μαθαίνει πάντα το λόγο που συνέβαινε ένα γεγονός. Έτσι μελέτησε και διαμόρφωσε διάφορες απόψεις για το περιβάλλον γύρω του. Αυτή η μελέτη ήταν μια προσπάθεια κατανόησης των αντιλήψεων των αρχαίων για το τοπίο, τους χειρισμούς τους και την επίδραση που δεχόμαστε απο αυτούς ακόμη και σήμερα. Μελετώντας το τοπίο μπορούμε να βρούμε την απαρχή κάποιων πραγμάτων, την αιτία δημιουργία τους. Εξετάζοντας τα ίχνη των προγόνων μας σε αυτό μπορούμε να συγκροτήσουμε την ιστορία μας. Γνωρίζοντας την ιστορία ενός τόπου συνδέεσαι καλύτερα μαζί του, τον αντιλαμβάνεσαι καλύτερα, συνδέεις το παρελθόν με το παρόν σου, μπορείς να το αντιμετωπίσεις καλύτερα, να αποφύγεις λάθη του παρελθόντος, να το εξελίξεις. Η κουλτούρα επηρεάζει το πώς θα αντιληφθεί κάποιος το τοπίο, γι' αυτό αποκτά διαφορετικά νοήματα απο κάθε γενιά, απο κάθε λαό, απο κάθε εποχή. Η αντίληψη που έχει κάθε λαός για ένα τοπίο φαίνεται απο τον τρόπο που το κατοικεί, τις τεχνικές που χρησιμοποιεί σε αυτό, τη φιλοσοφία του για το τοπίο, τον τρόπο που το καλλιεργεί και επεμβαίνει σε αυτό.

Ο σύγχρονος άνθρωπος αντιλαμβάνεται την ιστορία διαφορετικά απο ότι ο αρχαϊκός άνθρωπος. Ο αρχαϊκός άνθρωπος σε αντίθεση με το σύγχρονο ζούσε βασισμένος σε υπερφυσικά πρότυπα τα οποία δημιουργήθηκαν απο μαγικά όντα στην αρχή του χρόνου. Θεωρούσαν ότι η μυθολογία αφηγείτο πραγματικά γεγονότα για τα όντα αυτά τα οποία λάτρευαν. Με τους μύθους, απέδιδαν ζωή σε κάθε στοιχείο του τοπίου, τα συσχετιζαν πάντα με τον άνθρωπο και αφηγούνταν μεταμορφώσεις του σε αυτά. Σύμφωνα με τους στωικούς φιλόσοφους, ο άνθρωπος είναι αναπόσπαστο κομμάτι του περιβάλλοντος και η ευτυχία του εξαρτάται απο την ισορροπημένη αλληλοεξαρτώμενη σχέση του με τη φύση. Σοφός θεωρείτο αυτός που γνώριζε την αξία της φύσης και την θέση που είχε σε αυτή. Αντίθετα ο σύγχρονος άνθρωπος θεωρεί ότι ιστορία είναι τα συνεχή γεγονότα που εκτυλίσσονται στο πέρασμα των χρόνων, γεγονότα τα οποία έχουν συνοχή μεταξύ τους. Η αντίληψη του τοπίου ως ιερό και η σύνδεση του με τους μύθους ξεθώριασε με τη πάροδο των χρόνων, οι άνθρωποι άρχισαν να το αντιμετωπίζουν ως πηγή εσόδων,

σταμάτησαν να το τιμούν και να το σέβονται, αντίθετα προσπάθησαν να το υποτάξουν. Σταμάτησε λοιπόν το τοπίο να συνδέεται με την άγρια φύση, με τη φύση όπου δεν επέμβηκε ανθρώπινο χέρι, πλέον ορίζεται από τις ενέργειες των ανθρώπων που το αλλοιώνουν ασύστολα.

Το ελληνικό τοπίο έχει ποικίλη μορφολογία και χαρακτηρίζεται από απλότητα. Οι αρχαίοι διδάχθηκαν από αυτό, σχημάτισαν διάφορες αντιλήψεις για αυτό και επινόησαν τις αρχές της πολεοδομίας. Οι υπαίθριοι χώροι αποτελούν σημαντικό και αναπόσπαστο παράγοντα για την μορφή του αστικού τοπίου. Η μορφή τους εξαρτάται από τις ανάγκες και τις δυνατότητες κάθε εποχής. Η εμφάνιση και εξέλιξη της πόλης συμβάδιζε με αυτή των υπαίθριων χώρων. Απαραίτητο συστατικό ο σεβασμός του ανθρώπου προς τη φύση, να μην ξεχνά ποτέ τις ικανότητες και τη δύναμη της, γιατί αν τον εκδικηθεί δεν έχει σωτηρία. Ο φόβος αυτός προς τη φύση φαίνεται και από τη διαμόρφωση που έκαναν στο φυσικό τοπίο. Στις πρώτες προσπάθειες διαμόρφωσης του τοπίου, η γη αντιμετωπίζεται ως φυσικός πόρος και οι αρχαίοι την καλλιεργούν με σεβασμό και με επιμονή. Εναρμόνιζαν τους οικισμούς τους και τα κατασκευάσματα τους με το τοπίο. Αντίθετα στις μέρες μας, πλέον όλα έχουν γίνει τεχνητά, αγνοούν το γύρω περιβάλλον, δεν το μελετούν, δεν χτίζουν με βάση αυτό, προσαρμόζουν τις ανάγκες τους στα κατασκευάσματα που φτιάχνουν και δεν προσαρμόζουν τα χτισίματα στις ανάγκες τους, όπως θα έπρεπε να κάνουν.

Η ακατάπαυστη μανία του ανθρώπου προς την εκμετάλλευση της φύσης, έχει πλέον φτάσει σε ένα αδιέξοδο. Ευτυχώς υπάρχουν κάποιοι οι οποίοι κατάλαβαν ότι οδηγούμαστε στον όλεθρο και προσπαθούν να σταματήσουν αυτή την ανεξέλεγκτη συμπεριφορά. Προσπαθούν να υπενθυμίσουν στους συνανθρώπους τους την σχέση του Έλληνα με τη φύση από την αρχαιότητα, να τον πείσουν να γυρίσει σε αυτή, να ακολουθήσει τα χνάρια των προγόνων του. Αυτό στόχευσε και η ευρωπαϊκή συνθήκη. Στόχοι της συνθήκης ήταν η προστασία των τοπίων μέσα από την προώθηση τους ως ταυτότητα των ανθρώπων, ως πολιτισμικής και φυσικής κληρονομιά.

ορισμός τοπίου σύμφωνα με την ευρωπαϊκή συνθήκη: “το τοπίο είναι μια περιοχή, όπως γίνεται αντιληπτή από τους ανθρώπους, ο χαρακτήρας της οποίας είναι αποτέλεσμα της δράσης και αλληλεπίδρασης των φυσικών ή και ανθρωπογενών παραγόντων.”

Ωστόσο υπάρχουν παραδείγματα που επιβεβαιώνουν ότι μερικές αντιλήψεις και μεταχειρίσεις του τοπίου απο τους αρχαίους Έλληνες συνεχίσουν να υπάρχουν σήμερα, ή έστω μας επηρεάζου. Για παράδειγμα, ο Μιχελής υποστηρίζει ότι οι κάτοικοι της υπαίθρου μεγαλώνουν σαν τα φυτά, προσαρμόζονται στο κλίμα, στο τοπίο, γενικότερα στις συνθήκες που επικρατούν στο γύρω περιβάλλον. Οι κατοικίες τους εξυπηρετούν κάθε τους ανάγκη αλλά παράλληλα συνεργάζονται-εναρμονίζονται με το τοπίο. Λαμβάνουν υπόψη το προσανατολισμό, τις συνθήκες που επικρατούν και πρέπει να προστατευτούν απο αυτές, αλλά και αυτά που μπορεί να τους προσφέρει η φύση και χτίζουν τις κατοικίες τους έτσι ώστε να λαμβάνουν όσο το δυνατό καλύτερα αυτά που τους προσφέρει απλόχερα η φύση αλλά και να προστατευτούν απο τη mania της όταν απρόβλεπτα αφηνιάζει. Με αυτή τη δήλωση του Μιχελή θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι κάτοικοι της υπαίθρου έμειναν περισσότερο δεμένοι με τις ρίζες τους, η σχέση τους με τη φύση ακολουθούσε τις αρχές τις σχέσης των αρχαίων Ελλήνων με αυτή. Ακόμη, ομοιότητες με την αρχαιότητα παρατηρούνται στη διαχείριση των τοπίων που περιβάλλουν τις εκκλησίες μας και τα νεκροταφεία. Όπως και στα ιερά της αρχαιότητα έτσι και στις εκκλησίες σήμερα φροντίζουν να φυτεύουν το προαύλιο τους, ούτως ώστε να αναδειχθεί και να τονιστεί η ομορφιά του ιερού κτίσματος και να δημιουργηθεί ένα όμορφο τοπίο, αντάξιο να είναι αφιερωμένο στο Θεό. Ακόμη μια παράδοση για το τοπίο που ξεκίνησε απο την αρχαιότητα και συνέχισε μέχρι σήμερα είναι τα κατάφυτα νεκροταφεία, στην αρχαιότητα προσπαθούσαν να φτιάχνουν ένα θαυμάσιο τοπίο φυτεύοντας τα με άνθη και δέντρα γιατί ήταν απο τις λιγοστές εξόδους των γυναικών εκείνη την εποχή. Μπορεί σήμερα να μην είναι η μόνη έξοδος για τις γυναίκες αλλά συνεχίζουμε να στολίζουμε τα νεκροταφεία με άνθη και φυτά.

“Η φύση, λοιπόν, και όλα όσα υπάρχουν σε αυτήν είναι λογικά, και διαμορφωμένα έτσι ώστε να τείνουν σε κάποιον σκοπό. Ο κόσμος είναι όπως ο άνθρωπος ζωντανός και λογικός, έχει δηλαδή τα ίδια στοιχεία με τον άνθρωπο και κυριαρχούν σ’ αυτόν οι ίδιοι νόμοι και η ίδια θεϊκή βούληση που διέπει τον άνθρωπο. Μεταξύ της φύσης και του ανθρώπου υπάρχει σχέση όμοια μ’ εκείνη που υπάρχει μεταξύ μακρόκοσμου και μικρόκοσμου.”

Ε. Μανωλάς, Σο φυσικό περιβάλλον στην αρχαία Ελλάδα, Έκδοση τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και φυσικών Πόρων του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, 2010, σελ. 26

Όλα τα πιο πάνω μπορούν να συσχετιστούν με τις δηλώσεις του Gutkind, στο βιβλίο του "Our world from the air", όπου διαχωρίζει την στάση του ανθρώπου προς το περιβάλλον σε τέσσερα στάδια. Στη πρώτη φάση ο άνθρωπος φοβάται τη φύση και τα απρόοπτα φαινόμενα της, ζει σε οικισμούς που επιβιώνουν απο το κυνήγι και τη καλλιέργεια του εδάφους. Στη δεύτερη φάση ερευνά το τοπίο και εναρμονίζεται σε αυτό με απόλυτο σεβασμό. Στη τρίτη φάση χάνει κάθε σεβασμό προς τη φύση, προσπαθεί να επιβληθεί και να την υποτάξει, Τέλος, η τέταρτη φάση που αφορά το μέλλον, θα είναι η οικολογική αντιμετώπιση του ανθρώπου προς το περιβάλλον, θα αντιληφθεί τη μεγάλη ζημιά που δημιούργησε τα προηγούμενα χρόνια και θα προσπαθήσει να το ανατρέψει. Η πρώτη και δεύτερη φάση αφορά την αρχαιότητα, ενώ η τρίτη φάση ξεκίνησε απο την βιομηχανική επανάσταση και συνεχίζεται ακόμη μέχρι σήμερα. Αυτή η εποχή χαρακτηρίζεται απο την άπληστη επέκταση των πόλεων εις βάρος των δασών, τη κερδοσκοπική αντιμετώπιση της φύσης χωρίς να νοιάζονται αν την καταστρέφουν, τη ρύπανση της.

" το τοπίο είναι λοιπόν σύνθετο, με πολλαπλές εκφράσεις. Είναι μία "δίνη" μέσα στην οποία ενσωματώνονται και αναμιγνύονται κάθε είδους ιστοί, ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις, ζητήματα φύλου και εθνικής κυριαρχίας, νοηματοδοτήσεις, υποκειμενικότητες, αναπαραστάσεις, μορφολογήσεις του κτισμένου περιβάλλοντος και κοινωνικές χρήσεις."

Χ. Χάρη, το τοπίο ως τόπος παραγωγής και τρόπος θέασης, Περιοδικό Αρχιτέκτονες, τεύχος 45/2009, σελ.68

Μπορούμε να διδαχθούμε απο τη ζωή των αρχαίων, ούτως ώστε να μάθουμε πως η αλληλοεξαρτώμενη σχέση μας με το τοπίο να μην το πληγώνει προς όφελος μας. Η μελέτη των χειρισμών των αρχαίων Ελλήνων όσο αφορά το δημόσιο τους χώρο είναι σημαντική. Η ευαισθησία των αρχαίων Ελλήνων για τη φύση και ο τέλειος εναρμονισμός των έργων τους με αυτή, μπορεί να μας διδάξει ώστε να βελτιωθούμε ως προς το σχεδιασμό του αστικού χώρου. Μελετώντας την αρχαιότητα

που είχαν χειριστεί με άψογο τρόπο αυτό το θέμα μπορούμε να γίνουμε καλύτεροι, μπορούμε να αποφύγουμε λάθη του παρελθόντος και να εξελίξουμε όλες αυτές τις γνώσεις ακόμη παραπέρα με τις δυνατότητες που έχουμε σήμερα και δεν υπήρχαν στο παρελθόν.

....ένα τοπίο δεν είναι όπως το αντιλαμβάνονται μερικοί κάποιοι, απλώς, σύνολο γης, φυτών και υδάτων. Είναι η προβολή της ψυχής ενός λαού επάνω στην ύλη. (Οδυσσέας Ελύτης(1990), Τα δημόσια και τα ιδιωτικά)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΑ

1. Ησίοδος - Θεογονία μετάφραση Στ. Γκιργκένης
2. ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟΥ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ/IMAGINARY GREECE - RICHARD BUXTON
3. ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ (απο την πρώτη πόλη ως την εμφάνιση της σύγχρονης πολεοδομίας) Ευάγγελος Π. Δημητριάδης
4. ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ -ΡΟΜΠΕΡΤ ΦΥΡΝΩ ΤΖΟΡΤΑΝ
5. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΧΛΩΡΙΔΑ- ΣΤΟ ΜΥΘΟ, ΣΤΗΝ ΤΕΧΝΗ, ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ - ΕΛΜΟΥΤ ΜΠΑΟΥΜΑΝ
6. ΟΙΔΙΠΟΥΣ ΕΠΙ ΚΟΛΩΝΩ -ΣΟΦΟΚΛΗΣ
7. Υπαίθριοι χώροι στην πόλη - Θέματα ανάλυσης και πολεοδομικής οργάνωσης αστικών ελεύθερων χώρων και πρασίνου -ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ, ΚΟΣΜΑΚΗ ΠΟΛΥΞΕΝΗ
8. ΟΜΗΡΟΥ ΟΔΥΣΣΕΙΑ
9. ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ - ΣΟΦΟΚΛΗΣ
10. ΕΛΙΑ: Η ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΕΝΟΣ ΔΕΝΤΡΟΥ, ΜΙΑ ΑΣΥΝΗΘΙΣΤΗ ΜΥΘΙΣΤΟΡΙΑ -Τατιάνας Σταύρου
11. GENIUS LOCI-ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ - Για μια Φαινομενολογία της Αρχιτεκτονικής /Christian Norberg- Schulz
12. ΘΑΥΜΑΤΑ ΧΛΩΡΑ - ΟΡΕΣΤΗΣ ΔΑΒΙΑΣ

-
13. Υδάτινες Σχέσεις - ΤΟ ΝΕΡΟ ΩΣ ΠΗΓΗ ΖΩΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ
 14. ΟΙ ΚΗΠΟΙ ΤΟΥ ΑΔΩΝΗ - Η μυθολογία των μυρωδικών στην αρχαία Ελλάδα - Marcel Detienne
 15. Classical Landscape with figures: The Ancient Greek city and its countryside - ROBIN OSBORNE
 16. HUMAN LANDSCAPE IN CLASSICAL ANTIQUITY - GRAHAM SHIPLEY & JOHN SALMON
 17. ΜΕΝΑΝΔΡΟΥ - ΔΥΣΚΟΛΟΣ
 18. GARDEN LORE OF ANCIENT ATHENS - AMERICAN SCHOOL OF CLASSICAL STUDIES AT ATHENS, PRINCETON- NEW JERSEY 1963
 19. Pausanias travel and Memory in roman Greece - Suzan Alcock, John F. Cherry, Jaw Elsener
 20. ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ- ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΙΣ
 21. ΟΒΙΔΙΟΣ - ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΙΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ

ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΗΣ ΑΝΤΙΛΗΨΗΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ: απο τον τόπο στο τοπίο - Περυτετζή Χριστιάννα

ΑΡΘΡΑ

1. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΕΣ, ΤΕΥΧΟΣ 72, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟ 1999
2. ΑΡΓΕΙΑΚΗ ΓΗ, ΤΕΥΧΟΣ 4 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2008 - ΓΕΩΜΥΘΟΛΟΓΙΚΑ ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΑΡΓΕΙΑΚΗ ΓΗ (ΚΛΙΜΑΤΙΚΕΣ ΑΛΛΑΓΕΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΕΛΛΗ-

ΝΙΚΟΙ ΜΥΘΟΙ)

3. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΤΕΥΧΟΣ 2 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1982 - ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΤΟΥ ΣΠΙΤΙΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ

4. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΤΕΥΧΟΣ 12 - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1984 - ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΛΗΠΤΙΚΗ ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ

5. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ - ΤΕΥΧΟΣ 30 ΜΑΡΤΙΟΣ 1989 - ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΦΥΤΑ - ΤΑ ΒΟΤΑΝΑ ΚΑΙ Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥΣ

6. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ - ΤΕΥΧΟΣ 35 - ΙΟΥΝΙΟΣ 1990

INETNET

-http://www.greek-language.gr/Resources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=2&page=3#m1

-http://www.tuc.gr/fileadmin/users_data/parko/aromatic_medicinal/ιστορικόΚήποςΕλλ_01.pdf

-<http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/Yliko/OMHROS%20ODYSSSEIA/OMHROS%20ODYSSSEIA.htm>

-<http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/Yliko/OMHROS%20ODYSSSEIA/OMHROS%20ODYSSSEIA.htm>

-<http://arcadia.ceid.upatras.gr/pausanias/map.php>

-<http://users.uoa.gr/~nektar/history/tributes/pausanias/home.htm>

-<http://apocalypsejohn.com/2014/09/dhlos-iero-nhsi-arxaias-elladas.html>

-<http://www.hellenica.de/Griechenland/Geo/GR/Dilos.html>

-<http://el.wikipedia.org>

-
- http://www.about-ioannina.gr/Dodoni_gr/legends.html
 - <http://www.mikrosapoplous.gr/eyripedes/tayrois/2stasimo.html>
 - <http://www.kerdos.gr/oldarticles.aspx?artid=1833100>
 - <http://www.greekarchitects.gr/gr/γαιας-αναγνωσμα/αρχαία-τοπί-α-id9117>
 - <http://www.clab.edc.uoc.gr/seminar/ptixiakes/elia/site/Athhna.html>
 - <http://www.gutenberg.org/files/39382/39382-h/39382-h.html>
 - <http://andreaslappas.blogspot.com/2015/04/2014.html>
 - <http://www.recep-enelc.net/allegati/EuropeanLandscapeConventionGREEK.pdf>

ΕΙΚΟΝΕΣ:

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

- Εικόνα: Daphne, Arthur Hacker
Πηγή: <http://the-athenaeum.org/art/full.php?ID=62242#>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

- **Εικόνα 1:** χάρτης κόσμου σύμφωνα με τον Όμηρο, σελ. 15
Πηγή: <http://www.foundalis.com, προσωπική επεξεργασία>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2:

- **ΠΙΝΑΚΑΣ 1:** Η ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ, σελ. 18
Πηγή: <https://el.wikipedia.org>

-
- **Εικόνα 2:** Το βουνό Όλυμπος, σελ. 21
Πηγή: <http://olympostrek.blogspot.com.cy/2010/08/blog-post.html>
 - **Εικόνα 3:** Οιδίπους επι κολωνών, Jean Antoine Theodore Giroust, 1788, σελ. 29
Πηγή: <https://el.wikipedia.org>
 - **Εικόνα 4:** Φιλοκτήτης στη Λήμνο, Guillaume Guillon Lethiere, σελ. 33
Πηγή: <https://el.wikipedia.org>
 - **Εικόνα 5:** έργα του Πausανία και τα ταξίδια του στην Ελλάδα, σελ. 41
Πηγή: <http://arcadia.ceid.upatras.gr/pausanias/map.php>, προσωπική επεξεργασία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3:

- **Εικόνα 6:** “Δευκαλίων και Πύρρα”, Giovanni Maria Bottalla, σελ. 51
Πηγή: <https://el.wikipedia.org>
- **Εικόνα 7:** ο Οιδίποδας και η Σφίγγα, Francois Xavier Fabre, σελ. 53
Πηγή: <https://commons.wikimedia.org>
- **Εικόνα 8:** Ποσειδώνια, Henryk Slemiradzki, σελ. 55
Πηγή: <https://el.wikipedia.org>
- **Εικόνα 9:** Δανάη και η χρυσή βροχή, Henri Fantin-Latour , σελ. 61
Πηγή: www.mlahanas.de

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4:

- **Εικόνα 10:** Προμηθέας και η φωτιά, Heinrich Fueger, 1817 , σελ. 67
Πηγή: <https://www.flickr.com>
- **Εικόνα 11:** Ίρις η αγγελιαφόρος των Θεών, σελ. 71
Πηγή: http://www.logiosermis.net/2014/02/blog-post_151.html#.

- **Εικόνα 12:** Ο Νάρκισσος και η Ηχώ, John William Waterhouse, σελ. 75
Πηγή: <https://el.wikipedia.org>
- **Εικόνα 13:** Θάνατος του Άδωνη, John William Waterhouse, σελ. 77
Πηγή: www.wikiart.org
- **Εικόνα 14:** Θάνατος Υάκυνθου, Nicolas-Rene Jollain, σελ. 79
Πηγή: <https://el.wikipedia.org>
- **Εικόνα 15:** Ο Πάνας και η Σύριγγα, Jean François de Troy (1722-4), σελ. 81
Πηγή: <http://www.delphys.gr/Panas.html>
- **ΠΙΝΑΚΑΣ 2:** ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΙΝΘΑΣ ΜΕ ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ, σελ. 86
Πηγή: ΟΙ ΚΗΠΟΙ ΤΟΥ ΑΔΩΝΗ - Η μυθολογία των μυρωδικών στην αρχαία Ελλάδα - Marcel Detienne
- **ΠΙΝΑΚΑΣ 3:** ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΟΥΣΙΑ Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ, σελ. 88
Πηγή: ΟΙ ΚΗΠΟΙ ΤΟΥ ΑΔΩΝΗ - Η μυθολογία των μυρωδικών στην αρχαία Ελλάδα - Marcel Detienne
- **Εικόνα 16:** αμαδρυάδα, John William Waterhouse, 1895, σελ. 91
Πηγή: <http://seanchase.files.wordpress.com/2012/01/a-hamadryad-waterhouse-1893.jpg>
- **Εικόνα 17:** ωκεανίδα, John William Waterhouse, 1901, σελ. 92
Πηγή: <https://el.wikipedia.org>
- **Εικόνα 18:** νηρηίδες, Γκυστάβ Ντορέ, σελ. 93
Πηγή: <http://www.nemertes.eu/gallery.html>
- **Εικόνα 19:** ο Ύλας και οι Ναϊάδες, John William Waterhouse, σελ. 95
Πηγή: <https://el.wikipedia.org>

-
- **Εικόνα 20:** δάφνη και απόλλωνας, Nicolas Poussin ,1625 , σελ. 105
Πηγή: <http://www.wikiart.org/>
 - **Εικόνα 21:** κυπάρισσος, Jacopo Vignali 1670s , σελ. 109
Πηγή: <https://el.wikipedia.org>
 - **Εικόνα 22:** ηλιάδες, Santi di Tito, 2ο μισό του 16ου αιώνα , σελ. 111
Πηγή: <https://el.wikipedia.org>
 - **Εικόνα 23:** Η διαμάχη μεταξύ Ποσειδώνα και Αθηνάς, Noel Halle, 1748, σελ. 115
Πηγή: <https://commons.wikimedia.org/>
 - **Εικόνα 24:** η πρώτη ελιά στην Ακρόπολη, σελ. 121
Πηγή: <https://hellenicnews.com>
 - **Εικόνα 25:** γέννηση του Άδωνη, Phillips Galle, σελ. 131
Πηγή: <http://www.greek-language.gr>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5:

- **Εικόνα 26:** Θεά Δήμητρα η Θεά της γεωργίας, Howard David Johnson, σελ. 137
Πηγή: <http://www.howarddavidjohnson.com/>
- **Εικόνα 27:** Η ανακάλυψη του κορινθιακού κιονόκρανου απο τον Καλλίμαχο, σελ. 141
Πηγή: <https://el.wikipedia.org>
- **Εικόνα 28:** η συγκομιδή των ελιών σε αμφορέα, σελ. 151
Πηγή: <https://commons.wikimedia.org/>
- **ΠΙΝΑΚΑΣ 4 :** ΓΑΜΟΣ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ - ΠΟΛΙΤΙΣΜΕΝΟΣ ΒΙΟΣ, σελ. 153
Πηγή: ΟΙ ΚΗΠΟΙ ΤΟΥ ΑΔΩΝΗ - Η μυθολογία των μυρωδικών στην αρχαία Ελλάδα - Marcel Detienne
- **Εικόνα 29:** η λάξευση και η μεταφορά πέτρας για οικοδόμηση,

σελ. 155

Πηγή: <http://www.hellinon.net/Aneotera/Pentelikon.files/>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6:

- **Εικόνα 30:** η απαγγελία του Όμηρου, Auguste Leloir, σελ. 157

Πηγή: <https://el.wikipedia.org>

- **Εικόνα 31:** ο Ερυσίχθονας εκδίδει την κόρη του Μήστρα, Jan Havicksz, σελ. 161

Πηγή: <http://www.greek-language.gr>

- **Εικόνα 32:** η νεκρική πυρά του Πάτροκλου, Jacques Louis Davis, 1778-1779, σελ.165

Πηγή: <http://artdigit.com/exhibits/david/image002.asp>

- **Εικόνα 33:** νύμφη του βάλτου, John William Waterhouse, 1893, σελ. 167

Πηγή: <https://el.wikipedia.org>

- **Εικόνα 34:** το τοπίο στους Δελφούς, σελ. 170 - 171

Πηγή: www.koutras.gr

